

YOQL

24 oktyabr 2014-cü il № 01 (01) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

12 13

Xalq yazıçısı Elçin:
"İstərdim Tərcümə Mərkəzi bizim
Mənəvi Mərkəzimizə çevrilsin"

Bizə
güzəştisiz
tərcümə
tənqidi
lazımdır

8

Xatirələri
zülmətdən
ışığa
çıxaran
yazıçı

10

Hamınızı
yasıma
dövət
eləyirəm

17

Sizif haqqında
yarımçıq mif

5

ANONS

"Arayış verilir ondan ötəri
ki..."

↗ səhifə 3

Dərsliklərin verdiyi dərs

↗ səhifə 7

"Zəmanəmizin qəhrəmanı"
romanının ilk tərcüməsi
tapılıb

↗ səhifə 14

Əlisəmid Kürün yeni
şeyrləri

↗ səhifə 15

Saday Budaqlının "Bir yaz
günü" hekayəsi

↗ səhifə 16

Vaqif Nəsimi "Yazıçının
mətbəxi" layihəsində

↗ səhifə 17

Anna Axmatovanın bir
şeyrinin dörd tərcüməsi

↗ səhifə 18

Tənqidçi Nərgiz Cabbarlı
uşaq ədəbiyyatı haqqında

↗ səhifə 21

Prezident və xanımı Stend Atıcılığı İdman Kompleksində olublar

Oktyabrın 22-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı, Avropa Oyunları Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva Bakının Biləcəri qəsəbəsində Stend Atıcılığı İdman Kompleksində tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

2015-ci ildə Bakıda ilk dəfə keçiriləcək Birinci Avropa Oyunları ilə əlaqədar idman infrastrukturunun daha da gücləndirilməsi ilə bağlı həyata keçirilən tədbirlərdən biri kimi Stend Atıcılığı İdman Kompleksində də işlər sürətlə davam etdirilir.

Prezident İlham Əliyevə və xanımı Mehriban Əliyevaya məlumat verilib ki, idmanın güllə və stend atıcılığı növləri üzrə yarışların keçirilməsi üçün nəzərdə tutulan kompleksin ərazisi genişləndirilərək 19,6 hektara

çatdırılıb. Hazırda kompleksin baş planına əsasən ərazidə Beynəlxalq Atıcılıq Federasiyasının tələblərinə cavab verən bina və qurğuların inşası sürətlə davam etdirilir.

Kompleksdə biri həm Olimpiya Oyunları, həm də dünya kuboku final yarışlarının keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmaqla beş atıcılıq meydançası tikilir. Atıcılıq mey-

dançalarının hər biri üçün baxış oturmaqları və 500 tamaşaçı yerlik tribuna inşa olunur. Bundan başqa, ərazidə sosial obyektlərin yaradılması da nəzərdə tutulub. Bu məqsədlə dördmərtəbəli mehmanxananın tikintisi aparılır ki, burada ikinəfərlik 20 otaq, iki VIP otaq olacaq.

Binada konfrans zalı, iclas otağı, tibb otağı, məşqçilər üçün otaqlar və restoran yerləşəcək. Layihəyə uyğun olaraq, ərazidə 500 yerlik avtomobil dayanacağı da tikiləcək.

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva güllə atıcılığı sahəsi ilə də tanış olublar. Bu sahə 10, 25, 50 və 300 metr məsafəyə güllə atıcılığı üzrə yarışların keçirilməsi üçün nəzərdə tutulub. Bunlardan əlavə, binada geniş foye, qeydiyyat mərkəzi, kafe, restoran, gözləmə və istirahət otaqları, konfrans zalları, baxış eyvanları, mətbuat mərkəzi, texniki otaqlar, tibb, doping-nəzarət otaqları da yaradılacaq.

Stend Atıcılığı İdman Kompleksi Avropada ən böyük atıcılıq komplekslərindən biri olacaq.

Bakıda caz həftəsi

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun birgə təşkilatçılığı ilə Bakıda Beynəlxalq Caz Festivalı start götürüb. On gündən artıq davam edəcək festivala hər il olduğu kimi bu il də dünyanın müxtəlif ölkələrindən məşhur musiqiçilər gəlib.

Yağışlı və soyuq hava şəraitinə baxmayaraq "Bakı Caz Festivalı - 2014"-ün Beynəlxalq Muğam Mərkəzində keçirilən açılış konserti böyük tamaşaçı auditoriyası toplayıb. Məşhur amerikalı caz pianosusu və bəstəkar Kreyq Teborn festivalın ilk konsertini verib.

Festival çərçivəsində Heydər Əliyev Sarayı, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası, Beynəlxalq Muğam Mərkəzi və Caz Mərkəzində Terri Layn Karrinqton kvarteti, Terens Blanşard kvinteti, Anat Kohen kvarteti, Mişel Kamilo triosu, Stenli Klarkın qrupu, Kreyq Teborn triosu, Trilok Gurtu qrupu kimi dünya şöhrətli musiqiçilərin və qrupların çıxışları gözlənilir.

Azərbaycanın tanınmış caz ifaçıları Salman Qəmbərov, Cəmil Əmirov, Rain Sultanov, Mirca vad Cəfərov, Elçin Şirinov, Zaur Mirzəyev və istedadlı gənc caz musiqiçiləri də festival konsertlərində solo proqramlarla çıxış edəcəklər.

Beynəlxalq Aşıq Festivalı keçiriləcək

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Azərbaycan aşıq sənətinin beynəlxalq aləmdə tanınması və təbliği, milli mədəniyyətimizin inkişafında aşıq sənətinin rolunun artırılması məqsədilə bu il noyabrın 10-dan 18-dək II Beynəlxalq Aşıq Festivalı keçirməyi planlaşdırır.

Festivalda Türkiyə, İran, Gürcüstan, Özbəkistan, Qırğızistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Rusiya Federasiyasından və Azərbaycanın bütün bölgələrindən aşıqlar iştirak edəcəklər.

Fərhad Bədəlbəyli Özbəkistanda

konsert verəcək

Oktyabrın 26-da Özbəkistan Dövlət Konservatoriyasında xalq artisti, professor Fərhad Bədəlbəylinin konserti olacaq.

Azərbaycanın Özbəkistandakı səfirliyinin təşkilatçılığı və səfirliyin nəzdindəki Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin təşəbbüsü ilə təşkil olunan konserti xalq artisti, dirijor Yalçın Adıgözəlovun rəhbərliyi ilə Özbəkistan milli simfonik orkestri müşayiət edəcək.

Fərhad Bədəlbəyli konsertdə Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu" operasından üvertura, Fikrət Əmirovun "Azərbaycan kapriçiosu", Fikrət Əmirov və Elmira Nəzirovanın "Ərəb mövzusunda fortepiano üçün konsert", Soltan Hacıbəyovun "Karvan" simfonik lövhəsi, Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" baletindən süitasını ifa edəcək.

Cəfər Cabbarlının tərcümələr toplusu

Qısa ömür yaşayıb zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş Cəfər Cabbarlının rus və Avropa ədəbiyyatının ən qiymətli nümunələrindən etdiyi tərcümələr oxucu və tamaşaçı auditoriyasında unudulmaz iz buraxıb. O, Azərbaycan səhnəsi üçün Şekspirin "Hamlet" və "Otello" faciələrini, Şillerin "Qaçaq", Lonqfellowun "Koroğlunun atlanışı" pyeslərini, Bomaşenin "Fiqaronun toyu" komediyasını, bunlardan başqa Tolstoyun "Hacı Murad" povestini dilimizə çevirib. Həmin əsərlər ayrı-ayrılıqda işıq üzü görsə də, indiyədək toplu halında nəşr olunmayıb.

Nəhayət, bu il Azərbaycan prezidentinin sərəncamı ilə böyük ədəbin anadan olmasının 115 illiyi münasibətilə keçirilən yubiley tədbirləri çərçivəsində həmin əsərlər "Cəfər Cabbarlının tərcümələri" adı altında işıq üzü görüb. Yazıçı-dramaturq bu işləri 1920-1927-ci illər arasında gerçəkləşdirib. Ədəbin ev muzeyinin direktoru, həm də nəvəsi Qəmər Seyfəddinçizinin tərtib elədiyi topludakı bəzi nümunələr Azərbaycan oxucularına ilk dəfə təqdim olunur.

Kitab Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişli ilə "Şərq-Qərb" nəşriyyatında nəşr edilib.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Fəxri Uğurlu
Baş redaktorun müavini: Qurban Yaquboğlu
Məsul katib: Mövlud Abdullayev
Tənqid və publisistika şöbəsi: Tahir Kazımlı (redaktor), Kənan Hacı
Tərcümə və ədəbi əlaqələr şöbəsi: Nəriman Əbdülrəhmanlı (redaktor), Nərinə Əliyeva, Leyla Əliyeva
Mədəniyyət şöbəsi: Zöhrab Əmirxanlı (redaktor), Qızılgül Abdinova, Sevinc Fəda
Dizayner: Cavid Sərxanbəyli
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250
Sifariş: 3733
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74
Telefon: 595 16 05

"Beovulf" dastanının "Kitabi-Dədə Qorqud"la ortaq məqamları araşdırılıb

Oktyabrın 22-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində təşkil olunmuş növbəti elmi seminar məşğələ Avropa xalqları folklorunun məşhur nümunəsi "Beovulf" dastanına həsr olunub.

Anqlo-sakson ədəbiyyatının zülmə, mifik şərq qüvvələrə qarşı mübarizəni, cəsurluğu tərənüm edən bu abidəsinin salnamə tarixi erkən orta əsrlərə söykənir.

Muzeyin şöbə müdiri Tomiris Babanlı məruzəsində dastanın tarixi, mənşəyi, məzmunu haqqında ətraflı məlumat verməklə, onun "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi ölməz abidələrlə ortaq süjet, ideya məqamlarından da söz açıb.

Nazirlik toy mərasimləri ilə bağlı tövsiyələr yayıb

Oktyabrın 22-də Sənaye Nazirliyi fənlilik məclisi keçirmək istəyənlərə onların hüquqlarını xatırladan tövsiyələr verib.

Şənlilik məclisi təşkil etmək istəyənlərə göstərilən xidmətlərin adları, xassələri, qiymətləri və digər şərtləri əks olunan qiymət cədvəllərinin təqdim olunmasına, yeməklərin, alkoqollu və sərinləşdirici içkilərin, desertlərin siyahısına yalnız sifarişçinin müəyyən etdiyi malların daxil edilməsinə, musiqi, əyləncəli proqramlar, rəqs nömrələri, kəbin kəsilməsi kimi xidmətlər siyahısının yalnız sifarişçinin istəyinə uyğun xidmətlərdən ibarət olmasına, müqavilə bağlanmasına, kassa çekinin ödənişdən dərhal sonra təqdim olunmasına diqqət yetirmək tövsiyə olunub.

Tövsiyələr "İstehlakçı hüquqlarının müdafiəsi haqqında" qanuna əsaslanır.

Riçard Flanaqan: "Böyük yazıçının böyük zibil qabı olmalıdır"

Bu il "Buker" mükafatının (Man Booker Prize) qalibi Avstraliya yazıçısı Riçard Flanaqan olub. Flanaqan bu nüfuzlu mükafatı "Uzaq şimala dar yol" romanına görə qazanıb.

53 yaşlı yazıçıya mükafatı şahzadə Çarlzın xanımı Kamilla təqdim edib. Flanaqana 80 min dollar pul mükafatı da verilib.

"Buker" mükafatının builki qalibi Lonqfordda doğulub, Oksfordda təhsil alıb. Fantastika janrına müraciət etməzdən əvvəl dörd elmi-kütləvi roman yazıb. Flanaqan bu kitabları qələmini cilalamaq üçün yazdığını deyir.

"Uzaq şimala dar yol" yazıçının sayca 6-cı romanıdır. Hadisələrin

əsas hissəsi "Ölüm yolu" adlandırılan Tailand-Birma dəmiryolunun çəkilişi zamanı cərəyan edir. İkinci Dünya müharibəsində bu yoldan Yaponiya silahlı qüvvələrinin təchiz edilməsi üçün istifadə olunurdu. Onun tikintisində 16 min hərbi əsir həlak olub.

Yazıçının atası bu yolun tikintisində iştirak edən hərbi əsirlərdən biri olub. "Uzaq şimala dar yol" romanı 12 il ərsəyə gəlib. Jurnalistlərə açıqlamasında Flanaqan romanın əvvəlki beş variantını yandırdığını bildirib. "Böyük yazıçının böyük zibil qabı olmalıdır", - Flanaqan deyib.

"Buker" ingilisdilli yazıçılara verilən ən nüfuzlu mükafatdır. Əvvəllər bu mükafatı yalnız Böyük Britaniyadan olan yazıçılar ala bilərdi. Bu

Meksika Senatında Qarabağ sərgisi

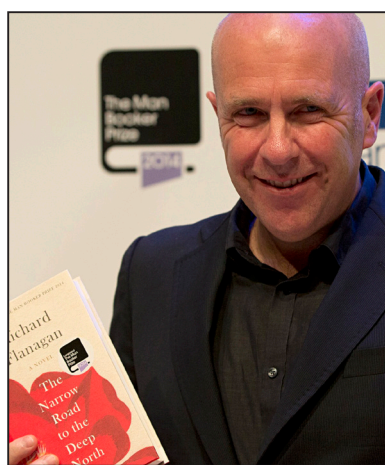
Meksika Senatında rəssam və memar Yavər Rzayevin rəsm ekspozisiyalarından ibarət "Qarabağ mənim xatirimdə" ("Karabakh on my mind") sərgisi keçirilib.

Yavər Rzayev ABŞ-da yaşayır. Azərbaycanın Meksikadakı səfirliyinin mətbuat xidmətindən verilən məlumata görə, sərgi Meksika Senatının xarici əlaqələr komitəsinin sədri Qabriela Kuevas Barronun təşkilatçılığı ilə keçirilib.

Tədbirin açılış mərasimində Meksika Konqresinin və ölkə ictimaiyyətinin nümayəndələri, diplomatik korpusun üzvləri, habelə Senatın vitse-prezidenti Xose Rosas Arispuro iştirak ediblər.

Sərgidə Qarabağın tarixini və təbii landşaftını əks etdirən 11 rəsm nümayiş olunub. Rəsmlər oktyabrın sonunadək Senatda sərgilənəcək.

Tədbirdə Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti və mətbəxinə aid kitab və broşürlər də sərgilənib.

İldən isə ingilis dilində yazan və krallıq ərazisində çap olunan istənilən yazar "Buker"ə namizəd ola bilər.

“Azərbaycan dilinin qaydaları pozulur”. Bu iradı tez-tez eşidirik. Dövlət idarələrinin blanklarında, reklam lövhələrində, televiziya verilişlərində, yazılı mətbuatın dilində hər gün rastlaşdığımız və gündən-günə çoxalan qüsurlar peşəkarları narahat edir. Biz də dilimizin qayda-qanunlarının qorunması sahəsində ortaya çıxan problemlərə güzgü tutmaq üçün Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutuna yollandıq. İnstitutun Monitoring Şöbəsinin müdiri – filologiya elmləri doktoru, professor Qulu Məhərrəmli və şöbənin əməkdaşları – filologiya üzrə fəlsəfə doktorları Zamiq Təhməzov, Şahlar Məmmədov və Nəzakət Qazıyeva ilə söhbətimiz də dil qüsurları, onların aradan qaldırılması yolları üzərində quruldu.

Söhbətə şöbənin böyük elmi işçisi Zamiq Təhməzov başlayır. O, hansısa dərmanın təlimat vərəqini göstərir:

– Baxın, təlimatda qeyd edilib ki, dərmanın istifadəsi nəticəsində filan-filan maddələr böyrəkdə depolanır. “Toplanır” yazılsa, daha doğru olmazdı? Qoy istifadəçi də bilsin ki, həmin maddələr böyrəkdə toplanır, çökür... “Depo” sözü dilimizdə adətən “qatar deposu”, yaxud “dərman deposu” söz birləşmələrində işlədilir, “baza” mənasını verir. Təlimat vərəqini oxuyub bitirirsən, amma söhbətin nədən getdiyi sənə çatmır.

Qulu Məhərrəmli isə deyir ki, tibb işçilərinin sözügedən dərman təlimatlarını filoloqlarla bərabər hazırlamaları daha məqsədəuyğun olardı: “Belədə istifadəçi də rahatlıqla oxuyub başa düşər”.

Qulu müəllim ədliyyə sahəsinə aid dil problemlərindən də söz açır: “Məhkəmə qərarları elə formada, elə dildə yazılır ki, heç nə başa düşmək olmur. Məhkəmə qətnamə yazır, ancaq adam oxuyur, öz günahının nədən ibarət olduğunu dəqiqləşdirə bilmir”. Professor əlavə edir ki, kargüzarlıq sənədləri nümunələrinə də yenidən baxış keçirilir. Bir çox idarələrdə sovet dövrünün arayış formalarından istifadə edilir: “Arayış verilir filankəsə ondan ötəri ki...” Bunlar rus dilinin sintaksisinin məhsuludur. Belə problemlər aradan qaldırılmalıdır.

Son zamanlar dilimizin lüğət tərkibi genişləniib. Mobil telefon var, mesaj yazılır, elektron poçtdan istifadə edilir. Beyin, dil işləyir. Amma hansı qaydalarla işləyir? Qaydalara, yoxsa onları pozmağa xidmət edir? Məsəl budur. Dil daha çox təfəkkür məsələsidir. Cəmiyyətin dil duyğusu, dil həssaslığı olmalıdır”.

Bəs Monitoring Şöbəsinin pozulan qaydalarla bağlı cəza tətbiq etmək hüququ varmı?

Qulu müəllimin sözlərinə görə, şöbənin hələ ki, belə bir səlahiyyəti yoxdur: “Bizim şöbənin işi Azərbaycan dilinin istifadəsi ilə bağlı vəziyyəti öyrənmək, təklif və tövsiyələr hazırlamaqdır. Bura elmi müəssisədir. Gördüyümüz işlərlə bağlı gələcəkdə ictimai reaksiya güclü olarsa, bizə hüquqi səlahiyyət də verilə bilər”.

Biz hələlik, sadəcə, monitoring apararaq nəticəni müvafiq nazirliklərə təqdim edirik ki, vəziyyətdən xəbərdar olsunlar. Problemi gündəlikdə saxlamaq üçün mətbuat nümayəndələrindən ibarət qrup yaratmaq istəyirik”.

“Arayış verilir ondan ötəri ki...”

Dilimizin qaydalarını necə qoruyacağıq?

Həmsöhbətimiz normaların pozulmasını dilimizə laqeyd münasibətlə əlaqələndirir: “Azərbaycan dili ilə bağlı güclü qanunverici baza olsa da, qanunlar icra edilmir. Dilimizlə bağlı elə müddəalar var ki, onların icrası həddən artıq vacibdir. Bilirsiniz, bu məsələdə görünən və görünməyən tərəflər var. Məsələn, dərman yalnız bizə lazım olanda görünür, ancaq küçə adları, reklam şitləri həmişə göz qabağındadır. İnstitutun tərkibində küçə adları ilə bağlı reyestr xidməti var. Əməkdaşlar küçə adlarının siyahısını bizə göndərirlər, biz də adların dilinə, yazılışına baxış keçiririk. Məsələn, baxırıq yazılıb “Nizami küçəsi”. Təklif veririk ki, onu “Nizami Gəncəvi küçəsi” eləsinlər. Biz təklif etmişik ki, hər küçənin başlanğıcında, ortasında və sonuna yaxın Nizami Gəncəvi haqqında bir bilgi tablosu asılsın. Eləcə də, milli qəhrəmanların adını daşıyan küçələrin bir neçə yerinə məlumat lövhəsi vurulmalıdır ki, küçənin kimin adına olduğu dəqiq bilsin”.

Söhbət əcnəbi ad daşıyan mağazalardan, ticarət obyektlərindən, sadlıq saraylarından düşür. Qulu Məhərrəmli bildirir ki, hələ 2002-ci ildə qəbul olunmuş “Dövlət dili haqqında” qanunda bu məsələ öz əksini tapıb: “Qanuna əsasən, bütün müəssisə və ticarət obyektlərinin adları Azərbaycan dilində olmalıdır. Əgər zərurət varsa, Azərbaycan dilində yazılardan böyük olmamaq şərtilə başqa dildə də məlumat lövhəsi ola bilər”.

Bu gün qələməhliləri arasındakı ən çox mübahisə doğuran bir məsələyə – əcnəbi dildə olan adların və terminlərin dilimizdə yazılış məsələsinə gəlinlə, şöbə müdirinin qənaətinə görə, bu məsələdə əcnəbi sözün səslənişi əsas götürülməlidir.

Ən çox sosial şəbəkə adlarının yazılış ilə bağlı problem çıxır. “Facebook” sözü xarici dildə necə səslənişə, elə yazılmalıdır. Şəbəkə adı olduğuna görə böyük hərflə, dırnaqsız yazılmalı doğrudur: Feyzbuk.

Şöbənin aparıcı elmi işçisi Şahlar Məmmədov bu qənaətin hansı qaydalara əsaslandığını izah edir: “Azərbaycan dilinin öz orfoqrafiya prinsipləri var. Fonetik, morfoloji, tarixi-ənənəvi və başqa prinsiplər arasında əsas fonetik prinsip götürülür və sözlər bu prinsiplə yazılır. Yəni necə səslənişə, dilimizə necə uyğunlaşırsa, o şəkildə də yazmağa çalışmalıyıq. Əcnəbi adları əslinə uyğun yazanda artıq səslər ortaya çıxır. Buna görə də alınma sözlər yazıya gətiriləndə əlavə problemlər yaranır. Daha çox əcnəbi adları əslinə uyğun saxlayırlar. Bu, həm də Türkiyə türkcəsinin təsirindəndir. Bəzən deyirlər ki, biz “Markes” yazsaq, internetdə qarşımıza az material çıxacaq. Bu yerdə çıxış yolu mətnin əvvəlində – mötərizədə adın orijinalını yazmaqdır”.

Mübahisə doğuran sözlərin düzgün yazılış qaydasını müəyyənləşdirmək üçün son istinad nöqtəmiz nə olmalıdır?

“Yoxsa ingilis dilinin gününə düşər...”

Dil normalarının qorunmasını təmin edən qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, kütləvi informasiya vasitələrində, sosial şəbəkələrdə, küçə adları, reklam, afişa və elanlarda ədəbi dil normalarının pozulması hallarının qarşısının alınması, Azərbaycan dilinə daxil olan yeni elementlərin öyrənilməsi və sair müddəalar “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda yer alıb.

“Azərbaycan Dil Qurumu” ictimai birliyinin rəhbəri, xalq şairi Sabir Rüstəmxanlıın sözlərinə görə, Sərəncamla bağlı görülməli işlərin miqyası ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi, humanitar və digər sahələri əhatə edir: “Dilə münasibət ailədən başlayır. Ancaq uşaqlar analarını “mama” çağırırlar. Əgər dilimizə ana dili deyiriksə, məktəbdə “Ana dili” dərsləri tədris olunursa, dilimiz elə “ana” sözündən başlayır”.

Sabir Rüstəmxanlı ölkədə dilimizin təbliğ və tədris səviyyəsindən də narazıdır: “Hesablamalara görə, ABŞ-da 10 yaşlı uşağın aktiv söz ehtiyatı 5 min 500, passiv söz ehtiyatı isə 34 mindən çoxdur. Bu ölkədə uşaqlar 14 yaşına çatanda artıq 8 min 500 söz bilirlər. Passiv söz ehtiyatları isə 62 min 500 olur.

Azərbaycanda orta məktəbdə oxuyan uşaqların fəal söz ehtiyatı 1500-2000-dir. Ali məktəb tələbələrinin istifadə etdiyi sözlərin sayı isə 3000-dir. Bu həm də onu göstərir ki, dilimizin söz ehtiyatını fəal dilə qoşa bilməmişik. Səməd Vurğun dilimizi təmizlədi, dilin bir hissəsini arxivə göndərdi. Fikrimcə, həmin sözlərin bir hissəsi arxivdən çıxarılmalıdır”.

Filologiya elmləri doktoru, türkoloq Firudin Ağasıoğlu Azərbaycan dilçilik məktəbinin son 30 ildə ciddi aşındığını düşünür: “30-a yaxın türk dili içərisində Azərbaycan dili qrammatik quruluşu, orfoqrafik qaydaları, nitq mədəniyyəti, leksikasının zənginliyi ilə hamısından fərqlənir.

Ancaq ən bərhad terminologiya dilçilik elmindədir. Bu, bir-başla dilçiliyimizin günahıdır. İki ildən bir orfoqrafiya lüğəti çap olunur, amma hələ də 1958-ci ildə yazılan orfoqrafiya lüğətinin

Qulu Məhərrəmli 2014-cü ildə nəşr edilmiş sonuncu Orfoqrafiya lüğətinə əsaslanma biləcəyimizi deyir: “O lüğətdə bəzi problemlər həllini tapıb, amma təəssüf ki, yeni problemlər də ortaya çıxıb. Çox sözlər birləşdirilib – bu, yaxşıdır. Amma bəzi sözlər var ki, onların bir yerdə yazılması versizdir”.

Yeri gəlmişkən bununla bağlı bir sualımızı şöbə işçilərinə ünvanladığımız məsələni, niyə “bu gün” sözü ayrı yazılır, “bugünkü” bitişik?

Monitoring Şöbəsinin aparıcı elmi işçisi Nəzakət Qazıyeva bunu belə izah edir: “Əgər iki sözün bir vurğusu varsa, onu ayrı yazma bilmərik. “Bu gün” deyəndə hər birinin ayrı vurğusu olduğunu görürük, amma “bugünkü” sözü bir vurğu altında deyildiyinə görə bitişik yazılmalıdır”.

Şahlar Məmmədov əlavə edir ki, mürəkkəb sözün sadə sözdən fərqi ancaq vurğu ilə müəyyənləşdirilir: “Ancaq o prinsip gözlənmir, ya da prinsiplər aydın izah edilmədiyindən yanlışlığa yol verilir. 136 maddədən ibarət Orfoqrafiya qaydalarının ixtisar edilərək 37 maddəyə endirilməsi ortaya xeyli suallar və qaralıq məqamlar çıxardı”.

Bəs nə etməli?

Qulu Məhərrəmliyə təklifi var: “Mənim üçün bu məsələdə ən yaxşı üsul 1956-cı il nümunəsidir. O zaman problem necə həll olunurdu? Ali Sovet komissiyalar təşkil edirdi. Müxtəlif idarə və müəssisələrdə, nazirliklərdə yoxlamalar aparılırdı ki, Azərbaycan dili burada nə dərəcədə düzgün tətbiq olunur. Həmin komissiyaların məlumatları nazirlik nümayəndələrinin iştirakı ilə Ali Sovetdə müzakirə olunur və qərar qəbul edilirdi. Qərarın icrası struktur rəhbərlərinə və qurumlara tapşırılırdı. İndiki halda problem daha çox mövcud qanunların icrası ilə bağlı yaranır.

Fikrimcə, orfoqrafiya qaydalarını məhdud qrup yazmalıdır və bu qrupda dilin praktikasını bilən adamlar olmalıdır. Dil qaydalarında ortaya çıxan dolaşıqların aradan qaldırılmasında mətbuat aktiv rol oynamalıdır. Bizim isə Dilçilik İnstitutu olaraq hələlik əlimizdən ictimai qnağı təşkil etmək gəlir”.

Yazıda toxunulanlar problemlərin ümumi mənzərəsi idi. Şöbənin əməkdaşları ilə sağıllaşanda problemlərə birgə işıq salmağa qərar verdik. Bütün sahələr üzrə dilin tətbiqi işini araşdırmağa davam edəcəyik.

Sevinc FƏDAİ

əsasında hazırlanır. Halbuki dil canlı orqanizmdir, yaşayır, dəyişir. Orfoqrafiya qaydaları lüğətlə yanaşı getməlidir, yoxsa dilimiz ingilis dilinin vəziyyətinə düşər. Səkkiz hərflə bir söz yazılır, amma oxunuşda tamam fərqli bir söz yaranır, oxunan fonemlərin biri də yazılan sözdə olmur. Çünki ingilis dilində yazı qaydası dilin inkişafı ilə ayaqlaşa bilməyib.

Azərbaycan dili zamanın inkişafından geri qalmayıb. Ancaq məsələni, “mədəniyyət”, “ədəbiyyat” kimi qoşa “y” hərflərlərə nə ehtiyac var axı? Bu kimi sözlər orfoqrafiya lüğətində bir “y” ilə yazılmalıdır. Əvvəllər televiziya diktorlarının nitqi əsas götürülürdü. Ancaq təəssüf ki, bu gün onlar haqqında bunu demək olmur”.

Mütəxəssislər yeni orfoqrafiya lüğətlərinin rayon, kənd, universitet kitabxanalarında tapılmamasından da şikayətçidirlər. Haqlı olaraq soruşurlar ki, məktəblərə, kitabxanalara lüğət göndərilmiş, dilin qayda-qanunu necə qorunacaq?..

rakurs

Qismət

Nəriman
ƏBDÜLRƏHMANLI

...Neçə illərdi nədən danışırımsa, sözümlə əvvəli də, axırı da QİSMƏTdi...

...Mövhumatçı-filan deyiləm, fatalizm də meyylim yoxdu, bəlkə də yaşadığım illərin təcrübəsindəndi ki, hər şeyin insan iradəsindən kənarında baş verdiyinə çoxdan inanmışam...

...**Bu da QİSMƏTdi ki**, “Yelçəkən” adlandırdığım ilk nəsr kitabıma Frans Kafkanın bir deyimini epigrafla seçmişdim: “Evdən çıxmağa ehtiyac yoxdu. Otur öz masanın arxasında, qulaq as. Hətta heç qulaq da asma, gözlə. Hətta heç gözləmə də, öz tənhalığının içində sakitcə otur. Və inan ki, dünya öz qapılarını sənin üzünə mütləq açacaq. Çünki dünyanın o qapını sənin üzünə açmaqdan ayrı bir çıxış yolu yoxdu”. Düzdü, “Yelçəkən”in qəhrəmanı otub gözləməyi bacarmır, amma şübhəsiz, o da **QİSMƏT** adlanan alın yazısından asılıdır...

...**Bu da QİSMƏTdi ki**, taleyimi Bakıyla bağlamaq fikrinə düşəndə ilk üz tutduğum ədəbi məkanlardan biri o vaxt unudulmaz Aydın Məmmədovun yenicə yaratdığı Azərbaycan Bədii Tərcümə və Ədəbi Əlaqələr Mərkəzi oldu. O vaxtdan respublikanın mədəni mühitində əsl hadisə olan “Xəzər” jurnalında və “Yol” qəzetində ilk yazılarım, tərcümələrim çap olundu, qələm dostlarım Əlisəmid Kürü, Adil Mirseyidi, Mahir Qarayevi, Yaşarı, Fəxri Uğurlunu, Qurban Yaquboğlunu... həmin günlərdə yaxından tanıdım.

Düzdü, zamanın ağırları o nəşrlərlə, ümumiyyətlə, yaradıcılıqla bağlı arzularımızı yarımcıq qoydu, bununla belə, qazancımız da oldu: aramızda yaranan insani münasibətlər dövrün sınağına tab gətirdi...

Bu da QİSMƏTdi ki, düz on beş il sonra Mərkəzin sədri Afaq xanım Məsud qurumun daxili imkanları hesabına “Xəzər” toplusunun nəşrini bərpa eləyəndə mən də işləmək təklifi aldım. Onda Afaq xanımın rəhbərlik elədiyi redaksiyada ustad tərcüməçi, bənzərsiz insan Natiq Səfərova çiyin-çiyinə çalışdıq, toplusunun 8 sayını oxucuların ixtiyarına verdik. Təəssüf ki, hər şeyin maddi təminatla bağlı olduğu zamanədə çox arzularımızı gerçəkləşdirə bilmədik...

Bir Allah şahiddi, aradan keçən illər ərzində Mərkəzin fəaliyyətinin yeni və daha sanballı statusla bərpa olunmasını ən çox arzulayanlardan biri də mən idim. Çünki yaxşı tanıdığım Gürcüstanda tərcümə mədəniyyətinin hansı səviyyədə olduğundan, qardaş Türkiyədə ədəbi məhsulların xarici ölkələrdə tanıtılması üçün hansı cəhdlər göstərildiyindən xəbərim vardı. Bununla bağlı fikirlərimi yer gəldikcə mətbuatda dönə-dönə dilə gətirmişəm. Elə buna görə də Afaq Məsudun bu yönümdə apardığı uzun, əzablı və inadkar mübarizə uğurla nəticələndə, daha geniş səlahiyyətləri olan yeni Tərcümə Mərkəzi yaradılarda həyatımın ən böyük sevinclərindən birini yaşadım...

Bu da QİSMƏTdi ki, düz yirmi beş il sonra Fəxri Uğurludan Tərcümə Mərkəzində “Yol”un əməllərini davam etdirən “Aydın yol” qəzetində birgə işləmək təklifi alanda ikili hiss keçirdim. Hər halda, aradan illər keçmiş, çox şeylər dəyişmişdi. Amma dərk elədim ki, da bu alın yazısıdı, boyun qaçıрмаq məndən ötrü çətin olacaq. Çünki irəlində maraqlı və gərgin işlər durur, üstəlik, Mərkəzdə çalışanların əksəriyyəti tanıdığım və güvəndiyim adamlardı. Belə insanlarla **YOL** çıxmaq qəlbimə rahatlıq duyğusu gətirir...

...Beləcə, neçə illərin ayrılığından sonra yenə **YOL**dayıq. Ümidvaram ki, bu dəfə səfərimiz uzunmüddətli, qədəmlərimiz də yetərinə sanballı olacaq...

YOLumuz **AYDIN** olsun!

□ Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutu Əmir Teymurun “Tüzüki-Teymur” adlı məşhur əsərinin əlyazmasını əldə edib. Bu barədə “Aydın yol” qəzetinə institutun direktoru müavini, filologiya elmləri doktoru Paşa Kərimov məlumat verib. O bildirib ki, Teymurun vəsiyyətnaməsi hesab edilən əsərin əldə olunmuş nüsxəsi fars dilindədir.

Paşa Kərimovun sözlərinə görə, institut daha bir neçə əlyazmanı almaq fikrindədir: “Onlardan biri dini əsərlər toplusu olsa da, çox maraqlı və diqqətəlayiqdir. Bir də Nəsirəddin Tusinin çox da məşhur olmayan “Ağaz və əncam” (“Başlanğıc və son”) adlı risalesini almağa çalışırıq. Tusinin bu risalesi Məhəmməd Füzulinin “Mətləül-etiqaq” əsərinə yaxın mövzudadır. Füzuli “Mətləül-etiqaq”ı yazanda bu risalədən bəhrələniib”.

Direktor müavini XVII əsrə aid şeirlərdə maraqlı məqamlara rast gəldiyini də qeyd edib: “Gözləmək olardı ki, bu dövrə aid şeirlərdə ərəb-fars ifadələri çox

“Tüzüki-Teymur”un əlyazması tapılıb

olacaq. Amma Vəali təxəllüslü şairin dilində “axmaz oldu, gəlməz oldu, getməz oldu” kimi ifadələrə rast gəldim. Yaxud “Zəfər” təxəllüsü ilə şeirlər yazmış Mürtəzaqulu xan Şamlunu götürək. Sərkərdə olub, XVII əsrdə Səfəvilər sarayında yüksək vəzifələr tutub. Onun kiçik həcmli divanını tapdıq, çap elədik. Orada Dədə Qorqud boylarındakı ifadələrə rast gəlinir - “göy geyindilər, qara bağladılar” kimi. Halbuki belə ifadələr XV-XVI əsrdə yazılmış şeirlərdə yoxdur. Axtarsaq, heç XIV əsrdə də tapılmaz. Birdən-birə XVII əsrdə çıxır ortaya. Söz yox, burada bir qanunauyğunluq var, onu araşdırmaq lazımdır”.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutu yeni şöbə yaradıb. “Folklorun toplanması və sistemləşdirilməsi” adlanan qurum folklor nümunələrinin daha peşəkarlıqla toplanıb nəşr olunmasına xidmət edəcək. Bu, həm də institutla bağlı baş vermiş və məhkəmə qalmaqalına gətirib çıxarmış xoşagəlməz hadisədən yan keçmək məqsədi güdür.

Institutun direktoru Muxtar Kazımoğlunun sözlərinə görə, şöbənin təşkilatçılığı və bilavasitə işləməsi ilə aparılan toplanma-tərtib işləri Qarabağ, Naxçıvan, Yardımlı, Lənkəran, Masallı, Muğan, Gəncəbasar bölgələri ilə bərabər Azərbaycan respublikasının sərhədlərindən kənar qalmış Dərbənd, Borçalı ellərini, eləcə də qismən Güney Azərbaycanı əhatə edir: “Çoxcildli folklor toplusularımıza baxsanız, görəcəksiniz ki, biz həmin kitablarındakı mətnlərin dialekt və şivəsinə, üslubuna, məzmununa toxunmadan, necə var, o şəkildə tədqiqinə çalışmışıq. Məsələn, indiyədək Saatlı bölgəsindən material toplanıb çap olunmayıb. Bizim folklor ekspedisiyamız aşkara çıxardı ki, orada çox zəngin folklor materialı var. Demə, həmin bölgədə vaxtilə dərvişlər yaşayıblar. İndi orada onların törəmələri, nəvə-nəticələri ömür sürür, həmin nağılları da öz yaddaşlarında yaşadırlar.

Saatlı kimi diqqətdən kənar qalmış bölgədən biz bir cildlik material toplayıb çap eləmişik, indi ikinci cild üzərində iş gedir. Bizim ayrıca Qarabağ layihəmiz var, 2012-ci ildən bu layihə üzərində işləyirik. Adı belədir: “Qarabağ folklorunun toplanması, sistemləşdirilməsi və araşdırılması”. İndiyədək “Qarabağ folkloru da bir tarixdir” adlı kitabın hər biri təxminən beş yüz səhifəlik altı cild çapdan çıxıb. Artıq bu nəşrin doqquzuncu cildi üzərində iş gedir. Bu müddət ərzində bir dəfə Bakıda, bir dəfə də Ağcabədidə Qarabağ folklorunun problemlərinə və perspektivlərinə aid ölkə səviyyəli konfrans keçirmişik”.

Qarabağın köçkün əhalisindən folklor nümunələri toplamağın çox ciddi problem olduğunu deyən Muxtar Kazımoğlunun sözlərinə görə, onlarla bölgəyə səpələnmiş insanlar tapıb danışdırmaq asan deyil: “Məsələn, təkcə Laçın rayonunun əhalisi Azərbaycanın 74 məntəqəsinə səpələnib. Folklor elə bir şeydir, əgər auditoriyası

“Arzuolunmaz kürəkən”in aqibəti

Folklor İnstitutunun direktoru Muxtar Kazımoğlu: “Dünya təcrübəsinə istinad edirik”

dağıldısa, toplamaq müşkül iş çevrilir”.

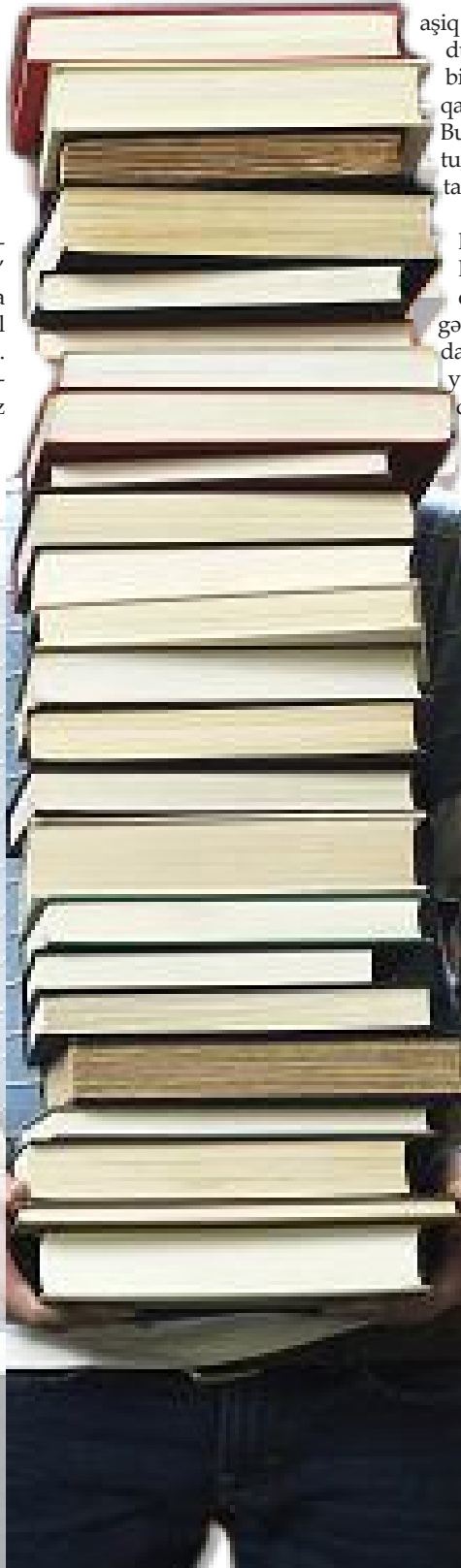
Söhbət əsnasında institutun çap etdirdiyi “Azərbaycan folkloru” külliyyatının VI və X cildlərində yer alan nağıllarla bağlı yaşanmış qalmaqala da toxunduq.

“Nağıllar” kitabının VI cildindəki “Arzuolunmaz kürəkən” və X cilddə dərc olunmuş “Qara vəzirin nağılı” mətnləri iki il öncə böyük səs-küy yaratmışdı. “Azərbaycan folklor külliyyatı”nın VI cildində təhqiramiz ifadələrin yer alması Folklor İnstitutunun məhkəməyə verilməsinə səbəb olmuşdu.

Institutu məhkəməyə verən yazıçı Tofiq Babayev iddia edirdi ki, həmin cilddə Azərbaycan xalqı təhqir olunub. İddiaçının fikrinə, “Arzuolunmaz kürəkən” adlanan mətn nağıl yox, bədab lətifədir; hansı əsasla lətifə “Nağıllar” kitabına salınıb?

Muxtar Kazımoğlu məlum xətanın başvermə səbəblərini xırdaladı: “Külliyyatın VI cildinə salınmış “Arzuolunmaz kürəkən” adlı mətn hansı şəraitdə çap olunub, onu deyim. Kitab nəşrə gedəndə mətbəə prinsipləri ucbatından bir balaca kəsir qalmışdı. Tərtibçilər tələm-tələsik o materialı arxivdən götürüb kitabə salıblar. Əgər o mətn bizim Folklor İnstitutunun nəşr prinsiplərinə uyğun olsaydı, başqa nəşrlərimizdə də bu səpkili nağıllara rast gəlinirdi. O cür bədab mətnlərə bizim nə külliyyatımızda, nə antologiyalarımızda, nə də başqa kitablarımızda rast gələrsiniz.

O ki qaldı X cilddəki “Qara vəzirin nağılı”na, bizi ittiham edən adamın fikrinə, guya bu da bədab mətnidir. Əvvəla, həmin mətn sovet dövründə rəhmətlik folklorşünas Məmmədhusəyn Təhmasibin tərtib etdiyi 5 cildlik “Nağıllar” kitabında çap olunub. Bu, atanın öz qızına

asıq olmasından bəhs edən, dünyada rast gəlinən bəşəri bir süjetdir. Məşhur “Qız qalası” əfsanəsini xatırlayın. Bu süjetə görə bir institutu, bir alimi ittiham etmək tamam yersizdir.

“Arzuolunmaz kürəkən” haqda məhkəmə qərar verdi ki, elmi prinsiplərə uyğun gəlmədiyinə görə kitabdan çıxarılsın. Biz də nəşri yığışdırdıq, mətni də kitabdan çıxardıq”.

Bununla belə, dünya təcrübəsinə istinad edən Muxtar Kazımoğlu deyir ki, belə mətnlərin müəyyən arxaik qatları öyrənmək üçün çap etməyə ehtiyac yaranır: “Bizdən əvvəlki folklorşünaslarımız ötən əsrin 20-30-cu illərində bu məsələyə münasibət bildiriblər. Görkəmli folklorşünas Hənəfi Zeynalı “Atalar sözü” kitabının önsözündə yazırdı ki, “əfkari-ümumiyyəni nəzərə alaraq biz o mətnləri çap etməyi münasib bilmədik, amma bu cür mətnləri də hansısa şəraitdə çap etmək lazımdır”. Amma biz hələ o fikrə düşməmişik ki, onları çap eləyək.

...Sonda bunu da vurğulayaq ki, “Arzuolunmaz kürəkən” adlı lətifənin nağıllar kitabına düşməsi özü bir lətifədir. Folklor dilində heç vaxt “arzuolunmaz” sözü işlənməz. Bizcə bu cür məsələlər bədab məzmunundan da çox narahatlıq doğurmaldır...

Kənan HACI

Dünya ədəbiyyatı nümunələrinin qol-qabırğasını qırıb oxucuya şikəst ədəbi məhsul təqdim etmək həm yeni və gələcək nəslə, həm də həmin klassiklərin özünə hörmətsizlikdir. Təəssüf ki, son dövrlərin tərcümə bumunda (bəlkə də xaosunda!) belə hallara tez-tez rast gəlirik. Dünya ədəbi xəzinəsinin toxunulmaz nümunələrində bəzən ixtisarlar aparılır, bəzən bu mətnlərə əndrabadi əlavələr olunur. Tərcümə sənətinin dünya ədəbiyyatı arenasında dil körpüsü olduğunu xatırlatmaqla təzə söz söyləyirik. Bu körpünün təməli möhkəm qoyulmayanda hər hansı bir yazıcının, mütəfəkkirin yaratdığı əsər başqa bir dilin ərazisinə şikəst “əza”larla gedib çıxır. Əsərin uzunömürlü olması həm də onun ikinci müəllifinin – tərcüməçinin ustalığından, peşəkarlığından, mətnə yaradıcı münasibətindən asılıdır.

Sovet dövründə Azərbaycan tərcümə sənətinin Hüseyn Şərif, Beydulla Musayev, Məmməd Arif, Mikayıl Rəfil, Mustafa Əfəndiyev, Ənvər Məmmədyanlı, İshaq İbrahimov kimi tanınmış nümayəndələri vardı. Onlar Stendal, Balzak, Hüqo, Flober, Dostoyevski, Tolstoy, Zolya kimi nəhəng yazıçıları dilimizə çeviriblər.

Hərçənd həmin dövrdə də tərcümə sənətinə qeyri-peşəkarlar yol tapırdı və bəzən kəmiyyət keyfiyyəti üstələyirdi. Bu, tamam başqa yazının mövzusu. Söhbət ümumiyyətlə “yad” əsərə yad münasibətdən gedir.

Ölkə prezidentinin 2004-cü ildə imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamına əsasən, kiril əlifbasıyla çap olunmuş bütün ədəbi nümunələr latın qrafikasıyla yenidən nəşr edilib dövlət kitabxanalarına paylandı. Paylanma işinin hansı səviyyədə icra olunduğunu deyə bilmərik, ancaq çap işinin icrasını, təəssüf ki, heç də bütün hallarda mükəmməl saymaq olmaz.

Bu gün həmin kitablara nəzər salarkən xeyli ciddi nöqsanlara rast gəlirik. Bir neçəsinə diqqət yetirək. Məsələn, bütün zamanların ən parlaq əsərlərindən sayılan Servantesin “Lamançlı Don Kixot” əsəri iki kitabdan ibarət olduğu halda, 2004-cü ildə əsərin yalnız ikinci cildi nəşr edilib. Xatırladaq ki, sovet dönəmində “Gənclik” nəşriyyatının “Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası” seriyası altında “Don Kixot”-un birinci cildi 1983-cü ildə, ikinci cildi isə 1985-ci ildə işıq üzü görmüşdü. Əsəri dilimizə professor Pənah Xəlilov çevirmişdi. Yeni nəşrdə Pənah Xəlilovun bir qədər dəyişdirilməklə önsöz kimi təqdim edilmiş yazısı 1985-ci il nəşrində kitabın sonunda verilmişdi.

Dünyaca məşhur “Don Kixot”-la bu cür zarafatı heç cür başa düşmək mümkün deyil. Görünür, tərtibçilər də, nəşrlər də əsərin birinci cildinin mövcudluğundan sadəcə xəbərsiz olublar, yoxsa romanın birinci cildi dura-dura ikinci cildin çap olunmasını necə anlayasan? Ən azından kitabda Don Kixotun yel dəyirmanıyla döyüşməsi səhnəsinin yer almamasından (çünki bu səhnə birinci cildədir) şübhələnmə bilərdilər. Çox güman ki, onları hər iki cildin proloqla başlanması yanıldı...

2007-ci ildə “Şərq-Qərb” nəşriyyatında çap olunmuş “Fransız ədəbiyyatı antologiyası”na nəzər salanda da heyrətlənməyə bilmərsən. İlk xəta antologiyanın tərtibi ilə bağlıdır. Titul vərəqdə antologiyanın 2 cildə nəşr olunacağı yazılsa da, nədənsə tərtibçilər 3-cü cildi də çap etmək qərarına gəliblər. Cildlərin sayı artıb, amma baxın nə hesaba...

Antologiyaya hansısa həcmli romandan bir fraqment daxil etmək nə dərəcədə məqsədəuyğundur? Qustav Floberin “Madam Bovari” kimi dünyaca məşhur əsərini mərhum yazıcımız Ənvər Məmmədyanlı hələ ötən əsrin 30-cu illərində dilimizə çevirib. Ancaq antologiyanın I cildinə bu əsərdən cəmi otuz beş səhifə salınıb. Floberin təqribən otuz kitab səhifəsi həcmində kiçik əsərlərdən birini (məsələn, “Müqəddəs Yulian haqqında əfsanə”, “Sadədil”, yaxud da “İrodiada”) çevirib antologiyaya salmaq, bununla da tərcümə sənətində bir ilkə, bir yeniliyə imza atmaq bu qədərmi çətinmiş, əcəba? Üstəlik də, nədən səksən il bundan qabaq tərcümə olunmuş “Madam Bovari”yə - dünya ədəbiyyatının bu parlaq incisinə ayrıca bir cild ayrılırsa (hər halda biz Floberin latın qrafikasıyla dərc olunmuş kitabını çox soraqladıq, kitabxanaların kataloqlarına da baxdıq, bir nəticə hasil olmadı), əvəzində antologiyaya romandan kiçik bir parça salınır?..

Ədəbiyyatdan az-çox xəbəri olanlar bilirlər ki, Volterin “Kandid, yaxud optimizm” əsəri povestdir. Fransız ədəbiyyatında bu adda janrın olmadığını nəzərə alsaq, novella, yaxud kiçik roman da demək olar. Antologiyada bu əsər hekayə kimi, üstəlik, “hekayədən fraqment” şəklində yarımçıq təqdim olunub. Əvvəla, təqribən səksən kitab səhifəsi

orijinalda olmayan əlavələr ediblər. Guya odunçular canavarı öldürüb qarnını yarıb, Qırmızıpapağı və nənəsini sağ-salamat canavarın qarnından çıxarırlar (I cild, səh. 70). Təkrar edirik, orijinal məndə belə “optimist” bir sonluğa rast gəlinmir. Nəzərə almaq lazımdır ki, “Fransız nağılları” kitabındakı “Qırmızıpapaq” nağılının müəllifi məlumdur, bu nağıl folklor nümunəsi deyil.

Klod Jozef Ruje dö Lilin antologiyasının I cildinə daxil edilmiş dünyaca məşhur “Marselyoza” şeirini kimin tərcümə elədiyi bilinmir. Cəmil Əlibəyovla Zeynal Babayevin vaxtilə dilimizə çevirdikləri “İndiana” romanından verilmiş bir parça oxucuda əsər haqqında heç bir təəssürat yaratmağa qadir deyil. Üstəlik, Jorj Sandın hələ sovet dövründə tərcümə olunmuş dünya şöhrətli

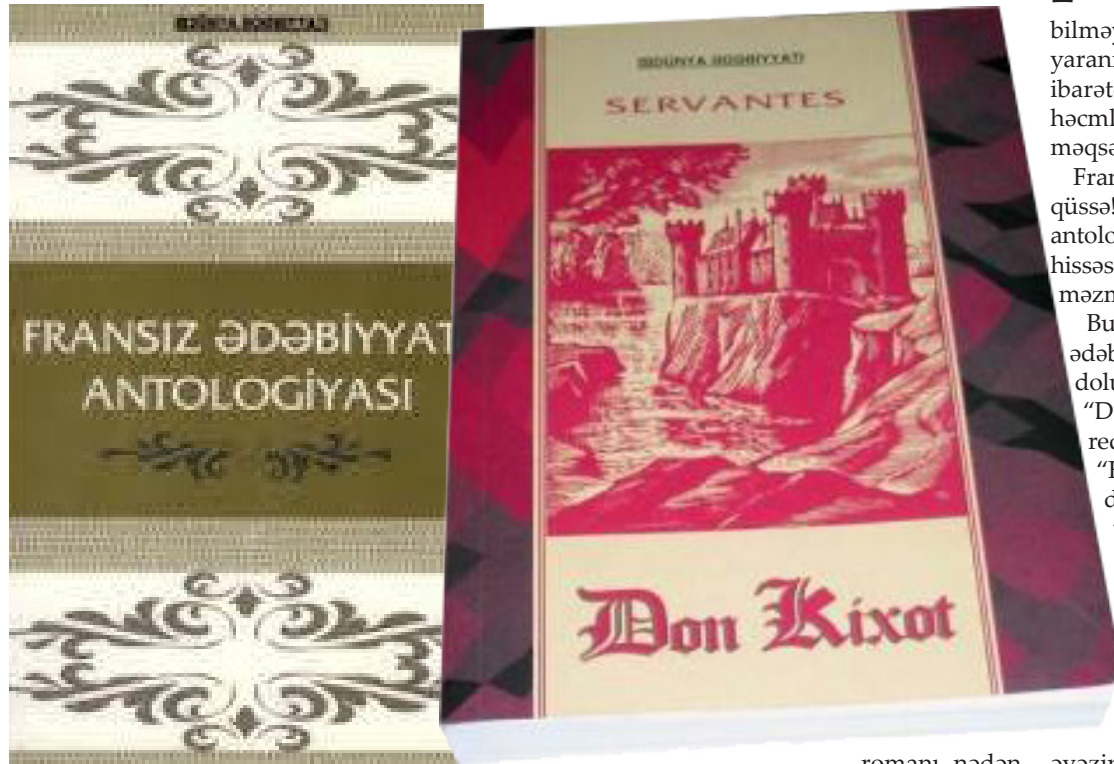
Zənnimizcə, tərtibçilər bu adi həqiqəti anlamayacaq qədər naşi deyillər. Səbəb sadəcə, əziyyətə qatlaşmamaq və tələskənlik ola bilər.

Antologiyanın I cildində Jerar dö Nervalın sonetləri də yarımçıq tərcümə olunub. Tərcümədə bu qədər bərbad səslənən misraların iki əsrin sınağından çıxaraq bizim dövrümüzdə qədər gəlib çatması inandırıcı görünmür. Antologiyanın II cildinə Alber Kamünün “Taun” romanından cəmi 14 səhifə daxil edilib. Oxucu bu parçanı oxuyub əsərin məzmunu və ideyası haqqında məlumat ala bilməyəcəksə, onu çapqın vəziyyətə salmağın nə anlamı var? Üstəlik, Kamünün bundan qat-qat yığcam povest və hekayələri var.

Yazıcının məşhur “Sizif haqqında mif” əsərinə cəmi üç səhifə yer ayrılıb, tərtibçilər hətta “əsərdən fraqment” yazmağı da lazım

Sizif haqqında yarımçıq mif

“Don Kixot” nədən bütöv çap olunmadı...

həcmində olan bir əsərin (“Moskovskiy raboçiy” nəşriyyatının 1987-ci ildə buraxdığı “Volter. Stixi i proza” kitabına əsaslanırıq) nədən bütövlükdə tərcümə olunub antologiyaya salınmadığı başa düşülmür. Dünya maarifçilik cərəyanının haqlı olaraq bayraqdarı sayılan Volterin şah əsərinə fransız antologiyasında yermi qəhət idi? İkincisi, Volterin kiçik həcmli nəsr əsərləri də var. Məsələn, 5 səhifəlik (yənə həmin nəşrə əsaslanırıq) “Zadiq, yaxud Tale”, 15 səhifəlik “Mikromeqas”, 14 səhifəlik “Dünya olduğu kimi”, 5 səhifəlik “Memnon, yaxud İnsan kamalı” və vur-tut üçə səhifəlik (!) “Bir türkün məktubu” və ya “Xeyirxah braminin hekayəti” kimi əsərlərdən birini çevirib qol-qıçını budamadan, bütöv şəkildə antologiyaya salmaq olmazdı?

Rusca capdan çıxmış “Fransız nağılları” kitabında Şarl Perronun məşhur “Qırmızıpapaq” nağılı bu cümləylə sonlanır: “Bu sözləri deyib canavar qızın üzərinə atıldı və onu yedi” (“Pravda” nəşriyyatı, Moskva, 1988). Daha sonra nağıl ibrətamiz şeirlə bitir.

“Fransız ədəbiyyatı antologiyası”na salınmış variantda isə həmin şeir yoxdur, əvəzində tərcüməçilər mətnin sonuna

romanı nədən ayrıca kitab şəklində buraxılıb, qol-budağı budanmış şəkildə antologiyaya salınır?..

Antologiyanın hansı meyarlar əsasında hazırlandığını müəyyən etmək mümkünsüzdür. Bir məqama da diqqət yönəldək. Onore de Balzakin “Qobsek” əsəri yazıcının 2006-cı ildə “Şərq-Qərb” nəşriyyatında tərtib olunmuş “Seçilmiş əsərləri”-nə daxil edildiyi halda, bu novellanın yenidən antologiyaya salınmasına nə ehtiyac vardı? Prosper Merimenin “Məhəbbət ilahəsi” əsəri də eləcə - həmin müəllifin həmin nəşriyyatda həmin ildə çap olunmuş “Seçilmiş əsərləri”-nə daxil edilib. Əgər antologiyaya adı çəkilən əsərlərin yeni tərcümələri salınıbsa olsaydı, bunu başa düşmək olardı. Ondansa oxucuları təzə əsərlə tanış eləmək olmazdı?

Bədii mətn öncə təəssürat yaradır, ikinci mərhələdə isə əsərin dərk olunma mərhələsi başlanır. Anri de sön Simonun “Təşkilatçı” əsərindən antologiyada cəmi bir səhifə verilib. Onun janrı da qeyri-müəyyən qalır. Bir səhifəlik fraqment əsər haqqında oxucuda təəssürat demirik, heç təəvvür də yarada bilməz.

bilməyiblər. Oxucuda isə yanlış təəvvür yaranır, sanki əsər elə bu kiçik hissədən ibarətdir. Bundansa kitaba Kamünün kiçik həcmli esselərindən birini salmaq daha məqsədəuyğun olmazdı?

Fransuza Saqanın məşhur “Salam, qüssə!” romanı həcmcə kiçik əsər olsa da, antologiyanın II cildində onun yalnız birinci hissəsi verilib, oxucu yenə də əsərin süjetindən, məzmunundan xəbərsiz qalır.

Bunlar azmış kimi, antologiyada yer almış ədəbi mətnlər ciddi redaktə səhvləriylə doludur. Emil Zolyanın III cildə daxil edilmiş “Dəyirmanın mühasirəsi” povestindəki redaktə xətlərini saymaqla qurtaran deyil: “Fransuzanın yanğındakı çuxurlar daha aydın göründülər” (135-ci səh.), “yarpaqlar havada oynadılar” (141-ci səh.) kimi cümlələr hansı dildədir? Yaxud da atılan güllələr haqda belə bir cümləyə rast gəlirik: “Onlar dolu kimi dəyirmanın köhnə divarlarını cırmaqlayırdılar” (142-ci səh.).

Əsər boyu “soldat”, “serjant” kəlmələri göz deşir; “soldat” əvəzinə “əsgər”, “serjant” əvəzinə “çavuş” yazılmalıydı. Tək bir əsərdə nə qədər nöqsanlı cümləyə rast gəlinir. Hiss olunur ki, əsər köhnə nəşrdən götürülüb, olduğu kimi kitaba salınıb və üzərində redaktə işi getməyib. Kitabın tərtibçiləri köhnə sovet nəşrləri əsasında tələm-tələsik üç cildlik bir antologiya hazırlayıblar.

Fransız ədəbiyyatının Jan Jak Russo, Şarl Lui Monteskyö, Andre Jid, Lui Ferdinand Selin, Romen Rollan, Fransua Moriak, Mişel Uelbek kimi bir çox parlaq simalarının antologiyadan kənardə qaldığına da diqqət çəkməyi lazım bilirik.

Bir nüansı da ayrıca vurğulamaq gərəkdir: Azərbaycanda antologiya tərtib etmiş mütəxəssislərin rəyinə görə, belə nəşrlərdə mütləq hər müəllif haqqında qısa və yığcam da olsa məlumat verilməlidir. Təəssüf ki, Azərbaycan oxucusuna təqdim olunmuş antologiyalarda bu ənənə də qorunmur.

Dövlətin himayədarlığı və böyük maliyyə dəstəyi sayəsində latın qrafikasıyla yenidən çap olunmuş kitabların nəşrinə bu sayaq səthi münasibət başadüşülən deyil. Gələcək saylarımızda bu böyük layihənin icrasında yol verilmiş başqa nöqsanlardan da bəhs edəcəyik.

Kənan HACI

Mahir N. QARAYEV

qeyri-səlis məntiq

O illərin vurma cədvəli

Hər il nə az, nə çox – təxminən yüz min abituriyent üz tutur ali təhsil müəssisələrinə. İmtahan başlanır, nə başlanır!

Hər şey sadə və şəffaf: üç saat ərzində 120 sualın doğru cavabını tap – maksimal 700 bal ana südü kimi halaldır!

Doğru cavab da uzaqda deyil ha, elə sualın qarşısındadır, yəni hər sualın böyründəki beş cavabın biri düppədüzdür, abituriyentin də vəzifəsi o doğru cavabı tapıb işarələməkdir, vəssalam.

Ötən əyyamlarda vəziyyət formaca azacıq başqa cür idi: hərəsinə 3 sual yazılmış 30 bilet masanın üzərinə qoyulurdu, abituriyent də bu biletlərin hər hansı birini götürüb sualların doğru cavabını verməklə «əla» qiymətini alırdı və yenə də vəssalam.

Əlbəttə, əlaçı sayılan abituriyentə həmin 30 biletin istəniləni düşə bilirdi və əlaçı abituriyentin digərlərindən fərqi orasında idi ki, 90 sualın hər birinə hazır olurdu – necə ki, hazırda 120 sualın məhz hamısını bilən abituriyent maksimal 700 balı toplaya bilər.

Ötən əyyamlarda 90 sualın səksənini, yaxud yetmişini bilən abituriyentin də tələbə olmaq şansı qalır – necə ki, hazırda 120 sualdan yüzünü, ya doxsanını doğru tapan abituriyentin də tutaq ki, 600, 550, yaxud 500 bal toplamaqla eyni şansı qalır.

Yəni, prinsipçə oxşar situasiyalardır və el dilində buna adətən belə deyilir: bilənə zaval yoxdur.

Amma qəribəsi – Azərbaycan təhsilinin inkişafını bir nömrəli vəzifə kimi qarşısına məqsəd qoymuş təhsil qurumlarının heç cür baş açılmayan qeyri-səlis məntiqidir.

Kor-kor, gör-gör – yuxarı hədd 700 baldırsa və abituriyent test imtahanından yalnız 350 bal toplayırsa, bunu ötən əyyamların hesabına çevirəndə məntiqə belə çıxır: bu hərif orta məktəbdə «iki» və «üç» qiymətlərlə oxuyan şagirdir. Ötən əyyamlarda «iki yarım» qiyməti olmadığından müəllimlər belə şagirdlərə çox vaxt «üç» yazırdı ki, sinifdə qalmasın, səkkizinci sinfi birtəhər başa vursun və getsin peşə dalınca. El arasında bu qiymətə «tramvay altıda qalmış ölüvay üç» də deyirdilər.

Amma sözümlər onda deyil. Bundadır ki, bəs hazırda test imtahanlarından 300 bal toplayan abituriyent ötən əyyamlarda orta məktəbdə «iki» qiymətlə oxuyan, el dilinə çevirəsi olsa, «iki eşşəyin arpasını bölə bilməyən» şagird hesab olunurdu və beləsi altıncı sinifdə oxuyurdusa yeddiyə keçmirdi, yeddinci sinifdə oxuyurdusa səkkizə keçmirdi, səkkizinci sinifdə oxuyurdusa doqquza keçmirdi və ilaxır. Bu, faktiki olaraq, mümkün deyildi.

Amma indi mümkündür.

Orta məktəbi ötən əyyamların tramvay altında qalmış «üç» qiymətlə bitirib, hazırkı dövrdə «350 ballıq» abituriyentə çevrilən şagirdlər qurban olsun orta məktəb direktorlarının qara gözlərinə, bizzə qoy bir az da aşağı yenək – 300 bala. Amma 300 nədir, hətta «250 ballıq» abituriyentlər də orta məktəbin doqquzuncu sinifdə nəinki ilişib qalırlar, hələ onuncu sinfin dərəcəsindən sel kimi, on birinci sinfin təpəsindən yel kimi keçib kamal attestatı da alırlar və... abituriyent kimi üz tuturlar universitetlərə!

Üz tutmaq nədir, topladıqları 250 balla hələ ali məktəbə də girirlər!

Söhbət o əyyamların «tramvay altında qalanlarından» getmir, heç «iki eşşəyin arpasını bölə bilməyənlərdən» də getmir. Xeyr, biz artıq xeyli aşağı yenmişik – 350 balı da, 300 balı da kənara qoyub düşmüşük 250-yə!

O həddə ki, ötən əyyamların «qiymət şkalasında» bu balın alternativ şerti olaraq «sıfır» idi. Sıfır – yəni heç. Yəni heç nə. Xalq arasında deyildiyi kimi: hessad.

Kəsəsi: söhbət bir kiloqram daşın bir kiloqram pambıqdan ağır olduğuna cani-dildən inanən orta məktəb şagirdlərimizdən gedir.

Söhbət Moskvanın paytaxtının Uruset olduğunu ovcunun içi kimi əzbər bilən abituriyentlərimizdən gedir.

Söhbət Koroğlunun atasının Dədə Qorqud olduğuna şəkk eləməyən universitet tələbələrimizdən gedir.

Söhbət (bir az da aşağı yenirəm) test imtahanlarında yığdığı bal hətta 200-ü keçməyən on minlərlə abituriyentə tələbə vəsiqəsi verib onları universitetlərə dolduranların səlis, ya qeyri-səlis məntiqindən gedir.

Üç üçün neçə eləyir?

Nəyə sənə düz eləmir.

Durub döyürsən gözünü –

Bə niyə doqquz eləmir? (Salam Sarvan)

Amma gözünü döyən onlar deyil – neçün ki, onları üç üçü həmişə düz eləyib; gözümüzü döyən bizik: neçün ki, ha vurub-çıxırıq – bizim üç üçümüz heç vaxt doqquz eləmir ki, eləmir!

Doğrudan da, görəsən üç kərə üç neçə eləyir?

Gərək o əyyamların vurma cədvəlinə bir də baxım...

Birinci yazı

□ Dərslük siyasəti təhsil sahəsində Azərbaycan hökumətinin strateji fəaliyyət dairəsinə daxil olan prioritet istiqamətlərdən biridir. Bu siyasətin məqsədi məktəbliləri modern standartlara uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələndirmək, vətəninə, xalqına bələd olan şəxs kimi tərbiyə etmək, milli və ümumbəşəri dəyərlər zəminində formalaşdırmaq, həm fiziki, həm də mənəvi cəhətdən sağlam, müstəqil həyata hazır və demokratik düşüncəli vətəndaşlar kimi yetişdirməkdir.

Bu baxımdan dərslük müəlliflərinin qarşısında məsuliyyətli və çətin vəzifələr dayanır. Bu işdə onlar tək olmamalıdır. Dərslüklərin keyfiyyətli, kurikulumun tələblərinə uyğun olması, ictimaiyyəti qane etməsi ən vacib məsələ sayılmalı, qabaqcıl orta məktəb müəllimlərinin, müstəqil ekspert şuralarının və mütəxəssislərin rəyi nəzərə alınmalıdır.

İndiyə qədərki prosesdə işi çətinləşdirən əsas məsələlərdən biri də dərslüklərin kurikulum əsasında hazırlanmasına keçid prosesinin aşağıdan başlanması olub. Kurikulum əsasında hazırlanan məzmun xətləri və standartlara müəyyən çatışmazlıqlara baxmayaraq özlüyündə mütərəqqidir, şagird beyninin müasir dünyaya təhsilinə uyğun inkişafa istiqamətlənməsini ehtiva edir. Çətinliyi yaradan amil isə, yuxarıda vurğuladığımız kimi, bu işin aşağıdan başlanmasıdır.

Pedaqoji istiqamətli ali məktəblərin metodika kafedraları kurikulum əsasında tədris vəsaitləri, proqramlar və dərslər təşkil etməyi üçün kadrlar, demək olar, hələ də ənənəvi üsulla hazırlanırlar. Orta məktəblərdə dərslər səkkiz ildir yeni proqram əsasında keçirildiyi halda, köhnə proqramla yetişdirilən kadrlar ali məktəbi bitirdikdən sonra yeni proqram əsasında dərslər keçmək üçün orta məktəblərə yollanırlar. Bu, yeni proqramlar əsasında hazırlanmış dərslüklərin və nəzərdə tutulan dərslərin reallaşmamasına, narazılığa gətirib çıxarmalı idi, çıxarır da.

Yeni tədris proqramının müəllimlərə mənimsədilməsi üçün təşkil edilmiş on günlük təkmilləşdirmə kursları isə problemin aradan qaldırılması yolunda ciddi sərəfə vermir, verə də bilməz. Odur ki, praktiki olaraq orta

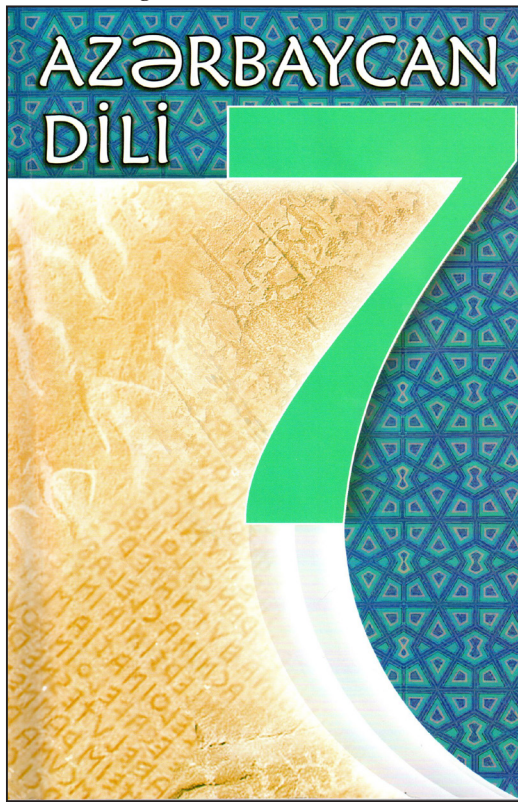
Müasir tələblər və 7-ci sinif “Azərbaycan dili” dərsliyi

məktəb müəllimləri yeni ibtidai siniflərdən 7-ci sinifə qədər «Azərbaycan dili» dərslüklərinin müəllif heyəti təxminən eyni olduğu üçün deyə bilərəm ki, əvvəlki illərlə müqayisədə builki 7-ci sinif dərsliyində milli-mənəvi dəyərlərin əks olunmasına, soykökə, vətənə bağlılığın təbliğinə diqqətin artdığı görünür. Dərsliyin üz qabığında Qobustan rəsmlərinin və Orxon-Yenisey abidələrinin təsvirinin verilməsi bu baxımdan müsbət haldır. Dərslükdə verilmiş ikinci mətnin milli qəhrəmanımız Mübariz İbrahimovla bağlı olması da təqdirəlayiqdir. Amma bunlar hələ yetərli deyil.

Fikrimcə, dərslükdə milli dəyərlərlə, türkçülüklə, tariximizlə bağlı mətnlərin sayı artırılmalıdır. Əksər mətnlər sanki Qərb mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, məişətinin, tarixinin təbliğinə yönəlib. “Pol-yanna”, “Onlar kimdir?”, “Bunu kim deyib”, “İşgüzar təklif”, “Bumeranq kim icad edib” və bu qəbildən olan mətnləri dediyimə misal göstərə bilərəm. Əlbəttə, “Mübariz”, “Həsərət”, “Şəki xan sarayı”, “Dünya 20 Yanvardan necə xəbər tutdu” kimi mətnlər məqsədəuyğundur. Amma Azərbaycanın tanınmış dilçilərinin, tarixi şəxsiyyətlərinin, ümumilikdə türk əsilli məşhurların həyat və fəaliyyəti, o cümlədən, onların dünya incəsənətinə, elmə verdiyi töhfələr haqqında bəhs edən mətnlərə, fikrimcə, daha geniş yer verilməlidir.

Dərsliyin VI bölməsi “İxtiralar və kəşflər” adlanır. Bölmədə “İsaak Nyuton”, “Av-

tomobil”, “Bumeranq kim icad edib”, “Əl-Xarəzmi”, “Kompüter oyunlarını kim ixtira edib” adlı beş mətn təqdim olunub. Təklif edirəm ki, gələcəkdə dərslüklərdə Azərbaycanlı alimlərlə bağlı mətnlərə də geniş yer ayrılсын. Bu bölmədə bir nəfər də olsun qadın ixtiraçıdan söhbət açılmır. Bu o deməkdir ki, tərtibatçılar gender bərabərliyi prinsipini də nəzərə almayıblar. Dərsliyi

Arif ƏSƏDOV
Təhsil eksperti

Tahir KAZIMLI

○ **Küllü miqdarda dövlət vəsaiti hesabına nəşr edilib orta məktəblərə pulsuz paylanan dərsliklərdəki qüsurlar barədə vaxtaşırı yazılır. Cəmiyyətdə ciddi mübahisələrə səbəb olan bu mövzu sanki heç bitməyəcək kimi görünür. Müstəqil təhsil ekspertlərinin, eləcə də TQDK-nın ekspert qruplarının tərtib etdikləri tövsiyə xarakterli təklif və rəyləri dərslik müəllifləri sanki bilərəkdən görməzliyə vururlar.**

Yağışlı bayram günlərində rastlaşdığım bir təsadüf məni də bu mövzu ilə bağlı araşdırma aparmağa vadar etdi. Evdə olan 5-ci sinif ədəbiyyat dərsliyini (müəlliflər: Afət Süleymanova, Təranə Bağırsova, İlhamə Muradova) vərəqləmişdim və kitabın üz qabığının heç bir anlam verə bilmədiyim rəngi dəqiq yadımdaydı. Rayonda yaşayan qohumlarımda gördüyüm 5-ci sinif dərsliyinin isə rəngi də başqa idi, müəllifləri də. Dəqiq xatırlayırdım, bizdəki dərsliyin hər üç müəllifi qadın idi.

Şəhərə qayıtdıqdan sonra maraqlananda qəribə mənşərə ilə rastlaşdım. Demə, əslində, müəllimin və şagirdlərin hazırlıq əmsalına uyğun olaraq bir-birinə alternativ dərslik kimi nəzərdə tutulmuş, həmin prinsiplə də nəşrinə icazə verilmiş bu dərsliklər məktəblərə "şəhər məktəbləri" və "rayon məktəbləri" kimi ayrımcılıqla paylanıb-mış.

Dövlət tərəfindən tikilmiş məktəblərin maddi-texniki bazasının heç bir fərq qoyulmadan yeniləndirildiyi bir zamanda şəhər və kənd məktəbləri arasında belə fərqləndirmə, görəsən, hansı tələblərdən irəli gəlib?

Bu sualın cavabını əlaqədar təşkilatların öhdəsinə buraxıb, "şəhər məktəbləri" üçün nəzərdə tutulmuş 5-ci sinif ədəbiyyat dərsliyini gözdən keçirmək qərarına gəldim. Rastlaşdığım qəribəliklərlə, buyurun, siz də tanış olun.

Kitabın elə 5-ci səhifəsində, dərsliyin giriş hissəsində "ədəbiyyat" sözü şagirdlərə düzgün izah olunmayıb. "Ədəbiyyat" sözünün ərəb dilindəki "ədəb" sözündən yarandığı, "ədəb", "mərifət" mənəsi verdiyi qeyd edilir. Əslində isə "ədəbiyyat" kəlməsi ərəbcə "ədubə" feilindən gəlmədir, mənəsi "ədəbli, mərifətli, qanacaqlı olmaq" deməkdir. Ərəb dilində bir qayda olaraq sözlər feillərdən yaranır, isimlərdən yox.

8-ci səhifədə verilmiş Hikmət Ziyarın "Birinci zəng" şeiri dərslərinin ilk günü üçün, düşüncürük, uğursuz tapıntıdır. Yaxşı olardı, dərsliyin ilk səhifəsindən şagirdlərə vətənpərvərlik ruhu aşılacaq şeir tədris ediləydi. Zənnimizcə, nostalji hissələrlə yazılmış, bədbin misralarla yüklənmiş bu şeir ilk dərslərinin gününün ovqatıyla bir o qədər səsleşmir.

"Oxudan əvvəl", "Oxu zamanı" və "Oxudan sonra" (9-10 və 14-cü səhifələr) təlimatlarını oxuyan 5-ci sinif şagirdinin başını itirəcəyinə şübhə yoxdur. Bu təlimatlar şagirdin fikrini mətn üzərində cəmləməkdən daha çox onun diqqətini yayındırmağa, həyəcanlandırmağa xidmət edir.

Sanki uşaqlara belə bir göstəriş verilir: kəmərlərinizi bağlayın, gözlərinizi qırpmayın, nəfəs dərməyin,

indi siz bir hekayə oxuyacaqsınız. Hələ mətni oxumağa başlamamış şagirdə mətnə aid suallar yağdırmaq, mətnə nədən bəhs olunacağına dair fərziyyələr irəli sürməyi ondan istəmək, elə oxu prosesinin ortasında mətnə nəql olunanları

Ümumiyyətlə, sualların mətnəndən sonra verilməsi daha məqsədəuyğundur. Özü də hər mətnə dair konkret suallar qoyulmalıdır. Bu zaman şagird hər sualla bağlı mətni bir daha gözdən keçirməyə məcbur olar ki, bu da tədris olunan bədii nümunənin daha yaxşı mənimsənməsinə gətirər.

11-ci səhifədə ("Alim və quldur" hekayəsi) şagirdə "Buradakı hansı cümlə ideyanı dəstəkləyir?", 13-cü səhifədə "Buradakı hansı fikir ideya ilə bağlıdır?", 16-17-ci səhifələrdə ("Usta-şagird" hekayəsi) yenə eyni suallar verilir. Halbuki "Bədii əsərlərdə ideya-

hətta 5-ci sinif şagirdi olsalar belə, uşaqları necə inandırmaq olar ki, "qu deyəndə qulaq tutulan" səhranın cəmi yeddi arşın dərinliyində çay axır? Yəqin hekayə müəllifi arşın ölçüsünü elə-belə sözgəlişi işlədib. Azca diqqətli olsaydı, aydınlaşdırardı ki, uzunluq ölçüsü olan arşın 75 santimetrə bərabərdir, yəni səhranın altı ilə axan çay yerin 5 metr dərinliyindədir. Səhranın 5 metr dərinliyində çay axarsa, daha ora səhra yox, gülüstan olardı ki...

Yenə həmin səhifədəki "Alim baxdı ki, yoldaşlarında o kəramət yoxdur ki, bu istidə səhranın yed-

Hekeyənin sonunda min bir əziyyətə çıxarılmış suyun lazımsız yerə boş səhraya axıb getməsi heç kəsi maraqlandırmır, amma əvəzində yeyib-ıçmək heç kəsin yadından çıxmır. Bizimçünsə bir şey maraqlıdır: bu cür mənasız, uydurma nağılı ikinci dərsdən 5-ci sinif şagirdinə niyə tədris edirlər?

Dərsliyin 14-cü səhifəsində "Bunu bilməlisən" başlığı altında verilmiş tövsiyə xarakterli təlimatda şagirdlərə müasir Azərbaycan yazıçılarının hekayələri ilə tanış olacaqları xəbər verilir. Növbəti səhifədə görkəmli Azərbaycan yazıçısı Süleyman Rəhimovun bir hekayəsi təqdim olunur. Nəzərə

Dərsliliklərin verdiyi dərslər

birinci yazı

eşidib-bildikləri ilə əlaqələndirməyi şagirddən tələb etmək hansı metodiki zərurətdən irəli gəlib?

Bir sıra mətnlərin əvvəlində "Səncə, bu hekayədə nədən bəhs edilə bilər?", "Əsərin qalan hissəsində müəllif daha nələri təsvir edəcək?" tipli sualların qoyulması da təəccüb doğurur. Belə çıxır ki, 5-ci sinif şagirdi iki-üç cümlədən, yaxud üç-dörd misradan sonra yetkin bir qələm adamının əsər üçün qurduğu planın detallarını görə bilər... Bu tipli suallar uşaqların bədii zövqünü yox, olsa-olsa, münəccimlik qabiliyyətini yoxlamağa xidmət edə bilər.

Sanki uşaqlara belə bir göstəriş verilir: kəmərlərinizi bağlayın, gözlərinizi qırpmayın, nəfəs dərməyin, indi siz bir hekayə oxuyacaqsınız. Hələ mətni oxumağa başlamamış şagirdə mətnə aid suallar yağdırmaq, mətnə nədən bəhs olunacağına dair fərziyyələr irəli sürməyi ondan istəmək, elə oxu prosesinin ortasında mətnə nəql olunanları eşidib-bildikləri ilə əlaqələndirməyi şagirddən tələb etmək hansı metodiki zərurətdən irəli gəlib?

nın müəyyən edilməsi" bölməsi yalnız 18-ci səhifədə başlanır.

"Alim və quldur" (11-ci səhifə) hekayəsinin elə ilk cümləsi üslub baxımından qüsurludur: "Çox-çox illər bundan qabaq bir alim vardı". Yaxşı olardı cümlə: "Qədim zamanlarda bir alim yaşayırdı" kimi anlaşılıq nağıl dilində yazılardı.

Yaxud "O, dağların altından lağın atdığını yollar düzəltdirir" cümləsinə 5-ci sinif şagirdi necə başa düşsün? Bəlkə, alimin tövsiyəsi ilə lağın atılır, yollar çəkilir mi?

Yenə həmin səhifəyə baxaq. "Bab" sözünü işlədib, şagirdi izahlı lügətə yönləndirməyə nə ehtiyac var? Bu sözü şagirdin anlayacağı başqa sözlə əvəzləmək eləmi çətinmiş? Bir də,

di arşınlığınə ensinlər" cümləsi başdan-ayağa səhvdir. Həm də cümlədəki "kəramət" sözü şagirdlərə izahlı lügət vasitəsilə anlaşılmalıdır.

Sonrakı - 12-ci səhifədə isə məlum olur ki, dəvələrin yükü həm zəncirlənib, həm də qıfıllanıb. Quldurlar yükləri aqanda bilinir ki, yük dəftər-kitabmış. Şagirdlərdə belə bir haqlı sual yarana bilər: görəsən, kitab-dəftəri zəncirləyib üstünə də qıfıl vurmaq alimin nəyinə lazım-mış? "Alim əyri bir dəmir çıxarıb quldurun çənəsini araladı" cümləsinə oxuyan şagird, çox güman, gözləri önündə misrəncixaran ling canlandıracaq - əgər lingi tanıyırsa... Müəllifdən soruşmaq lazımdır: alim quldurun ağızını əyri dəmirlə niyə aralayır?

Belə cümlələrin hekayəyə salınması kiçik yaşlı uşaqlarda psixoloji gərginlik yarada, onları bu cür əməllərə sövq edə bilər. Hekayədə təsvir olunmuş "qılıncından qan daman" quldurbaşının bir anda "elm yolunda qula dönməsi" isə təəccüb və heyrat doğurur.

alsaq ki, Süleyman Rəhimov 11 oktyabr 1983-cü ildə vəfat edib, deməli, mərhum yazıçı şagirdlərin müasiri ola bilməz. Üstəlik, ədibin hekayəsi dərslikdə "Usta-şagird" başlığı ilə verilib. Sanki hekayədə usta ilə şagirdin bəhsə girməsi başlıq üçün bir vəsələ olub.

Amma diqqətlə oxuduqda əsərdə tamam başqa mənə ifadə olunduğu aydınlaşır. Məlum olur ki, hekayə sənətin sirlərini öyrənərək hətta öz ustasını belə ötüb-keçən şagird haqqındadır. Maraqlısı budur ki, yazıçının seçilmiş əsərlərində bu hekayə "Usta şagird" başlığı ilə verilib (Bakı, "Gənclik" nəşriyyatı, 1968-ci il). Yəni sözlər arasında defis işarəsi yoxdur və bu da əsərin məzmununu tam ehtiva edir.

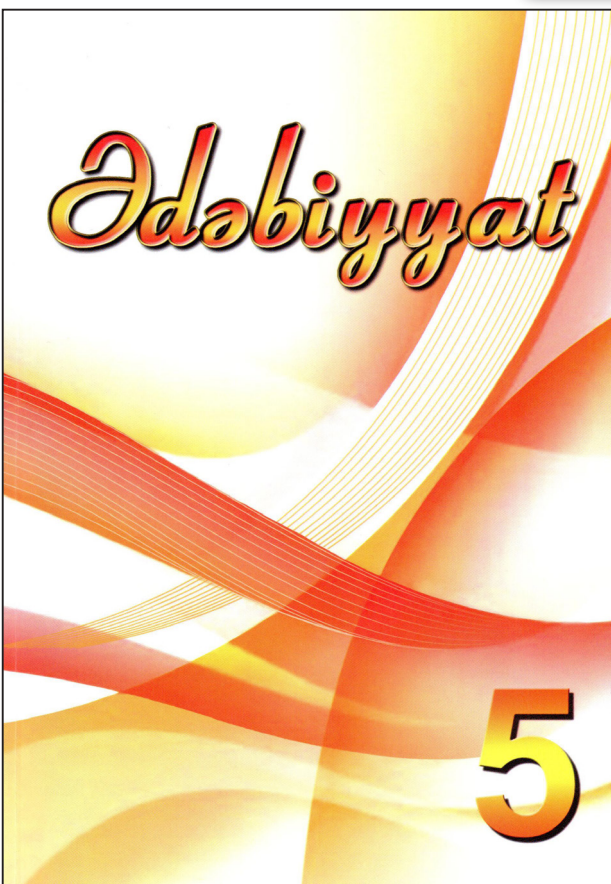
Dərsliyə salınmış mətnə isə hekayənin başlığı ilə oynanmış "qələm olmuş bədtəhrir əli" (Füzuli) həm görkəmli yazıçıya hörmətsizlik edib, həm də şagirdləri çaşqın salıb.

Yazılı mətnimizdə vurğu olmadıqından yerində qoyulmamış defis işarəsi ifadənin mənasını dəyişir.

Hekayəyə aid rəsmdə balaca bir sərdabə şəkli verilib. Şagirdi necə inandırmaq olar ki, qocaman neftçidən də balaca görünən bu sərdabə yeddi il gecə-gündüz dincəlmədən çalışma nəticəsində ərsəyə gəlib. Dərslük müəllifləri mətni diqqətlə oxusaydılar, görərdilər ki, əsərdə "göyə ucalan gözəl günbəzdən" bəhs edilir.

Rəsmdəki qocaman neftçini isə nədənsə toy xanəndələrinə bənzər geyimdə təsvir ediblər. Mətnə aid verilmiş tapşırıq (səhifə 17) yaradıcı təqdimmə hissəsindəki 3-cü tapşırıq heç cür anlaşılır: "Usta şagird" hekayəsində məzmunu tamam başqa olsa da, şagirdlərdən "sevdiyin heyvanı və onun həyatını təsvir etmək" tələb olunur.

ardı var

Ötən ay Avstriyanın federal prezidenti bu ölkənin elm, təhsil və mədəniyyət nazirinin təqdimatı əsasında Azərbaycan Dillər Universitetinin tərcümə fakültəsinin dekani, universitetdəki Avstriya Kitabxanasının elmi rəhbəri dosent Vilayət Hacıyevi iki ölkə arasında mədəni əlaqələrin inkişafındakı roluna görə mükafatlandırılıb. Görkəmli tərcüməçi Avstriya ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi işində qazandığı nailiyyətlərə görə bu ölkənin "Elm və incəsənət sahəsində I dərəcəli fəxri xaç" ordeni ilə təltif edilib. "Aydın yol"un suallarını cavablandıran Vilayət Hacıyev ölkəmizdə tərcümə sənətinin mövcud vəziyyətini də dəyərləndirib.

- Azərbaycan Dillər Universitetində tərcümə fakültəsinin dekansınız. Bir çox kitabı almanca dilimizə çevirmisiniz. Azərbaycanın ən peşəkər tərcüməçilərindən birisiniz. Qazaxda anadan olmusunuz. Maraqlıdır, sizdə alman dilinə həvəs haradan qaynaqlanıb?

- Xoş sözlərə görə sağ olun, ancaq mənə elə gəlir bir qədər şişirdiniz. Peşəkərlik başqa şeydir. Hansısa iş bütün ömrünü sərf eləyib bu işdə çoxlu uğur qazanmış adamlara peşəkər demək olar. Mənsə, dediyiniz kimi, cəmi bir neçə kitab çevirmişəm, bir neçə kitabın da tərcüməsində iştirak etmişəm. Yəqin tərcümə fakültəsində işləməyim də bu işdə rol oynayıb.

Alman dilinə maraq məsələsinə gələndə, zənnimcə, bölgədə doğulub təhsil almaq xarici dilə maraq məsələsində çox böyük rol oynayır. Düzdür, dil öyrənməyə maraq o vaxtlar indiki qədər deyildi, bununla bərabər, öyrənmək istəyənlər tapılırdı. Ötən əsrin 60-cı illərində mən oxuduğum kənd məktəbində xarici dil ümumiyyətlə keçilmirdi. Yeddinci sinifdə oxuyanda məktəbimizə alman dili müəllimi gəldi. Başqalarını deyə bilmərəm, mənim üçün maraqlı oldu, çünki həmin vaxta qədər kinolardan "Hende hox", "Şnell, şnell" sözlərini öyrənmişdim...

- Bu maraq da sizi o vaxtkı Pedaqoji Dillər İnstitutuna gətirdi...

- Xeyr, xeyr, qətiyyən elə olmadı.

- Bəs onda tərcümə sənətinə gəlişiniz...

- Orta məktəbi 1966-cı ildə bitirdim. Həmin vaxt hüquq, ya jurnalistika fakültəsinin adını belə tuta bilməzdim, ancaq dil-ədəbiyyat fakültəsinə ümid bağlamaq olardı. Elə bu istəklə də Bakıya gəldim. Mərhum yazıçımız Sabir Azəri yaxın qohumum idi, onlarda qalası oldum. İlk gündən söhbətimiz tutdu. Səhəri özünəməxsus ustalıqla boy-numa qoydu ki, bəs sən nəyə yazırsan. Məcbur olub boy-numa aldım, ikilikdə qalanda yazımı ona oxudum. 16 yaşlı oğlan nə yazacaqdı?.. Ancaq o, çox diqqətlə qulaq asdı, fikrə dalıb dedi: "Gəl yazını bir tərəfə qoyaq, bu barədə sonra danışarıq. Xoşuma gələn sən dilin oldu, fikrini aydın ifadə eləyirsən. Sənə bir məsləhət verim, istəməsən yəni dil-ədəbiyyata gedərsən. Eşitdiyimə görə, alman dilini yaxşı oxumusan. Bəlkə Xarici Dillər İnstitutuna girməyə cəhd göstərəsən? Oranı bitirib yazıçı da olmaq olar, tərcüməçi də". Səhəri gün sənədlərimi institutun alman dili fakültəsinə verdim.

- Nə vaxt özünü tərcüməyə hazır hiss elədiniz?

- Tərcümə, xüsusən də, bədii mətnin yad dilə çevrilməsi asan məsələ deyil. Alman dilində beş-on kəlmə bilməklə tərcüməyə girişmək ağılsızlıq olardı. Düzdür, üçüncü kursdan bəzi asan mətnləri, anlaşıqlı lətifələri özüm üçün çevirirdim. Yalnız beşinci kursda oxuyanda bəzi tərcümələrimi o vaxt mənə tərcümədən dərs deyən, bu yaxınlarda dünyasını dəyişmiş gözəl alimimiz Çərkəz Qurbanlıya oxudum, o da bəyəndi.

- Bəs nə vaxt çap olundunuz? Dediniz ki, bədii nəsr yazırdınız. İndi də bu işi davam etdirirsinizmi?

- Maraqlısı budur ki, hekayələrim tərcümələrimdən əvvəl - 1970-73-cü illərdə "Ulduz" jurnalında, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində dərc olundu. İlk tərcüməm olan Ziqfrid Lentsin "Mehmanxanada bir gecə" hekayəsi, səhv eləmirəmsə, 1974-cü ildə "Ulduz"da işıq üzünə çıxdı. Qaldı hekayələrə... Nə yaxşı o vaxt fikirləşdim ki, yazıçı olmağa istedadım çatmayacaq, bəlkə babat tərcüməçi olum.

Təsəvvür eləyin, Remarkın lirik-psixoloji, hissi-emosional deyim tərzindən sonra birdən-birə Hesse psixozanalizinin dərin qatlarına enmək, daha sonra Kafka burulğanına düşmək lazım gəlir. Hələ Böllün simvollarının, eyhamlarının mənasını dərk etməyi demirəm. Üstəlik, bütün bunları tamamilə başqa strukturu olan dildə ifadə etməlisən. Mən bu zülmü heç bir tərcüməçiyə arzulamazdım.

dilində olsun. Deyəcəksiniz niyə vaxtında özün eləmərdiniz? Hə, bax bu günahımı özümə heç bağışlamıram.

- Rəhbərlik etdiyiniz tərcümə fakültəsinin işi barədə nə demək istərdiniz? Gənc mütəxəssislər yetişirimi? Kimin adını çəkmə bilərsiniz?

- Tərcümə fakültəsi universitetin öndə gedən fakültələrindən biridir. Son 4-5 ildə xüsusilə ingilis dili ixtisası üzrə bu fakültəyə gələn tələbələrə keçid balı 600-dən yuxarı olur.

lifindən də xəbərsiz yayılır; ikinci yol isə bu işi müəyyən dövrə qədər planlı şəkildə həyata keçirməkdir. Zənnimcə, biz hələlik istər tanışlıq, istərsə də müəyyən qurumların köməyi hesabına ikinci yolla getməliyik. Mənə elə gəlir yeni yaradılmış Tərcümə Mərkəzi bu sahədə xeyli iş görəcək.

- Azərbaycanda tərcümə sənətinin bugününü və sabahını necə görürsünüz?

"Bizə güzəştətsiz tərcümə tənqididi, səriştətəli redaktorlar lazımdır"

Vilayət Hacıyev: "Tələbələr arasında bədii tərcüməyə meyil yox dərəcəsidir"

Dərslər xüsusi proqramla keçirilir, dil hazırlığı ilə peşə hazırlığı bir-birindən ayrılır. Tələbələr birinci kursda yalnız dil sahəsində biliklərini lazımi səviyyəyə çatdırmağa çalışırlar. Sonra tədrisən peşə hazırlığına başlanılır.

Bizdə ümumi sahələr üzrə tərcüməçi hazırlanır. Bədii tərcümə isə, bildiyiniz kimi, xüsusi istedadla, fərdi qabiliyyətə bağlıdır. Həm də bu sahədə maddi-mənəvi stimulaşdırıcıdır, ona görə bədii tərcüməyə meyil yox dərəcəsidir. Ancaq maraqlıdır ki, Gənc Tərcüməçilər Assosiasiyasının bədii tərcümə bölməsinin əksər üzvləri fakültəmizin məzunudur.

Bizdə tək-tük də olsa bədii tərcümə sənətinə meyil göstərənələr var. Onlardan ingilis dili ixtisası üzrə IV kursda oxuyan Təvəkkül Zeynallının gələcəyinə böyük ümid bəsləyirəm.

- Tez-tez elmi məzuniyyətlərdə olur, konfranslarda iştirak edirsiniz. Alman dilində ölkələrlə əlaqələrimiz hansı səviyyədədir?

- Baxır hansı sahədə. İqtisadiyyat, ticarət sahəsində, mənə, çox yaxşıdır. Mədəni əlaqələr musiqi, incəsənət sahəsində qənaətbəxşdir, ancaq ədəbiyyatda vəziyyət başqadır. Avstriyada gənc yaşında faşizmə qurbanı getmiş yazıçı Yura Zoyferin adını daşıyan, məsləhət şurasına mənim də üzv olduğum bir cəmiyyət var, tez-tez həm Vyanada, həm də dünyanın başqa şəhərlərində adını daşıdığı yazıçının yaradıcılığı ilə bağlı konfranslar, seminarlar keçirir, əsərlərinin müxtəlif dillərə tərcüməsi, səhnələşdirilməsi ilə məşğul olur.

Avstriyanın Elm, Təhsil və Mədəniyyət Nazirliyi öz ölkəsinin ədəbiyyatını başqa dillərə çevirənlər üçün hər il "Tərcümə mükafatı" ayırır, xarici ölkədəki hər hansı nəşriyyat Avstriya yazıçısının əsərini, ya ədəbiyyat antologiyasını çap edərsə, ona maliyyə dəstəyi verir. Yeri gəlmişkən, Kafkanın "Məhkəmə" əsərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsinə görə həmin "Tərcümə mükafatı" mənə də verilib.

Ədəbiyyat öz ölkəsinin sərhədini iki yolla aşır: birincisi odur ki, yaranan əsərin səviyyəsi yüksək olur, əsər öz-özünə, bəzən hətta müə-

- Həmişə demişəm, bugünkü dünyadan narazı deyiləm, gələcəyə də nikbin baxıram. Çətinliklə də olsa, bizdə artıq tərcümə məktəbi yaranır. Keyfiyyətin hələlik aşağı olması məni çox qorxutmur. Məktəb öz-özünə formalaşmış, birdən-birə Azərbaycandan, məsələn, qonşu Gürcüstanda, ya Rusiyada olan səviyyəyə oturuşmuş tərcümə əsərləri, keyfiyyəti, kriteriyaları ummaq olmaz. Bunun üçün bizdə tərcümə tənqididi yaranmalıdır.

Düzdür, sırf yaradıcılıq prosesi kimi fərdi istedadla, savadla bağlı olduğu üçün konkret reseptlərin, tənqidin köməyiylə peşəkər tərcüməçi hazırlamaq mümkün deyil. Bununla belə, indiyə qədər olunmuşları ümumiləşdirməklə bir ənənə yaratmaq olar.

Hamımız yeri gəldikcə zay məhsullardan danışırıq, ancaq heç birimiz o məhsulların zaylığının təzahür formalarını, səbəblərini faktlarla, elmi dəlillərlə sübuta yetirməyə çalışmırıq, yalnız müsahibələrdə, sorğularda, ara söhbətlərdə, necə deyirlər, "ümumi qeydlərlə" kifayətlənirik. Beləliklə də, zay məhsullar heç bir müqavimətə rast gəlmədən gündən-günə artır. Bəli, kim nə deyir desin, bu gün bizə güzəştətsiz tərcümə tənqididi, bir də səriştətəli redaktorlar lazımdır.

- Tərcümə sizin üçün sadəcə gəlir mənbəyidir, yoxsa...

- Mən hələ Azərbaycanda tərcümədən gəlir götürən adama rast gəlməmişəm. Nə gəlir, heç dolanışmaq da yoxdur! Öslində, tərcümə təsərrüfatımızın bu vəziyyətdə olmasının bir səbəbi də tərcüməçi əməyinin lazımcına qiymətləndirilməməsidir.

- Bir az da yaradıcılıq rejiminizdən danışın. Günün hansı vaxtı daha çox çalışırsınız? İş prosesində hansı vərdişləriniz var?

- Ən çox sənbə, bazar və tətil günləri işləyirəm. Yorğun olmayanda hər axşam bir az tərcümə edirəm. Bəzən bir neçə gün, hətta həftələrlə işləyə bilmərəm, ona görə də artıq vərdiş halını alıb - tərcüməyə başlamazdan sonuncu dəfə çevirdiyim hissəni mütləq oxuyuram, həm redaktə eləyirəm, həm də mətnə köklənirəm. Başqalarını deyə bilmərəm, mənim üçün başlıcası mətnin ritmini tutmaqdır. Ritmi tutdumsa, cümlələr öz-özünə düzülür.

- Hansı əsər üzərində işləyirsiniz?

- Paralel olaraq Kafkanın "Amerika", Böllün "...Və bircə kəlmə də demədi" romanlarını çevirirəm. Nə vaxt bitirəcəyimi deyə bilmərəm.

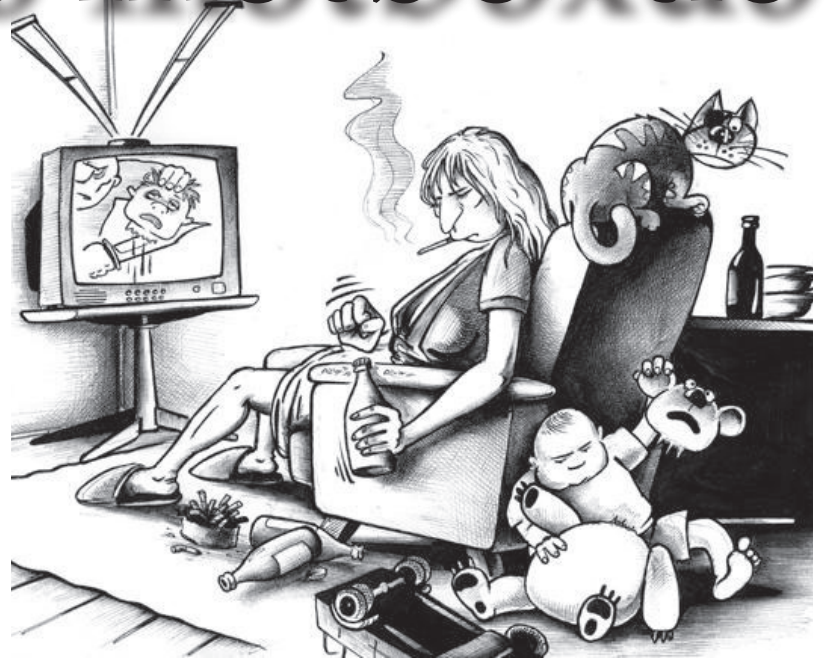
Leyla ƏLİYEVA

Aygün ASLANLI
kinoşunas

Seriallar və mətbəxdə partlayış

Serial bitəndən sonra təcili internetə baş vurdum. "Twitter"də hamı ondan danışdı. Yalnız bir nəfər hansısa faciə barədə yazmışdı və tamamilə diqqətsiz qalmışdı. Hətta məşhur bir aktrisa serialı nümunə gətirib ayrıldıqı sevgilisində mesaj da göndərmişdi: "Qoy keçmiş sevgililərimiz "Aşk-məmnunə"ya baxsınlar və biz ölsək nə günə qalacaqlarını anlayıb məhv olsunlar"...

Zənnimcə, serialların cəmiyyətdə təsir gücünü anlatmaq üçün bu iki nümunə yetər. Bir neçə il əvvəl serialların mənfə cəhətləri, cəmiyyətdə vurduğu ziyan – ar-arvad xəyanətlərinin, boşanmaların artması, zövqlərin korlanması kimi fəsadlar müzakirə olunur, seriallar ən aşağı səviyyəli sənət kimi dəyərləndirilir və əhəmiyyətsiz sayılırdısa, bu gün artıq onların bədii keyfiyyətini yüksəltməyin yolları axtarılır, əcnəbi seriallarla müqayisələr aparılır.

Elə hey deyirik, dünyada serial mədəniyyəti çoxdan yaranıb. İnandırıcı olsun deyə bu fikri faktlarla əsaslandırmağı da unutmurduq. Müasir alman, türk, rus kinosunun

öz inkişafında seriallara borclu olduğunu, məşhur ehkamçı Lars Fon Triyerin, mistika həvəskarı, simvolist David Linçin, alman rejissoru Vim Vendersin yaradıcılığında serialların mühüm yer tutduğunu döndə-döndə xatırladıq. Üstəlik, serialların aşağısı əlli-yüz nəfərə uzun müddət normal işləyib yaşamaq, məvacib almaq təminatı verdiyi, aktyorların, rejissorların, hətta prodüserlərin işlək formada qalmasına, iş qabiliyyətini itirməsinə yardım etdiyi sözlərin. Təkcə bunu?

Hələ yaradıcılıqla bağlı təəflər də var: serialda çəkilən aktyorun müxtəlif situasiyalara cəld reaksiya vermək qabiliyyəti güclənir, o, çəkilmiş meydançasında hər cür dəyişikliyə, istənilən vaxt canlı yayıma çıxmağa hazır olur, onda improvizasiya bacarığı inkişaf edir.

Hələ yarınciddi-yarımcəzəli argumentlərimiz də var: seriallar həm də maarifləndirici ola bilər. Yadımdadır, Latın Amerikasına seriallarının bərkətdən vaxtlarında xanımlar vardı ki, özləri üçün ispanca-azərbaycanca lüğət düzəltdilər. Öz dillərində təmiz danışmağı bacarmırdılar, ancaq ispan sözlərinin mənasını bilirdilər.

Braziliya istehsalı "Klon" serialı yayımlandıqda millət orada baş verənləri yaxşı anlamaq üçün internet-klublara daraşmışdı – klonlaşdırma haqqında məlumat axtarırdı. İki il əvvəl türk kanallarından birində yayımlanan "Ezel" in qəhrəmanları Fyodor Dostoyevskidən, Oskar Uayldan, Cəlaləddin Rumi-dən sitatlar gətirirdilər, ömrü boyu əlinə kitab almayan bəzi tamaşaçılar da həmin müəlliflərin varlığından xəbər tutur, sevimli qəhrəman-

larının əlində gördükləri bir-iki kitabı tapıb oxuyurdular. "Möhətəşəm yüzil" in sayəsində həm türklərin, həm də turistlərin İstanbulla gələndə ilk getdiyi yer Topqarı sarayı olub.

Hələ serialların sayəsində qadınların kübar davranış qaydalarına, kişini cəlb etmək üçün cazibədar görünməyin üsullarına yiyələndiklərini, şam işığında romantik axşam yeməyi, seksual gecə paltarları üzrə biliciyə çevrildiklərini demirəm. Məşhur rus yumoristlərindən birinin dediyi kimi: "Xanımlarımız hər gün İspaniyanı, Meksikanı, Braziliyanı gəzir, yalnız reklam fasilələrində öz evlərinə qayıdirlar".

Bütün bunlar çevir tət-tatı-vur tət o qədər təkrarlanıb ki... İki il olar, dövlət seriallara milyonlar ayırır, yatırır qoyur. Bir-birinin ardınca "Pərvanələrin rəqsi", "Sirr", "Qağay", "Ağabəyovlar", "Göyçək Fatma", "Həyat, sən nə qəribəsən" və adını unuduğum bir xeyli serial ekranlara çıxdı, bəzilərinin nümayişləri hələ də davam eləyir. Yerli seriallar efiqləri doldurmağa başlayanda müzakirə edilən məsələlərə biri də əlavə olundu: serial mövzuları.

Seriallarımızın əksəriyyətinin qəhrəmanları yuxarı təbəqə mənsubları, varlılardır. Serial tamaşaçılardan xeyli uzaq olan, onların ancaq soruğunu eşitdiyi, bir də hərdən şəkllərini gördüyü təbəqə – qıllımlar. Özü də, təkcə serialın əsas tamaşaçı kütləsi yox, elə istehsalçılar da öz qəhrəmanlarını yaxşı tanıyırlar...

Bizim serialçılar hələ də əhvalat axtaranda dağa-daşa düşürlər. Orijinal süjet yoxdursa, İlyas Əfəndiyev, Salam Qədirzadə, Bayram Bayra-

mov kimi yazıçıların əsərlərinə üz tutmaq olar. Hərəsi bir serialdır. Ola bilsin, tamaşaçı onları artıq unudub, ancaq qəhrəmanları efiqlərdə görün kimi mütləq xatırlayacaq, maraqlanacaq, baxmaq istəyəcək.

Doğrudur, Azərbaycanda yerli serial istehsalı cəmi iki-üç ildir davamlı şəkli almağa başlayıb. Ancaq razılaşın ki, müasir dünyanın inkişaf sürətini, serial sənətinin indiki səviyyəsini nəzərə alanda həddindən artıq ləng addımlayıyıq. Rusiya, Türkiyə kimi yaxın ölkələrin hazır təcrübəsi əlimizin altında ola-ola biz niyə "hələ təzəyik" dirəyinə söykənil fikrə dalmışıq?

Serialın həm də biznes olduğu döndə-döndə təkrarlanan fikirlərdən biridir. Biznesdə isə "hələ təzəyik" bəhanəsi yoxdur. Biznesdə rəqəbat var, bazar var, tələb-təklif var. Adı bir misal: türk seriallarını izləyənlər yəqin diqqət yetiriblər – hərdən olur ki, təzə başlanmış bəyəndiyimiz bir dizi beş bölümdən sonra yoxa çıxır. Sonra internetdən-filandan xəbər tuturuq ki,

sən demə, serial reyting yığa bilməyib; halbuki maraqlı idi, biz hər bölümü necə həvəslə gözləyirdiksə, çox güman ki, türk tamaşaçısı da eyni itizarı çəkirdi. Bəs əslində nə baş verir?

Türkiyədə hər telekanalın öz orta reyting həddi var. Efiqlə çıxan şoular, dizilər həmin həddi keçməlidir. Serialın maraqla baxan tamaşaçıları ola bilər, amma necə deyirlər, "yetərsay" yoxdursa, filmin kitabı bağlanılır. Odur ki, istehsalçılar hər şeyin ən yaxşısını eləməyə çalışırlar. Çünki reyting həddini keçməmək - etibarını itirmək, sifariş almamaq deməkdir.

Bilmirəm fikir vermissiniz, ya yox, Azərbaycanda serial dalğasının təzə vaxtlarında gördüyümüz coşğunluq indi hiss olunmur; çünki bu sahədə irəliləyiş yoxdur. "Hələ təzəyik" deyə-deyə yerimizdə sayırıq. Üzdə boynuna almasaq da, içimizdə serialları aşağı kateqoriyalı sənət sayırıq və guya onun səviyyəsini qaldırmağa çalışırıq. Məncə, ən sadədən başlamaq lazımdır: işin mahiyyətini başa düşmək və çalışıb ən yaxşısını eləmək. Vəssalam.

Leyla ƏLİYEVA

Ceylanın 200 dəqiqəlik

Ömrünün 20 ildən çoxunu teatra həsr etmiş Aydın indi soyuq Kapadokiya dağlarında açdığı otellə dolandır. Otelin adı – "Otello" təsadüfi seçilməyib. Tez-tez sitat gətirdiyi Şekspir qəhrəmanı kimi Aydın da gənc və ağbəniz arvadı Nihal - Dezdemonanı möhkəm qısqanır.

Get-gədə ərindən soyuyan Nihal heç kəsə lazım olmayan xeyriyyə işləriylə məşğuldur. Ceylanın qəhrəmanları həmişə vicdan, xeyriyyə, incəsənət, adət-ənənə, iman və mərhəmət kimi böyük anlayışların arxasında gizlənilir. Amma Şekspir demişkən, vicdan qorxaqları sevdiyi sözlür.

Əyyaş ərindən boşanıb qardaşı Aydının yanına gələndə Necla isə hamını iynələyə-iynələyə ətrafdakıları öz depressiyasına yoluxdurmaqla məşğuldur.

Aydının kirayə verdiyi evlərdə yaşayan məscid imamı Hamdi, qardaşı İsmayıl və ailəsi Dostoyevskinin əzilmiş, alçaldılmış obrazlarıdır. İsmayıl və oğlu "Karamazov qardaşları"ndakı Nikolay və İlyuşa Snegiryevləri xatırladı. Filmin sonlarında İsmayıl eynilə Nastasya Filippovna ("İdiot") kimi Nihalın gətirdiyi bir qalaq pulu sobada yandırır.

"Qış yuxusu" filmi barədə qeydlər

Əlbəttə, Ceylan "Qızıl palma bu dağı" nı adi ailə münaqişəsini kinoya gətirdiyinə görə almayıb. Heç Dostoyevski də belə bir süjetə görə klassik elan olunmazdı. "Qış yuxusu" türk intellektualının keçirdiyi ağır mənəvi böhran haqqıdır. Dildə qəhrəman, əməldə passiv olan Aydın rejissor Ceylanın özünə çox bənzəyir. Bütün hikkəsini heç kəsən oxumadıqı əyalət qəzetindəki köşəsinə tökən aktyor Gəzi hadisələri zamanı bitərəf qalan rejissoru xatırlatmaya bilməz.

Çexovun Vanya dayısı professor Serebryakovun Allah bilir, ancaq professorun gerçək simasını görəndən sonra həyatının mənasını itirir. Bir zamanlar Aydının böyük insan və

böyük sənətkar olacağına inanan Necla və Nihalın da bu ceylansayağı Serebryakovda yanılması uğursuz sənətkarı kasıb qonşuların nifrətindən çox ağındır. Çünki Allah ola bilməmək Aydını vicdansız insan kimi yaşamaqdan qat-qat artıq əzab verir.

Fonda səslənən melodiya Şubertin son əsəridir. 20-ci sonata faniyyəti və ölmü simvolizə edir.

Film ekranlara yenidən çıxanda Avropa mətbuatı yazırdı ki, Ceylan insan psixologiyasını İncmar Berqman kimi ustalıqla araşdırıb. Bu məsələdə aktyorların və mətnin xidməti böyükdür. "Qış yuxusu"nda Haluk Bilginər nəinki özünün kino karyerasının, hətta türk kinosunun ən yaxşı

rollarından birini yaradıb. Bu baxımdan "Qış yuxusu" təkcə Ceylanın yox, Bilginərin də şah əsəridir.

"Qış yuxusu" Tarkovskinin "Kino ədəbiyyatın xarabalıqları üzərində yaranır" fikrinin növbəti təsdiqidir. Çexovun əyalət girdəbi, Tolstoyun mənəvi təbəddülatları, Dostoyevskinin zirzəmisini, Şekspirin amansız sualları – hamısı bu 200 dəqiqəlik yuxu-filmə var.

"Qış yuxusu" baş verməyən hekayət və olmayan hadisə haqqı filmidir. Hər üç qəhrəman İstanbulla can atır, amma Çexovun üç bacısı kimi mərkəzə heç çür gedib çıxa bilmirlər. Köməyə tələsirlər, amma əllərindən heç nə gəlmir. Qərib adlı kənddə işləyən gənc müə-

limlərin yazdığı məktubu oxuyub təsirlənən Aydın kəndin yanından keçəndə dayanır. "Pisliyə pisliklə cavab verməmək" prinsipi ilə yaşayan Necla qırılan iki stəkanın davasını aparır. Ərinin köməyini rədd edən Nihal onun himayəsi olmadan yaşaya bilmir.

Filmin mahiyyəti Aydının bacısı və arvadıyla dialoqlarında açıqlır. Onlar bütün kirlərini, qəzəblərini Aydının içinə yükləyirlər. Elə bu əhvalla da İstanbulla getmək üçün stasiyaya yollanan baş qəhrəman fikrindən daşınıb dostu Suavinin fərmasına döndür. Filmin məhz bu sonuncu epizodundan – Aydın-Levent-Suavi dialoqundan sonra Aydının qusması onun illər boyu içində yığılmış zəhərdən qurtulmasını simvolizə edir.

Düşünürsən ki, film burada bitəcək, amma yox. Xeyli pul xərcləyib aldığı atı azadlığa buraxan Aydın ovda vurduğu ağ dovşanla evə qayıdır. Qəhrəman yol gələ-gələ xəyalən həyatının ən sanballı əsərini – arvadına məktubunu yazır. Aydın "danışır", məşinin pəncərəsindən isə ucsuz-bucaqsız Kapadokiya dağları görünür.

Nihal da xəyalən ərinin məktubunu oxuyur. O, bütün hikkəsini udub, Aydını gözləyir. Onlar xoşbəxt olmayacaqlar – Çexovun, Dostoyevskinin, Şekspirin qəhrəmanları kimi. Aydınla Nihal bir yerdə yaşayacaq, yandırdıqları ocağın kömürünü qarışdıracaqlar. Belə soyuqda dağda ocağı söndürmək olmaz...

□ Hər il belə olur: ədəbi mühit Nobel mükafatının hansı yazıçıya veriləcəyini intizarla gözləyir, mətbuat gözlənən qaliblərin müzakirəsini təşkil edir, bukmeker kontorları proqnozlar verir, ən şanslı namizədləri göstərir, amma Nobel Komitəsinin "seçki qutusu"ndan tamamilə başqa qələm sahibinin adı çıxır; sonra kütləvi informasiya vasitələri həmin xoşbəxt yazıçının həyat və yaradıcılığından gen-bol yazır, müsahibələr alır, tərcüməçilər onun əsərlərini çevirməyə başlayır, nəşriyyatlar kitablarının çapına girişir, bir müddət sonra da ədəbi mühit növbəti ilin Nobel həyəcanıyla yaşamağa başlayır.

Bu il də belə oldu. Proqnozlarda Haruki Murakami qarışıq bir çox iddiaçı barədə daha böyük ümidlər yer alsada, "qutu"dan yarıyehudi mənşəli fransız yazıçı Patrik Modiano çıxdı. Nobel Komitəsi onu mükafata "ən ağılsız insan talelərini təsvir edən və işğal altındakı həyatı göstərən təxəyyül və ifadə sənətinə görə" layiq gördü. Modiano romanlarının əksəriyyəti işğal illərində Fransada baş verən hadisələrdən söhbət açır... Bu barədə dövrü mətbuatda kifayət qədər yazıldığından təkcə onu qeyd eləmək ki, Modiano beynəlxalq ədəbi aləmdə dünyanın bir çox dilinə çevrilmiş "Ulduz meydanı", "Gecə gözetçisi", "Ailə xronikası", "Kədərli villa", "Gənclik", "İtirilmiş dünya", "Naməlum qadınlar", "İtirilmiş gənclik kafesi", "Üfüq", "Gecə otu", "Qaranlıq dükənlər küçəsi" kimi romanlarla tanınır, "Feneona", "Qonkur", Fransa Akademiyası, Monako knyazı, Çine del Duka və başqa ədəbi mükafatlara layiq görülüb.

Nobel Komitəsinin elanından sonra həтта bir balaca detektivə oxşar vəziyyət də yarandı: komitə və kütləvi informasiya vasitələri aləmcərar çəkdilər ki, yeni xoşbəxt laureatı heç yerdə tapa bilmirlər, mobil telefonuna da zəng çatmır; nəhayət, əlaqə yarananda məlum oldu ki, Modiano şad xəbəri küçədə eşidib, daha dəqiq desək, xəbəri qızı telefonla çatdırıb. Ardınca yeni laureat ilk müsahibəsini də verdi, dedi ki, xəbər ondan ötrü çox gözlənməz olub, təsirlənib, kövrəlib, mükafatı da isveçli nəvəsinə həsr eləyir; onu da dedi ki, yazmağa gənclik illərindən – 20 yaşından başlayıb, az qala əlli ildir yazır, bu müddət ona uzun görünsə də, həyatının bir parçasıdır. Deyir ki, ömrü boyu eyni kitabı yazıb, əsl oxucusunu tanımadığına görə narahatdır, itirilmiş gələcəkdən bəhs eləyən "Sən niyə məhəllədə azıb-itmirsən?" adlı son kitabının hamunun oxumasını istədi, çünki həmin kitabı yazandan sonra yazıçı türki-dünya olacağına əminidir.

Patrik Modiano əsərlərindəki yaddaş ölçülərinə görə mükafatlandırılması təsadüf deyil. O, həyatı boyu yaddaşına sadıq qalıb, uşaqlıq illərində görüb duyduqlarını yetkin düşüncəsinin süzgəcindən keçirib keçirib qələmə alıb. Hələ neçə il əvvəl fransız nəşrlərindən birinin "Əsərlərindəki Balaca Möcüzə qismən özünüzsünüz, elə deyilm-i?" sualına belə cavab vermişdi: "Bu, sadəcə öz uşaqlığım, ümumiyyətlə, uşaqlıq çağları barədə yalnız tutqun rənglərlə söhbət açmaq üsuludur... Uşaqlıq illərində yaşamış ağır məqamlar sonralar – on il, iyirmi il sonra bumeranq kimi, gec partlayan mina kimi mütləq geri qayıdır... Elə bil lap başlanğıcdan özülün düzgün qoyulmadığı axırda üzə çıxır. Balaca Möcüzə böhranlı vəziyyətə düşür, bu da onun intiharına gətirib çıxarır, amma xoşbəxtlikdən intihar baş tutmur... Bununla belə, axırda ümid yaranır ki, o bəlkə də artıq qurtulub, keçmişdən azad olub".

Patrik Modiano onun iddiasına görə, o heç vaxt yazıçı işləməyib, özünü yazıçı vəzifəsində hiss etməyib, axtarışlar aparmağa, öz üslubunu müəyyənləşdirməyə çalışmayıb. Yazmaq ondan ötrü yalnız yaşantılarını ifadə etmək, düşüncələrini kağıza köçürməkdir: "Ədəbiyyat xətrinə ədəbiyyatla məşğul olmaq, yazı sahəsində axtarışlar aparmaq – bunlar elmi diskussiyalara və kollokviumlara xas şeylərdir. Mən kim olduğumu bilmək, öz mahiyyətimi dərk etmək üçün yazıram".

***

"Naməlum qadınlar" romanını nəşr etmiş məşhur "Qallimar" nəşriyyatının bülleteninə verdiyi müsahibə Patrik Modiano ədəbi yaradıcılığa münasibəti baxımından çox maraqlıdır.

"Qallimar bülleteni" ("Q.B."): "Naməlum qadınlar" romanı triptix yaradan üç qadın monoloqundan ibarətdir. Niyə bu dəfə sözü qadınlara vermək qərarına gəldiniz?

Patrik Modiano (P.M.): Mən yeni baxış nöqtəsi tapmağa çalışırdım, yeni hekayəçi axtarırdım, çünki bu vaxtanan yazdığım əksər romanların "mən" i rolunda özüm çıxış eləmişəm. Ona görə də bu dəfə hekayəçi yox, müəyyən mənada dinləyici vəzi-fəsinə yerinə yetirmək istədim.

O x u c u d a
belə bir
tə s ə v -

vür yaratmaq istədim ki, guya hər eşitdiyi yeni səsi radiodan dinləyir – kimsə öz həyatında baş vermiş bir əhvalatı danışır, qəfildən veriliş yarımqıq kəsilir, ya da səsküyün içində boğulur. Dinləyicinin radionun düymələrini ora-bura fırlamağının bir xeyri yoxdur – o, yenidən həmin dalğanı tutub, əhvalatın ardını eşidə bilməyəcək.

"Q.B.": Adətən, romanlarınızda qəhrəmanların başı özünü, öz gələcəyini axtarmağa qarışıq. "Naməlum qadınlar"da isə belə bir axtarış yoxdur...

P.M.: Hər qadın öz həyatının müəyyən bir dövründən söhbət açır, amma oxucular nə həmin qadınları tanıyır, nə onların adını bilir. Əhvalat danışanlar axıracan naməlum qalırlar. Həmin üç mətni kiminsə yazı makinasında yazdığı, amma sorğu-suala çəkilənlərin adını unuduğu şahid ifadələri kimi də oxumaq olar. İndisə onların şəxsiyyətini müəyyənləşdirmək artıq mümkün deyil.

"Q.B.": Bir vaxtlar "Yaddaşın ən dərin qatlarında" adlı romanınızla bağlı demişdiniz: "Dərk elədim ki, keçmiş "diriltməkdə" gücsüzəm. Ondan yalnız fraqmentlər və dağınıq epizodlar qalır". "Naməlum qadınlar" romanını xatirələrin "yayğınlığı" mövzusunda variasiya saymaq olarmı?

P.M.: "Naməlum qadınlar"da da qarşımızda məhz fraqmentlər, dağınıq epizodlar var. Aydın ki, qadınların hər biri öz keçmişindən söhbət açır. Amma əhvalatı danışdıqları vaxt harada olduqları, həyatda başlarına nə gəldiyi məlum deyil. Ümumiyyətlə, həm yaxın, həm də uzaq olan həmin səslərin haradan gəldiyi anlaşılmır. O əhvalatlardan heç birini qəhrəmanların sonrakı taleyilə əlaqələndirmək mümkün olmadığından adama elə gəlir ki, hər hekayə dalğalar üzərində tək-tənha üzümə əbədi məhkum olunmuş buz parçasıdır...

"Q.B.": Arabir yuxulu arzuların örtüyü qalxır, acı gerçəkliklər – gözlənməz həbslər, qətlər aşkara çıxır. Bu nədir – gerçəkliyin dəhşətə çevirdiyi arzusu, yoxsa özünü xəyalpərəst adama kobud tərzdə göstərən gerçəklik?

P.M.: Məncə, bu, xəyalpərəstlə üz-üzə gələn gerçəklikdir. Amma hər üç epizod keçmişə aid olduğundan "acı həqiqət" də gah yuxuya, gah da fantaziya çevrilir.

***

Patrik Modiano əsərlərinin süjetini zamandan götürdüyünü, keçmişə bağlı olduğunu deyir, "keçmişə utanc gətirən dumanlı işğal dövrü"dür. Yazıçı iddia eləyir ki, "mənim romanlarımdakı işğal 40-cı illərdəki gerçək işğala az oxşayır. Mən işğalı xatirləndirən mühit yaradıram, amma son məqamda bu, əsl işğala o qədər də oxşamır... İlk üç romanımda tarixi hadisələri yox, öz duyğularımın gerçəkliyə çox da uyğun olmayan rənglərini təsvir eləmişəm..."

Elə buna görə də tənqidçi J.Brenner onun romanlarını yazıçının bənzərsiz yaddaşının, əslində isə təxəyyülünün məhsulu olduğunu vurğulayır.

Qəhrəmanların öz keçmişinə üz tutması, yaşadığı həyatın acı həqiqətlərini xatırlaması, ömür gizlinlərini aşkara çıxarması Patrik Modiano son romanlarında da aydın görünür. "...Qırıq-qırıq xatirələr bizim tez-tez yolayrıcında qaldığımız, yolların şaxələndiyi, hələ seçim imkanının olduğu dövrümüzdə aiddir, - yazıçı "Üfüq" romanında yaşantılarını belə qələmə alır. – Onun cib dəftərindəki qeydlər artıb-çoxalır, fikirlərini astronomik jurnal üçün qara materiya barədə yazdığı məqalənin üzərinə gətirirdi. O, gerçək hadisələr, tanış simalar arxasında qara materiyanın qatlaşmasını aydınca görürdü: qismüddətli görüşlər, yerinə yetirə bilmədiyi vədlər, itirilmiş məktublar, didik-didik olmuş gündəlikdəki unudulmuş adlar və telefon nömrələri, hətta görmədən yanından keçdiyi yad kişilər, qadınlar həmin materiya çevrilirdilər.

Kosmosda olduğu kimi həyatda da qara materiya görünən bərk materiya qoxdur. Qara materiya sonsuzdur. Onun cib dəftərində yalnız qatı zülmətin ortasındakı zəif parıltılı məqamlar əks olunub. O parıltı o qədər zəifdir ki, fərqləndirici cizgiləri aydın seçmək üçün, onun köməyilə bütövü, heç bütövü də yox, yalnız hissəcikləri, hissəcikləri də yox, eləcə ulduz tozunu axtarıb tapmaq üçün gözlərini qiymətli olurdur. O, qara materiyanın içinə dalmaq, bütün qopmuş bağları bir qədər də çözləmək, həm də keçmişə qayıtmaq, sürüşüb aradan çıxan kölgələri tutub saxlamaq, hər biri barədə daha çox şey öyrənmək istəyirdi".

Bunları Patrik Modiano yaradıcılıq kredosu da saymaq olar. O, xatirələrini məhz zülmətin – qara materiyanın dərinliklərindən çəkib işığa çıxarır, romanları vasitəsilə oxucularına çatdırır.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Patrik Modiano:

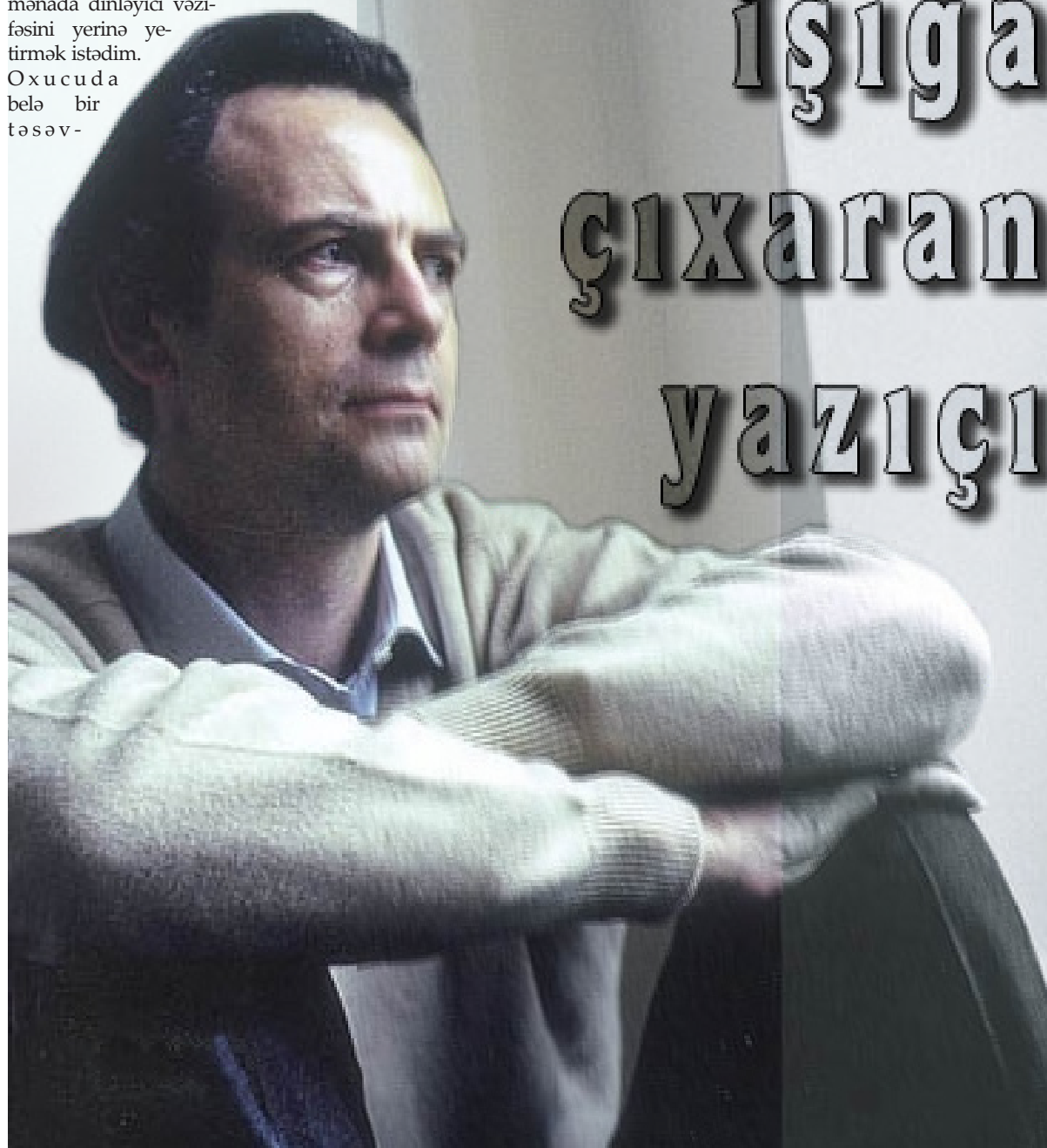
Xatirələri

zülmətdən

işığa

çıxaran

yazıçı

Şüşəli qapıda afişa: "Pianoçu Uoldo Blant hər gün "Hilton" otelinin barında saat 18-dən 21-ədək çıxış edir".

Bar ağzınacan doludur, bütün yerlər tutulub, yalnız masa arxasında tək oturmuş, qızıl sağanaqlı eynəyi olan bir yaponun yanındakı yer boşdur. Əyilib ondan oturmaq üçün icazə istədim, amma görünür, heç nə anlamadı, oturma da heç fikir vermədi.

Müştərilər - amerikalılar, yaponlar bara girən kimi səs-küylə bir-birini haylayırdılar - səsləri getdikcə daha ucadan gəlirdi. Onlar masaların arasındakı keçidlərdə durmuşdular. Bəziləri əllərində stəkan ya kresloların arxasına söykənir, ya da elə qoltuğunda otururdular. Cavan bir qadın isə ağsaç cənabın dizinin üstünə qonmuşdu.

Uoldo Blant təxminən on beş dəqiqə gecikəndən sonra royalın arxasına keçdi. Boz kostyumlu, nazik biqli, keçəlləşməkdə olan ortaboy kök bir kişiydi. Çönüb ətrafına adamlar toplaşan masalara göz gəzdirdi. Əllərini dillərdə ehmalca dolaşdırıb, bir neçə təsadüfi akkord götürdü. Mənim bəxtim gətirmişdi, yerim onun lap yanına düşmüşdü.

Hansısa tanış melodiyayı çalmağa başladı, mənə, "Köhnə Parisin sahil küçələrində" idi, amma səs-küydən, qəhqəhədən musiqi səsi zorla eşidilirdi - düz royalın yanında otursam belə, heç mən də yaxşı eşidə bilmirdim. Onun halına isə qəti təfavüt eləmədi - qəddini dikəldib, başını azacıq yana əyərək çalmağında idi. Onun əvəzinə mən birtəhər oldum; yaqın onun elə zamanları da olub ki, çalanda hamı qulaq asırmış. Yaqın elə həmin o zamanlardan sonra onun musiqisini üstələyib boğan əbədi səs-küyə, uğultuya adət eləməli olmuşdu. Görəsən, Gey Orlovanın adını çəkəndə nə deyəcək mənə? Bu ad, bircə anlıq da olsa, tam biganəlikdən çıxara biləcəkmə onu? Ya bəlkə bu ad ona artıq nəyisə xatırlatmaqda aciz idi, necə ki, indi royaldan çıxardığı səslər, sədalar insan hayküyü qarşısında acizdir.

Bar yavaş-yavaş boşaldı. Bir qızıl eynəkli yapon, bir mən, bir də zəlin dərinliyində bayaq ağbaş cənabın dizləri üstündə gördüyüm cavan qadın qalmışdı - indi də mavi kostyumlu, qırmızısafta bir şişmanın yanındaydı. Onlar alman dilində danışdılar. Çox ucadan. Uoldo Blant isə mənə artıq tanış olan uzun bir melodiya çalırdı.

Bizə tərəf döndü.

- Madam, müsyö, istəmirsiniz sizin sifarişinizlə nəşə ifa edim? - özünün yüngül amerikan ləhcəsiylə soyuq bir tərzdə soruşdu.

Yanımdakı yapon qımıldanmadı. Eləcə oturmuşdu, üzündə nə bir ifadə, nə bir duyğu vardı, adama elə gəlirdi ki, azca külək vursa, kreslodan uçacaq, - yaqın ki, bu, sadəcə olaraq, mumiyanlanmış meyt idi.

- "Sag warum" ("Söylə, nədən" - almanca), zəhmət olmasa, - zaldakı qadın xırıltılı səslə dedi.

Blant başını yüngülcə tərpədirib melodiyayı çalmağa başladı. İşqları azaldılar - lap rəqs meydançasındakı kimi. Qadınla qırmızısafta şişman bundan istifadə edib öpüşməyə girişdilər, qadının əli kişinin köynəyinin içinə, oradan da aşağı sürüşdü. Hərəkətsiz yaponun qızıl eynəyi yanib-sönən işqlar düşdükcə parıldayırdı. Royal arxasındakı Blant da indi lap robotla oxşayırdı: bu melodiya sürətlə dəyişən arasıkəsilməz akkordlar tələb edirdi.

Bu ilin ədəbiyyat üzrə Nobelini özünün 70 yaşlı ərəfəsində alan Patrik Modiano favoritlər sırasında deyildi, baxmayaraq ki, hələ 33 yaşında Fransanın ən nüfuzlu Qonkur ədəbi mükafatına layiq görüldü. Azərbaycan oxucusu onu tanımasa da, yazıçı vətəni Fransada çoxdan klassik sayılır. Otuzdan çox kiçik romanın müəllifidir.

İsveç Kral Akademiyası Patrik Modiano bu mükafatı İkinci Dünya müharibəsi zamanı Fransanın alman faşistləri tərəfindən istilası dövründə ən ağlasığmaz insan talelərinin bənzərsiz dərinliklərinə işiq saldığına, insanın iç dünyasını açdığına görə verib.

İnsan taleələrini qırmaq üzrə ən "böyük" mütəxəssis olan müharibə, daha doğrusu, onun məşum kölgəsi həqiqətən də Patrik Modiano'nun bütün yaradıcılığında qırmızı xətlə keçir. Niyə özü yox, kölgəsi deyirəm, çünki bir çox romanının qəhrəmanları əslində müharibənin dəhşətlərini görməyiblər. Amma onlar da öz keçmişlərinin bərpasına can atırlar. Əgər "Dora Brüder" romanının qəhrəmanı müharibəni yaşayıbsa, "Kiçik möcüzə"dəki Tereza, "Qaranlıq dükənlər küçəsi"ndəki Gi Rolan, sadəcə, öz kökünü axtarır və onlara çox uzaq görünən müharibəni dolayısıyla yaşayır. Yazıcının, demək olar, bütün qəhrəmanları müharibə epizodlarının daşıyıcısı olan yaddaşından, o yaddaşın hücrələrində yer almış günah və xəcalət hissindən yaralıdır.

Məncə, Patrik Modiano verilmiş Nobeldə də ötən illərin əksər mükafatları kimi bir siyasi çalar var. Son illər Avropa ölkələrinin bir çoxunda millətçilərin, radikal sağçıların və aşkar faşistlərin dirçəlməsi, o cümlədən, Ukrayna hadisələri tarixin arxivinə çoxdan atdığımızı düşündüyümüz faşizmlə mübarizəni yenə gündəmə gətirir, aktuallaşdırır. Nobel mükafatının məhz yaradıcılığında müharibə və onun fəsadlarını araşdıran bir yazıçıya verilməsi də, çox güman, ayrıca epizod yox, yaxın illərin bir trendi sayılmalıdır.

İlqar ƏLFİOĞLU

Patrik Modiano

dükənlər küçəsi

romandan parça

Arxasındakı qırmızısafta şişman kişi indi sarışın qadının ayağını sıgallayırsa, mumiyanlanmış yapon isə Hilton barının həmin bu kreslosunda kim bilir nə vaxtdan bəri oturubsa, görəsən, bu yazıq musiqiçi nə düşünməlidir? Heç nə düşünmürdü, buna əminəm. İndi elə uzaqdaydı ki, az qala əlçatmaz olmuşdu. Onu xəyallarından ayırmağa, içində uyuyan ağır xatirələri oyatmağa ixtiyarım vardı mı mənə?

Qırmızısafta gənculla sarışın qadın da bardan çıxdılar - güman ki, nömrədə tək qalmaq üçün. Kişi qadının əlindən darta-darta aparır, o da çalışdı ki, düz yerisin. Yaponla mən qaldıq. Blant yenə üzünü çevirib özünün buz kimi ahəngiylə dedi:

- Sizin arzunuzla nəşə çalmağımı istəmirsiniz?

Yapon qımıldanmadı.

- Müsyö, mümkünsə, "Sevgimizdən nə qalacaq", - dedim.

Bu melodiyayı lap aşağı tempdə, öldürüb çalırdı deyərək tanıdığım motiv saqqıza dönür, sanki səslərin zorla qopub çıxdığı bir bataqlıqda ilişib qalırdı. Musiqi indi gücdən düşmüş, yorgunluqdan ayaqları dolaşan yolçu kimi bürəyirdi. O, saatına baxdı, cəld qalxıb bizə təzim edərək dedi:

- Müsyö, artıq saat doqquzdur.

Ən xoş arzularımı qəbul edin...

Çıxdı. Mən mumiyanlanmış yaponu gözümdə sərdabəyə dönmüş barda qoyub, onun dalınca getdim.

Blant dəhlizlə irəlilədi, bomboş holdan ötdü. Özümü ona yetirdim.

- Müsyö Uoldo Blant?.. Sizinlə danışmaq istərdim.

- Nə barədə?

Mənə təqib olunan bir adam kimi baxdı.

- Sizin bir zamanlar tanıdığınız bir şəxs barədə... Bir qadın barədə... adı Gey idi... Gey Orlova.

O, hollun ortasında donub qaldı.

- Gey...

Gözlərini elə qıydı, sanki üzünə qəflətən gur proyektor işığı düşmüşdü.

- Siz... siz Geyi... tanıyırdınız?

- Yox.

Otdən çıxdıq. Ziyafət geyimində olan, diqqət çəkən aksesuarlarla bəzənmiş bir dəstə kişiylə qadın qırmızı smokinlərdə, yaşıl və səma mavisində rəngdə uzun atlas paltarlarda taksilə gəzirdi.

- Sizi narahat eləmək istəməzdim...

- Siz mənə qətiyyətlə narahat eləmirsiniz, - dalğın-dalğın dilləndi. - Gör nə vaxtdan Gey barədə bir şey eşitməmişəm... Bağışlayın, siz kimsiniz axı?

- Qohumuyam. Mən... istərdim bəzi təfərrüatı sizdən öyrənim...

onun həyatı barədə...

- Təfərrüatı?

Şəhadət barmağıyla gicgahını bərk-bərk sürtdü.

- Sizə nə deyə bilərəm axı?..

Senaya apararı dar küçəylə otel boyu yanaşı addımlayırdıq.

- Evə getməliyəm, - dedi.

- Sizi ötürərəm.

- Doğrudan Geyin qohumusunuz?

- Bəli. Ailəmiz istərdi ki, onun taleyi barədə daha çox bilsin.

- O, çoxdan ölüb...

- Bilirəm.

Sürətlə yeriyirdi, onunla zorla ayaqlaşırıdım. Çalışırıdım yanaşı gedək. Biz artıq Branli küçəsindəydik.

- Mən o tayda yaşayıram, - deyib Senanın o biri sahilinə işarə etdi.

Biz Bırhakeym körpüsüylə addımladıq.

- İnanıram sizə çox şey danışa bilim. Gör nə vaxt olub bu...

O, addımlarını yavaşladı, sanki nəhayət özünü təhlükəsizlikdə hiss edirdi. Bəlkə bayaqdan ona görə tələsirdi ki, elə bilirdi izləyən var onu. Ya da canını məndən qurtarmağa çalışırdı.

- Mən heç bilmirdim ki, Geyin qohumları da var, - dedi.

- Bəs necə... Corcadze tərəfdən...

- Bağışlayın, kim tərəfdən?

- Corcadze ailəsi... Babasının фамилияsıdır bu - Corcadze...

- Hə, aydındır...

Ayaq saxlayanda körpünün daş sürəsinə dirsəkləndi. Mən onun kimi eləyə bilməzdim - başım o dəqiqə hərlənərdi. Onun qarşısında durmuşdum. Danışmağa o dəqiqə başlamadı.

- Siz bilirsiniz ki... mən onun əri olmuşam?

- Bilirəm.

- Hardan bilirsiniz?

- Bu haqda köhnə sənədlərdə yazılıb.

- Biz Nyu-Yorkun bir gecə klubunda birgə çıxış edirdik... Mən royal çalırdım... Xahiş elədi ki, onunla evlənim, sadəcə, Amerikada qalmağın fikrindəydi, ancaq istəmirdi ki, immiqrasiya xidmətinə müraciət eləsin... - Bunu xatırlayanda başını buladı. - Maraqlı qız idi. Sonra Laki Luçanonun (Laki Luçano (ingiliscə Bəxtəvər Luçano deməkdir) adlandırılan Salvatore Luçano (1897-1962) - Amerika mafiyasının narkotik alveriylə məşğul olan liderlərindən biri) məşuqəsi oldu. Onunla Palm-Aylend kazinosunda çıxışları zamanı tanış olmuşdu...

- Luçano?

- Hə, hə, Luçano... Onu Arkanzasda polis tutanda da yanındaydı... Sonra bir fransızla tanış oldu, öyrəndim ki, birlikdə Fransaya gediblər...

Onun siması işıqlanmışdı. Güllümsünürdü.

- Şadam ki, müsyö, Gey haqda danışmaq fürsəti əldə etmişəm...

Bizim altımızdan Senanın sağ sahilinə metro qatarı keçdi. Sonra da ikincisi - əks istiqamətdə. Onların gurultusu Blantın səsinə batırırdı. O mənə nəşə deyirdi - dodaqlarının tərpənişindən görürdüm.

- ...Mənim tanıdığım ən gözəl qız...

Və gurultudan sözünün heç bilmirəm necə eşitdiyim bu bir tikəsi mənə dərin ümitsizliyə yuvar-

ladı. Gecənin bir aləmi körpünün üstündə tamam yad bir adamla durub, ondan keçmişimə işiq sala biləcək məlumatlar qoparmağın istəyirdim, amma vaqonların gurultusundan nə dediyini eşitmirdim...

- Bəlkə bir az qabağa gedək?

Ancaq o öz fikirlərinə elə dalmışdı ki, cavab vermədi. Görünür, həmin bu Gey Orlova barədə çoxdan düşünmürdü, indi də Geylə bağlı xatirələr şüurun üst qatına çıxaraq, onu bir tufan küləyi kimi vurub gicçəlləndirirdi. Sürətlə söykənib, elə bayaqki kimi hərəkətsiz durmuşdu.

- Gəlin bir az qabağa keçək...

- Siz Geyi tanıyırdınız? Onunla görüşmüşsünüz?

- Yox. Elə ona görə istəyirdim danışasınız mənə.

- Sarışın qadın idi... yaşıl gözlü... qeyri-adi görünüşü vardı... necə təsvir eləyim, bilmirəm... Külrəngi saçlar...

Kül rəngli sarışın. O yaqın mənim də həyatımda sonuncu yerdə olmağımı. Fotoşəkilinə daha diqqətlə baxmaq lazımdır. Tədrisən xatırlayacam. Bəlkə mənə daha dəqiq iz göstərəcək bu şəkil. Hər halda bəxtim gətirdi ki, bu Uoldo Blantı tapa bildim.

Redaksiyadan: Azərbaycan Tərcümə Mərkəzində Nobel mükafatı laureatı Patrik Modiano'nun seçilmiş əsərlərinin tərcüməsi üzərində iş gedir. İlqar Əlfioğlu, Mahir Qarayev və Etimad Başkeçidin hazırladığı kitab yaxın vaxtlarda işiq üzünə gələcək.

Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin mətbu orqanı olan "Aydın yol" qəzetinin ilk sayının müsahibi bu Mərkəzin yaranmasında xüsusi əməyi və xidmətləri olmuş xalq yazıçısı Elçindir. İşinin çoxluğuna, vaxt məhdudiyyətinə baxmayaraq Elçin müəllim müraciətimizi müsbət cavablandırdı. Görkəmli yazıçımızla müsahibəni oxuculara təqdim edirik.

- Elçin müəllim, söhbətimizin əvvəlində, işinizin çoxluğuna baxmayaraq qəzetimizin suallarını cavablandırmağa razılıq verdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirik. Sizin də təşəbbüsünüz, dəstəyiniz və zəhmətiniz sayəsində Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında yaradılan Tərcümə Mərkəzi artıq fəaliyyətə başlayıb. İlk öncə Sizin Tərcümə Mərkəzindən gözləntilərimiz və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyevin belə bir qurumun yaradılmasıyla bağlı verdiyi sərəncamın əhəmiyyəti barədə fikirlərinizi öyrənmək istərdik.

- Fərsətdən istifadə edib, Tərcümə Mərkəzinin Afaq xanım başda olmaqla bütün yaradıcı kollektivini bu mühüm qurumun yaranması münasibətilə təbrik edirəm. Bu Mərkəzin yaradılması çox vacib, əhəmiyyətli və vacib, əhəmiyyətli olduğu qədər də məsuliyyətli, həm də geniş miqyaslı bir fəaliyyətin başlanması deməkdir. Bu baxımdan mən cənab Prezidentin sərəncamına ictimai fikrimizdə yeni bir mərhələnin bünövrəsi kimi baxıram. Tərcümə – bir tərəfdən dünya ədəbiyyatı da daxil olmaqla dünya ictimai fikrinin nümunələri ilə öz ana dilində tanış olmaq, o biri tərəfdən də sonin ana dilində yaranmış əsərləri dünya birliyinə təqdim etmək deməkdir.

- Siz Azərbaycanın ən mütaliəli yazarlarından biri, çox güman ki, birincisi kimi qəbul olunursuz. Dünya ədəbiyyatının şah əsərlərindən tutmuş ən gənc müəlliflərin yazdıqlarına qədər, demək olar ki, heç bir dəyərli bədii nümunə diqqətinizdən kənar qalmır. Bu mənada yəqin ki, dilimizə tərcümə olunan əsərləri də izləyirsiniz. Bu gün Azərbaycanda heç vaxt olmadıq qədər bədii tərcümə bumu yaşanır, bu vaxtadan yalnız adlarını eşitdiyimiz müəlliflər, əsərlər ana dilimizdə "danışır". Amma bu proses sistemli aparılırmı? Keyfiyyət kəmiyyətlə ayaqlaşma bilirmiy?

- Yaşar, sən düz deyirsən ki, bu gün bizdə bir tərcümə bumu yaşanır. Ancaq bunun yaxşı tərəfləri olduğu kimi, pis tərəfləri də az deyil. Mənim bu tərcümələrin hamısını oxumaq imkanım yoxdur, ancaq tərcümə olunan bu təsərrüfatın elə ancaq adlarına baxmaq, onları sadəcə vərəqləmək kifayətdir ki, bu kəmiyyətin içində

Xalq yazıçısı Elçin:

“İstərdim Tərcümə Mərkəzi bizim Mənəvi Mərkəzimizə çevrilsin”

xeqli dərəcədə bayağı, səviyyəsi, zövqsüz, primitiv yazıların və eyni səviyyəli də tərcümələrin olduğunu görəsən. Eyni zamanda, səviyyəli, lazımlı əsərlərin də tərcüməsi bəzən qüsurlu olur, orijinal səviyyəsinə qalxa bilmir. Bu prosesi sanın dediyin kimi sistemli aparmaq çətin məsələdir, "lisenziyalı tərcümə" mümkün deyil, Mərkəz bütün tərcümə nəşrlərinin bədii-estetik redaktora ola bilməz. Burada mənə, əsas məsələ əyanlıqdır. Yəni Mərkəz elə tərcümələri meydana çıxarmalıdır ki, onlar öz səviyyələri ilə nümunə olsunlar və oxucunu primitivlik və zövqsüzlük bətaqlığından uzaqlaşdırsınlar.

- Aydın məsələdir ki, "Bibliya"nu oxumadan Dostoyevski, Folkner, Bulqakov, hətta Markes, Aytmatov kimi yazıçıların bir çox əsərlərini tam dərk etmək mümkün deyil. Və təəssüflər olsun ki, "Bibliya" hələ də dilimizə tərcümə olunmayıb. "Uliss" də, "Doktor Jivago" da... Bu siyahını xeyli uzatmaq olar. Elçin müəllim, bilmək maraqlı olardı,

Siz hansı əsərləri Azərbaycan dilində görmək istərdiz?

- Sovet dönməindən nəhəng və qiymətli bir tərcümə ədəbiyyatı bizə miras qalıb. Aydın məsələdir ki, onların hamısı yüksək səviyyəli tərcümələr deyil, ancaq onlar bir küll halında bizim dünya ədəbiyyatı ilə tanışlığımızda mühüm rol oynayıb. Ən çatışmayan cəhət o olub ki, bu tərcümələrin böyük əksəriyyəti orijinaldan yox, ikinci dildən çevrilib, yəni, misal üçün, Servantes, yaxud Balzak ispan dilindən, ya da fransız dilindən rus dilinə çevrilib, sonra da rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunub. Bu mənada təskinlik yalnız ondadır ki, rus ədəbiyyatını – Qoçqulu, Tolstoyu, Dostoyevskini, Çexovu... bil vasitə orijinaldan tərcümə etmişik.

Digər tərəfdən, inzibati-ideoloji sərhədlər var idi və tərcümə bu sərhədləri keçməkdə aciz idi. Sən "Bibliya"nu deyirsən, heç "Quran"nın da tam və mükəmməl müasir tərcüməsi yox idi. Yadıma gəlir, mən tələbə olarkən rəhmətlik Əli Fəhminin tərcümə etdiyi bir neçə surə makinadan

çıxmış kağızlarda əldən-ələ gəzirdi. İlahi kitablar başəri sərvətdir və hər bir xalqın bu başəri sərvəti öz ana dilində oxuyub, əxz və dərk etmək imkanı olmalıdır. Mən çox istərdim ki, Antik ədəbiyyat da, qədim Çin, yapon, hind ədəbiyyatı da Azərbaycan dilinə tərcümə edilsin. Özü də yalnız yazılı bədii ədəbiyyat yox, miflər, fəlsəfi traktatlar, tarixi əsərlər. Gənc bir tarix həvaskarı Plutarxi oxumadan gələcəyin böyük tarixçisi ola bilərmiy?

Vaxtı ilə rəhmətlik professor Əli Sultanlı antik ədəbiyyatla bağlı müntəxəbat düzəltdimişdi, ancaq bu, dəryada damladır. Ayrı-ayrı tərcümələr də var. Misal üçün, "İliada"nu Mikayıl Rzaquluzadə, "Odiseya"nu isə Ələkbər Ziyatay rus dilindən tərcümə ediblər. Bu gün də o tərcümələri nəşr etmək olar, ancaq bir şərtlə ki, onların üzərində ciddi poetik və tekstoloji redaktə işi aparılsın. Güman edirəm ki, Mərkəz bu istiqamətdə də fəaliyyət göstərəcək, həm də yalnız Homerlə bağlı yox. Dantenin, Bokkaçonun, Şekspirin, Molyerin, Bayronun, Hötenin,

Balzakin, Hüqonun, Dikkensin və bu qəbildən başqa böyük müəlliflərin, eləcə də rus klassiklərinin vaxtilə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş əsərlərini də Mərkəz məhz tərcümə baxımından "gözdən keçirə" və onları bədii-estetik cəhətdən, eləcə də dilimizin müasir inkişafı baxımından "təmir" edə, dirçəldə bilər.

- Məlum olduğu kimi, Sizin şəxsi yaradıcılığımızda tərcümənin xüsusi yeri var. Hələ ədəbiyyata gəldiyiniz gənc yaşlarınızdan bu sahə ilə də ciddi və ardıcıl məşğul olmuş, dilimizə xeyli dəyərli əsərlər tərcümə etmişiz. Bu siyahıda pyeslər də var: Molyerin "Törj Danden", "Skapenin kələkləri", Pirandellonun "Axtmaq", Sartrın "Yalnız həqiqət", Abeinin "İstehkam" pyesləri Sizin tərcümənizdə işıq üzü görüb. Son illər teatrlarımız xarici dramaturqların əsərlərinə daha çox müraciət edir. Həm vaxtınızla, həm də dramaturq kimi şəxsi yaradıcılığınızla əlaqədar təmasda olduğunuz teatrlarımızın bu yanaşmasını necə dəyərləndirərdiz? "Kənar" müəlliflərə üstünlük verməklə teatrlarımız udur, yoxsa uduzur?

- Doğrusunu deyim ki, "Mahmud və Məryəm"ə ilk dəfə Türkiyə türkçəsində baxanda mənə bir az qeyri-adi gəldi, ancaq o qeyri-adilik tez də doğmalışdı. O ki qaldı dublyaj məsələsinə, bizdə Türkiyədən fərqli olaraq, peşəkar dublyaj tərcüməçiləri yoxdur. Dublyaj təhkiyə deyil, canlı danışqdır. Əgər fikir vermənsənə, Avropa, Amerika filmlərində sənərin müəlliflərindən əlavə, çox zaman ayrıca dialoq müəllifləri də olur. Elə bilirəm ki, Mərkəz sifd dublyaj tərcüməçilərinin yetişdirilməsində də effektiv fəaliyyət göstərməlidir.

- Tərcümə nəzəriyyəsi ədəbiyyatın olduqca zəngin və maraqlı sahəsi olsa da, bizdə diqqətdən kənar qalıb. Odur ki, əksər bədii tərcüməçiləri-

çixsaq, bu sahədə görülən işlər qeyri-qənaətbəxşdir. Son illər kütləvi şəkildə dublyaj olunan filmlərdə, seriallarda isə növbəti keyfiyyətdən danışmaq mümkün deyil, hətta əksər məqamlarda sətri tərcümə belə yanlışlıqlarla doludur.

Yeri gəlməşkən, məşhur "Mahmud və Məryəm" romanınız bu yaxınlarda Türkiyə kinematoqrafçıları tərəfindən ekranlaşdırılıb. Bilmək maraqlı olardı, Azərbaycan türkçəsində yazıb, Türkiyə türkçəsində səsləndirmədə baxdığınız roman-kino dil və tərcümə baxımından Sizdə hansı təəssüratları oyatdı? Dublyaj peşəkarlığı ilə bağlı bu iki qarşad ölkə arasında hansı keyfiyyət fərqlərini görə bildiz? Ümumiyyətlə, bizdə bu sahədəki vəziyyəti necə dəyərləndirərdiz?

- Doğrusunu deyim ki, "Mahmud və Məryəm"ə ilk dəfə Türkiyə türkçəsində baxanda mənə bir az qeyri-adi gəldi, ancaq o qeyri-adilik tez də doğmalışdı. O ki qaldı dublyaj məsələsinə, bizdə Türkiyədən fərqli olaraq, peşəkar dublyaj tərcüməçiləri yoxdur. Dublyaj təhkiyə deyil, canlı danışqdır. Əgər fikir vermənsənə, Avropa, Amerika filmlərində sənərin müəlliflərindən əlavə, çox zaman ayrıca dialoq müəllifləri də olur. Elə bilirəm ki, Mərkəz sifd dublyaj tərcüməçilərinin yetişdirilməsində də effektiv fəaliyyət göstərməlidir.

- Tərcümə nəzəriyyəsi ədəbiyyatın olduqca zəngin və maraqlı sahəsi olsa da, bizdə diqqətdən kənar qalıb. Odur ki, əksər bədii tərcüməçiləri-

fərqli olaraq, yazıcı əsəri təkcə çevirmir, həm də yaradır. Bu zaman o, yenə də peşəkar tərcüməçidən fərqli olaraq "meydanda", mətlə "ünsiyyət qurmaqda" daha səbətdir.

Elçin müəllim, necə bilirsiniz, tərcüməçi təxəyyülünün hüduqlarına sədd, sərhəd qoyulmaldırımı və yaxud ümumiyyətlə, tərcüməçinin mətdən kənar təxəyyülü ola bilərmi?

- Tar kəməncinin müşayiəti ilə hansısa bir muğamatı çalanda kəməncə onu təkrar edir. Tarçı virtuozdursa, kəməncə də eyni virtuozluqla onu təkrarlayır. Bu kontekstdə tar müəllifidir, kəməncə isə tərcüməçi. Yazıcı tərcümə edirsə, artıq o, müstəqil deyil, özünü yox, tərcümə etdiyi müəllifi oxucuya təqdim etməlidir. Oxucu tərcümə edən yazıcının üslubunu yox, tərcümə olunan müəllifin üslubunu görməlidir. Burada, əlbəttə, bir sıra suallar meydana çıxır. Misal üçün, müəllifin dili qurudur, tərcümə edən yazıcının isə dili şirindir. İndi necə olsun? Quru təhkiyə ilə yazılmış bir roman şirin dilli bir roman nümunəsinə çevrilməlidir? Bax, tərcümə nəzəriyyəsi bu yerdə öz sözünü deməlidir.

Bizim Beydulla Musayev və Cahhanbəxş, İshaq İbrahimov, yaxud Mustafa Əfəndiyev kimi peşəkar tərcüməçilərimizlə bərabər, Məmməd Arif Dadaşzadə və Mikayıl Rafil, Əkbər Ağayev və Məmmədəğa Sultanov, Mübariz Əlizadə kimi ədəbiyyatşünas alimlərimiz, Mirzə İbrahimov, yaxud Ənvər Məmmədov, yaxud da Əhməd Cəmil, Əliğa Kürçaylı, Böyükəğa Qasımlı və bir çox başqaları kimi

yazıcı və şairlərimiz də tərcümə ilə məşğul olublar. Onların qələmindən çıxmış "Faus"dan, "Şahnəma"dan tutmuş "Anna Karenina"ya, "Səfillər"ə, "Sakit Don"ə qədər o tərcümələr xüsusən qiymətlidir ki, həmin tərcümələrdə tərcüməçilər yox, tərcüməçilərin vasitəsilə müəlliflərin özlərini ifadə ediblər.

Mən Cabbar Məcnunbəyovun tərcüməsində "Başsız atl"ni az qala altmış il bundan qabaq oxumuşam, sonralar çox xoşladığım həmin romanı bir neçə dəfə rus dilində oxumuşam, ancaq bu gün də "Başsız atl"nin məhz Azərbaycan dilindəki ab-havası mənimlədir. Çünki Cabbar Məcnunbəyov Mayn Ridi duyub, hiss edib və məhz onu oxuculara təqdim edib.

- Nobel mükafatı böyük ədəbiyyat müstəvisində bəlkə də çox cılız görünür. Hətta bu mükafat təsis olundandan bəri onlarla, bəlkə də yüzlərlə nəhəng yazıcı bu addan kənar qalıb. Amma istəsək də, istəməsək də, bu addan böyüyü hələ ki, yoxdur. Və qəribəsi də budur ki, ədəbiyyat üzrə yüzdən artıq Nobelçidən cəmi ikisi müsəlmandır. Necə bilirsiniz, bu məsələdə də dini ayrı-seçkilik var? Bir də son Nobel mükafatçısı Patrik Modianonun yaradıcılığı haqqında fikirlərinizi öyrənmək istərdik.

- Mən əvvəllər də demişəm, indi də təkrar edirəm ki, Nobel mükafatı almaq, əlbəttə, şərəfli bir hadisədir, bu mükafat müəllifə də, onun xalqına da başucalıq gətirir, ancaq bu mükafat heç vaxt ədəbi meyar deyil. Bu baxımdan yüzlərlə misal gətirib, miqyaslı aparmaq olar. Elə sonuncu mükafatı Qasımlı və bir çox başqaları kimi

bir romanını – "Qaranlıq dükənlər küçəsi" romanını rus dilində hələ sovet vaxtı, 80-ci illərin sonlarında oxumuşam və bildiyim dərəcədə bu əsər onun ən yaxşı romanı hesab olunur. Yadımdadır ki, o roman qısa bir cümlə ilə başlayırdı: "Mən heç kiməm" (rusca: "Ya – nikto").

Sonralar onun kiçik povestlərini oxudum, gördüm ki, həqiqətən "heç kimlər"in istedadlı yazıçısıdır, yəni onun əsərlərinin, hər halda mən oxuduqlarımın, qəhrəmanları "heç kim" olsa da, olmasa da, alt qatında "heç kimlər"in həyatı, düşüncəsi, taleyi durur. Bu əsərlər, heç şübhəsiz ki, ciddi ədəbiyyat nümunələridir. Ancaq Modianoda, mənə görə, Murakami dəriniyi yoxdur. Murakami xislətin elə dərnlərinə gedə bilir ki, ora, yenə də mənə görə, Modiano girən kol deyil. Ancaq Nobeli Murakami yox, Modiano aldı.

Mən Nobel mükafatının əhəmiyyətini və miqyasını qətiyyətlə azaltmaq fikrində deyiləm, sadəcə, Nobel mükafatı da bütün başqa mükafatlar kimi ədəbi meyar deyil. O ki qaldı dini ayrı-seçkilik məsələsinə, güman etmirəm ki, belə bir ayrı-seçkilik var. Ayrı-ayrı hallarda başqa bir ayrı-seçkilikdən danışmaq olar – siyasi-ideoloji ayrı-seçkilik. Baxın, rus ədəbiyyatının beş nümayəndəsi Nobel mükafatı alıb: Bunin, Pasternak, Şoloxov, Soljenitsin, Brodski. Mən Soljenitsini tam oxumuşam, ancaq böyük ədəbiyyat nümunəsi kimi mənim üçün onun ikicə əsəri var: "İvan Denisoviçin bir günü" povesti və "Matryonanın həyatı" hekayəsi.

Soljenitsin böyük rus vətəndaşıdır, buna söz yox, an-

- Söhbətimizin sonunda dəyərli vaxtınızı bizə ayırdığınıza görə bir daha Sizə dərin təşəkkürümüzü bildirir, Tərcümə Mərkəzinin, onun mətbu orqanlarının gələcək fəaliyyətiylə bağlı təklif və məsləhətlərinizi eşitmək istəyirik.

- Yaşar, təklifim də, məsləhətim də, istəyim də budur ki, Tərcümə Mərkəzi bizim Mənəvi Mərkəzimizə çevrilsin. Biz sənənlə əsasən bədii ədəbiyyatdan danışdıq, ancaq aydındır ki, Tərcümə Mərkəzi yalnız bədii ədəbiyyatla məşğul olmayacaq. Elmi, siyasi, fəlsəfi ədəbiyyat da eyni diqqət mərkəzində olacaq. Eyni zamanda, yəqin ki, klassik və müasir Azərbaycan ədəbiyyatının, elminin ən yaxşı nümunələrinin də xarici dillərə çevrilməsi Mərkəzin əsas funksiyalarından biri olacaq. Uzun sözün qıssası, uğurlar, uğurlar və bir daha uğurlar!

Söhbətləşdi: YAŞAR

miz sifd intuisiya və yaradıcı təxəyyüllə işləyir. Siz ədəbiyyatşünas-alim kimi də xeyli əsərlər müəllifsiniz. Bizdə tərcümə nəzəriyyəsi sahəsində olan boşluqları doldurmaq üçün hansı təklifləriniz var?

- Tərcümə nəzəriyyəsi ədəbiyyat nəzəriyyəsinin mühüm və tərcümənin miqyası artıqdıca, yeni keyfiyyətlər əldə edildikcə, get-gedə müstəqilləşən bir qoludur. Bizdə tərcümə problemləri ilə məşğul olan, misal üçün, Fəridə Vəlixanlı kimi ayrı-ayrı səriştəli ədəbiyyatşünaslar var, ancaq ümumilikdə tərcümənin onun tarixindən tutmuş müasir tərcümələrinə cənab ehtiva edəcək tərcümə nəzəriyyəsi istənilən səviyyədə deyil. Güman edirəm ki, bu işdə də Mərkəz öz sözünü deməlidir və deyəcək.

- Bu bir həqiqətdir ki, Azərbaycan dilinə tərcümələrin böyük əksəriyyəti məhz yazıçılar tərəfindən edilib. Necə deyərlər, zər qədrini zərgər bilər. Peşəkar tərcüməçidən

"Mahmud və Məryəm" filmindən

“Zəmanəmizin qəhrəmanı” romanının ilk tərcüməsi tapılıb

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutu böyük rus yazıçısı Mixail Lermontovun “Zəmanəmizin qəhrəmanı” romanının ilk tərcüməsini üzə çıxarıb. İnstitutun direktor müavini Paşa Kərimov “Aydın yol” qəzetinə bildiriş ki, əsəri tərcümə edib öz xətti ilə köçürən şəxsin adı Bina Əli bəy Qazi Arif Əfəndizadə Vəcnazidir.

Paşa Kərimovun sözlərinə görə, bu şəxs barədə başqa heç bir yerdə məlumata rast gəlinməyib. “Bizim vaxtın pəhləvanı hekayələrindən” adlandırdığı tərcüməsini Bina Əli bəy 1900-cü ildə tamamlayaraq kitab şəklinə salmaqla üzünü köçürüb: “O, kitabın romanın bütün fəsilərini daxil edib. “Maksim Maksimç”, “Peçorinin dəftərindən”, “Fatalist” hekayələrini öz adı ilə, “Bella” hekayəsini “Ziba xanım”, “Knyajna Meri” hekayəsini isə “Meri xanım” adı ilə verib”.

Paşa Kərimovun fikrincə, XIX əsr Azərbaycan tərcüməçilik tarixinin öyrənilməsi baxımından bu faktın böyük əhəmiyyəti var: “Buna qədər rus dilindən roman tərcüməsinə rast gəlmirik. Sonralar Lermontovun romanını başqa müəlliflər də dilimizə çeviriblər”.

1929-cu ildə Ə.Qəribin (redaktoru Əhməd Cavad), 1937-ci ildə M. Cabbarin (redaktoru C.Cahanbaxş) etdikləri tərcümələr daha keyfiyyətli sayılır.

Paşa Kərimov deyir ki, bu tərcümə ilk nümunə olduğu görə tərcüməçinin qarşılaşdığı çətinlikləri necə həll etməsi maraqlı doğrudur: “O, bəzən bir cümləni iki-üç cümlə ilə ifadə edib. Tərcümədə ərəb, fars sözlərinin çoxluğu və osmanlı türkcəsinin təsiri hiss olunur”.

Yeni tapılmış tərcümə Mixail Lermontovun 200 illik yubileyi münasibəti ilə tədqiqatçı cəlb edilmiş.

2014-cü ilin başlanğıcında Rusiya Ukrayna torpaqlarını zəbt etməyə başlayanda ədəbiyyat adamları da təəccübləndilər. Amma bu təəccüb “şübhələr düz çıxdı, Putin SSRİ-ni bərpa etmək planını işə saldı” deyənlərin təəccübündən fərqli idi. Bəzi mistikameyilli ədəbiyyatşünaslar qələmə sarılıb Lermontovun “Lənətlənmiş” yubileyindən bəhs etməyə başladılar.

Məsələ burasındadır ki, 2014-cü il həm də böyük rus şairi Mixail Lermontovun (1814-1841) anadan olmasının 200 illiyi ilə əlamətdardır. Onun 100 illiyi ərəfəsində Birinci Dünya müharibəsi başlanıb, 150 illiyində SSRİ-də çevriliş baş verib və Nikita Xruşşov rəhbərlikdən uzaqlaşdırılıb. Ölümünün 100

Andre MORUA

İlk məhəbbət öz izlərini kişinin qəlbində bütün ömrü boyu yaşadır. Əgər bu xoşbəxt çağ olubsa, əgər yeniyetməlik dövrü hissəyiyyətmiş qadın, yaxud qız ona qarşılıqlı surətdə cavab qaytarıbsa və öz hissələrinin həqiqi olmasından şübhələnməyə ona bir dəfə də əsas verməyibse, onda etimad ab-havası və qəlb rahatlığı həmişə kişinin yol yoldaşı olacaq.

Yox, əgər bütün istəyi ilə etimad göstərdiyi həmin o «ilk dəfə» rədd olunub və ona dönük çıxıblarsa, onda yara heç vaxt tam qaysaq bağlamayacaq, sarsılmış mənəvi sağlamlıq isə uzun müddət bərpa olunmayacaq.

Demək olmaz ki, belə sarsıntıların nəticələri həmişə eyni cür alınır. Məhəbbət – simptomları hər dəfə müxtəlif şəkildə üzə çıxan bir xəstəlikdir. Şikəstliyi ucbatından Meri Eni Çavortun ikrahla qarşıladığı Bayron donjuana çevrilmişdi və bütün digər qadınları bu birinci qadından gördüyü qəddarlığın əvəzini ödəməyə məcbur eləmişdi. Kasıblığı ucbatından Mariya Bidnellin rədd etdiyi Dikens sonra-

illiyində Böyük Vətən müharibəsi başlanıb, 150 illiyində SSRİ dağılıb.

Bu, artıq beşinci belə fakt olduğu üçün 2014-cü ildə “Lənətlənmiş yubiley” mövzusu yenə ortaya gəldi. Hətta rus astroloqu Pavel Qloba bu il Rusiyanın dəhşətli müharibəyə sürüklənəcəyi proqnozunu verdi – məhz Lermontovun “yubiley taleyinə” əsaslanaraq...

Doğrudan da, Lermontovun həyatında mistik məqamlar çoxdur. Ədəbiyyatşünas Vladislav Xodaseviç Lermontovun ömür yolunu “uğursuzluqlar zənciri” adlandırmışdı.

Düəldə havaya atəş açmaqla rəqibinə lap yaxından güllə atmaq imkanı vermək...

Nə deməkdi bunlar? Əslində, bunlar intihar cəhdi idi. Vaxtilə baba Mixail Lermontov da intihar eləmişdi. Nənəsi körpə nəvəsinə – gələcəyin böyük şairinə onun adını qoyanda isə hamı təəccüblənmişdi.

Bəzi rus yazarları Lermontovu mistik şair kimi təqdim edir, onun ata tərəfdən şotlandlara gedib çıxan nəsində Qafiyəpərdaz ləqəbli Tomas Lermont kimi məşhur görücünün olduğunu da yada salırlar.

Bu şeirin Oktyabr inqilabı haqda öncəgörmə olduğu, burada Leninin obrazının da yaradıldığı fərziyyəsi irəli sürülür. Lermontovun 1841-ci ildə yazdığı “Yuxu” şeirində isə bir-başına öz aqibətini göstərdiyini sübut etməyə ehtiyac yoxdur:

*Günorta qızmarı, Dağstan düzü,
Sarılib qalmışam sinəmdə yara;
Buğlanır hələ də güllənin közü,
Qanım damcı-damcı axır qumlara.*

*Kimsəsiz qoynunda bu qərbi çölün
Ətrafım ünyetməz şiş qayalarlıdır.
Onları qarşıdib qovurdunça gün
Özüm də qovurdum, yuxu apardı.*

*Yuxuda gördüm ki, o doğma diyar
Axşam məclisində yamb-əlşir.
Başı gül-çiçəkli cavan qadınlar
Şirin söhbət açır məndən danışıq.*

*Biri də çəkilib bir qırağa dək
Nəyisə düşünüür fikrə gedərək.
Bir Allah bilir ki, o dalğın çağ
Nədir xəyalının dərdli qonağı...*

*Bəlkə Dağıstanı görür xəyalda
O tanış meyit də qalıbdır elə;
Buğlanan yarası qaysaqlı halda
Yenə soyuq-soyuq qan sızır hələ...*

...Sözsüz, qısa ömründə 200-dən artıq şeir və poema yazmış şairlə bağlı ciddi tədqiqatlar gələcəkdə də ortaya çıxacaq, daha maraqlı faktlar tapılacaq. Onun həyatında yeni mistik məqam axtaranlar da 27 illik şair ömrünə “səfərdən” əliboş qayıtmayacaqlar.

Həyat isə zərəfatlarından qalmır. 2014-cü ilin çalxanmalarına baxmayaraq nəinki Rusiya, bütün dünya Lermontovun 200 illik yubileyini təntənəli qeyd etdi. Azərbaycanda da şairin yubileyi ilə əlaqədar silsilə tədbirlər keçirildi.

Bundan başqa, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə şairin 100-dən çox şeirinin və 5 poemasının yer aldığı “Seçilmiş əsərləri” nəşr edildi. Kitabın tərcüməçisi və tərtibçisi Eyvaz Borçalıdır.

QIZILGÜL

“Lənətlənmiş” yubiley

Gah müharibə başlanır, gah da çevriliş olur

Onun tərcümeyi-halında anasını 3 yaşında itirməsi faktı ilk cümlələrdə yer alır. Şairin taleyindəki sonrakı keşməkeşlər isə bu bədbəxtliyi kölgədə qoyur.

Lermontovun dünyaya həmişə ötəri, yad kimi baxması, onun qoynundan hər vaxt dərindən qaçmaq istəyi anasını itirmiş 3 yaşlı körpənin özgə qucağa alışmasının çətinliyini xatırladır tale xətti boyunca.

23 yaşında böyük rus şairi Aleksandr Puşkinin ölümündən təsirlənib yazdığı “Şairin ölümü” poemasına sonradan əlavə edilən, birbaşa çar I Nikolayı hədəf götürən və sürgünə səbəb olan parça...

25 yaşında Fransa səfirinin oğlu ilə duel, bu dikbaşlığın nəticəsi olan ikinci sürgün...

Cəmi bir il sonra növbəti duel və son...

İnsafən Lermontovun bir sıra yazılarını, əsasən də “Öncəgörmə” və “Yuxu” şeirlərini oxuyanda onlara haqq qazandırmamaq olmur.

*Haqdır, Rusiyanın bəd günü haqdır,
Çarların taqları yıxılacaqdır;
Əvvəlki sevgilər çıxacaq yaddan,
Camaat keçəcək ölümədən, oddan;
Günahsız qadınlar, böyüyən uşağ;
Çökən qaranlıqla qorunmayacaq.
Meyit qoxusundan sızan vəba da
Dolanıb gəzəcək eldə-obada;
Səsləyib elləri əlində yaylıq
Bu kasıb diyarı üzəcək aclıq;
Çaylar boyananda al rəngə əbəz,
O gün zümr edəcək qüdrətli bir kəs;
Sən onda tanıyıb bilərsən ancaq
Neyçündür əlində o polad bıçaq.
Onda vaxt halına heman ağanın,
Gülməli gələcək ahın-fəğanın;
Onun əynindəki plaş tək o vaxt
Hər şey qapalı bir dəhşət olacaq.*

İlk məhəbbət

“Yad qadına məktublar” silsiləsindən

dan zəhmli, deyingən, tündməzac bir ərə çevrildi. Öz səadətini tapmaqda Bayrona da, Dikensə də məhz ilk uğursuzluq mane olmuşdu.

Çox olur ki, ilk məhəbbətinin oxu daşa dəyən, birinci sevgisində uğursuzluqla üzlaşən kişi bütün

şairlərin ifadə etdiyi kimi, mələk axtarışına çıxır, özü isə vəhşiləşir.

Olur ki, öz yaşının peşman elədiyi gənc kişi qırx yaşlı qadınla yaxınlıq etməyə başlayır. Qadın duyğularının bəzəyi olan incə ana nəvazişi kişiyə inam aşılayır. Üstə-

“Şikəstliyi ucbatından Meri Eni Çavortun ikrahla qarşıladığı Bayron donjuana çevrilmişdi və bütün digər qadınları bu birinci qadından gördüyü qəddarlığın əvəzini ödəməyə məcbur eləmişdi. Kasıblığı ucbatından Mariya Bidnellin rədd etdiyi Dikens sonradan zəhmli, deyingən, tündməzac bir ərə çevrildi. Öz səadətini tapmaqda Bayrona da, Dikensə də ilk uğursuzluq mane olmuşdu.”

ömrü boyu şairinə və incə, poetik və zərif, qızcağız kimi pak və ana kimi nəvazişli, səmimi və hissiyyətli, hər şeyi anlayan sözəbaxan bir qadının həsrətini çəkir, məhz beləsinə arzulayır. Daim xəyalındakı o nazənin pərinin dalınca qaçan belə kişi bir əyləncədən o birinə keçir. Dünyəvi qadınla iş görmək əvəzinə – qoy lap mükəmməl və sadə qadın olmasın, amma canlı olsun – bu kişi romantik

lik, qadın özünün yaşlandığını, qocalığının çox da uzaqda olmadığını anlayaraq gənc sevgilisini yanında saxlamaq üçün bütün qüvvəsini sərf eləyir, dəridən-qabıqdan çıxır.

Cavanlıqda özündən xeyli yaşlı qadınla sevgi əlaqəsinə girən Balzak ömrü boyu özünə inamını və bir qədər sadələvh lovgalığını – çətin həyat döyüşlərində ona təpər vermiş keyfiyyəti qoruyub saxlamışdı.

Bunun üstünə onu da gəlin ki, otuz beş, yaxud qırx yaşlı qadın ömür yollarında ortaya çıxan çətinliklər barədə heç nə bilməyən gənc qızla müqayisədə həyatda daha etibarlı bələdçi olacaq. Amma bir məsələ də var ki, belə ittifaqlarda vaxt ötdükcə tarazlığı qoruyub-saxlamaq daha çətinliklə başa gəlir.

Xoşbəxtlik üçün ən münasib ittifaq isə bir-birinə şəksiz sadıq olan, öz məhəbbətinə son dərəcə namusla yanaşan, nəyin bahasına olursa-olsun qarşılıqlı anlaşmanı qoruyub-saxlamağa can atan təxminən eyni yaşlı kişiyə qadın (kişi bir az böyük də ola bilər) birliyi olur.

İlk məhəbbəti ömür boyu yaşatmaq – ondan gözəl nə ola bilər! Bundan ötrü qızlar başqa kişilərə qaş-göz süzdürmək, necə deyirlər, onlarla mazaqlaşmaq zövqündən imtina etməlidirlər. Əlbəttə, bu, çox da asan iş deyil. Amma bəlkə də Bayronun bədxahlıqları barədə hekayət ilk baxışda zərərsiz kimi görünən işvəkarlığın, yüngülməzəcliyin arxasında hansı təhlükələrin gizləndiyini onlara anladır.

İstedadlı adamın, götürəndə elə hər kəsin ilk məhəbbəti olmaq bilsəniz necə ağır məsuliyyətdir...

Mahir N. QARAYEV çevirib

Əlisəmid KÜR

***

***

Bir az aralıda həsrət və qürbət

Bir anda yüz il yaşadım

Adil Mirseyidin əziz xatirəsinə

Hamını yadıma saldım
Bir gün ata ocağında.
Bir anda yüz il yaşadım,
Bir anda yüz il qocaldım
Həsrətin künc-bucağında.

Xanım əfəndilər,
bəy əfəndilər!
Eşitdinizmi
uğultusu necə gəlir dərdlərin?!

Vaxt ölüb, zaman dayanıb
qanımın coşan vaxtında.
Qan damır, kədər süzülür
atılmış qum saatından.

O, şair idi – onu deyirəm...
Güzgüdə oxşarını görüb
üzünü gizlədən adam,
güzgüdə yuxusu çin olan adam
baxıb görər
bu şəhər başdan-ayağa paltar dükanı...
Bir az aralıda
vitrində Rodenin "Mütəfəkkir"i
çılpaq,
Rubensin gözləri kədərli...
Bir az aralıda
Xəzər dənizi –

Titrədi atamın baş daşı,
ürpəndi anamın əlləri.
İndicə qırılıb dağılacaq
baxdığın güzgü.
Titrəyir yanağında göz yaşları –
titrəyir qızımın telləri.

Gördünüzümü,
müəllim bəylər,
bəy müəllimlər,
zəlzələsi necə olur kədərlərin?!

Nə gecəm var, nə gündüzüm,
yuxum da ərsə çəkilib.
Gözlərimdə düzüm-düzüm
hər anın tənhalıq şəkli.

Bir anda yüz il yaşadım...

Eşitdinizmi,
gördünüzümü,
danışdınızmi, bəsdil!
Əkinçi cənablar,
biçinçi bosslar!
Qiyamətə qaldı
ən şirin sağlıqlar, ən acı tostlar...

Yaddaşım gəlir yerinə,
ağlım da babat işləyir.
İtmiş zamanın yerinə
beynimdə saat işləyir.

Gördüm vaxt geri fırlanır,
önümdə zaman dillənir.
Köhnə divar saatında
kəfkirdə qızım yellənir.

İtmiş zamanın yerinə beynimdə saat işləyir

Titrəyə-titrəyə qalxdım ayağa,
dildəndən bir kəlmə söz də çıxmadı.
Öpdüm əllərindən xatirələrin,
öpdüm gözlərindən ayrılıqların...

Bir anda yüz il yaşadım
həsrətin künc-bucağında.
Bir anda yüz il qocaldım
ilin-günün bu çağında...

Adaşım balabançı kor Əlisəmid

Bir adaşım yaşayır Kürdəmirdə –
Muradxanlı kəndində.
Gecəyarı ekranda gördüm
Xəzər TV-də.
Əvvəl-əvvəl danışmadı, dinmədi,
dizlərinin üstə
gözləri yol çəkdi barmaqlarının.
Sonra adamlar yığışib
könlünü aldılar onun.
...Ovutdular...

Qadirsən, səbrindən qalma, İlahi!
Məni öz gözündən salma, İlahi!
Can göndərən Sənsən,
Sən canımı al,
Ağlımı əlimdən alma, İlahi!

Kürün deltasında bir yaşıl yarpaq...
Bir az aralıda
intihar etməyə Sena çayı,
Plase des Vesker bağında
bir qərib türbə –
bir az aralıda həsrət və qürbət!

Adam cibindən üşüyər

Nə baxırsan yoxsul bəyə,
nə gülürsən bu kişiyyə?
Ağac içindən oyular,
adam cibindən üşüyər.

Pul əl çirkidi... Yalandı!
Malın verən canın verər.
Ağac içindən sıyrılar,
adam canından çürüyər.

Kasıb qəribdi vətəndə,
qalıb yollarda tövşüyər.
Ağac içindən can verər,
adam cibindən üşüyər.

Nağıllarda almanı bölüblər yarı,
dostluqda duz-çörəyi bölüblər,
sevinci bölüblər yarı.
Yarı, yarı, yarı.
bacarsan, gəl
qəm-kədəri bölək
yarıbayarı...

O, rəssam idi – onu deyirəm...
Küsəyən bulud adam –
Kətan tapmayanda yağlı boyada
ağ kağıza köçürərdi rəsmlərini,
sulu boyada çəkərdi göy üzünü –
göy üzünü onu çəkərdi,
qeybə çəkildərdi buludlarda
küsəyən bulud adam,
bulud üstə çömbələn
adda-budda Budda adam...

Sağ əlin qəmin başına

Türmə də qürbət imiş,
qəriblər qəribi – sən.
Yeddi qıfıl qapıdan
keçib gələn qəribsən.
Sən qürbətdən dönübsən,
sən həsrəti yenibsən...
Sağ əlin qəmin başına,
sığalına min şükür.

Nə verib, ala bilmir
səndən dustaqxanalar?
Xanə-xanə sökülüsün
özəl dəlixanalar.
Könlünü ovudammaz
keçdiyən meyxanələr.
Sağ əlin qəmin başına,
"sağ ol"una min şükür.

Anan səni hansı gün,
hansı saatda doğub?
Bir əlin haqq istəyir,
bir əlin ilan boğur.
Bala, sənənin xəmirin
göz yaşıyla yoğrulub...
Sağ əlin infarkt keçirib,
sol əlin qəmin başına,
sağ əlinə min şükür!

Çıxartdı mücrüdə balabanı,
dedi: mənim işim balabanla, neylədi –
adaşım balabançı kor Əlisəmid.

Sonra gör neylədi
adaşım balabançı kor Əlisəmid.
Qəfil nəfəs verdi balabana,
sığalladı asta-asta,
bala-bala.

Asta çaldı balabanı,
tələsdi yavaş-yavaş,
bala-bala.

Dağı arana daşdı, aranı dağa,
anasızın balasını ağlatdı,
balasızın anasını ağlatdı.
Qəribi çağırırdı qürbətdən,
həsrəti yolu-yolağa.

Qəfil balabanı qoydu qırağa...

Ürəyinin işığı üzündə –
üzü nur, üzü pır Əlisəmid.
Çalğı çoxdan qurtarıb...
Nə baxırsan
əlləri üzündə,
gözləri barmaqlarının ucunda
adaşım balabançı kor Əlisəmid...

***

Sındın baxışlarımdan,
Qəfil düşdün gözümdən.
Yıxıldın mən gedən yola
Ordan keçmirəm daha.

Torpağa dönəcəyim yer

Adamlar yox, yollar yordu məni...
Dabanları yeyilmiş ayaqqabılarım
bir çarıqmış dəvə gönümdən.
Yollar yordu məni,
Qulaqların cingildəsin,
qürbətdə qalan qardaşım!

Etdim vəsiyyətimi
bir ayrılıq havası altında –
bir dəvə yükü götürüldü çiyinlərimdən.

Salyan qəbristanlığının
ayaq dəyməyən qürbət yerində
basdırılacağım gün
qulaqların cingildəyər,
qürbətdə qalan qardaşım,
bir dost pıçıldayanda:
– Adamlar yox,
yollar yordu bu şairi.
Qırx dəvə yükü gəzdirirdi ürəyində.
Nə yaxşı ki,
torpağa dönəcəyi yer qazıldı
qəbristanlığın ayaq dəyməyən
qürbət yerində!..

O, şair idi,
O, rəssam idi – onu deyirəm...
Minor səslə nəğmə adam.
O – həm səsdə, həm də sözdü.
İki səsin dueti
iki sözün dueti deyil,
güzgüdə qaçan,
buluddan çıxan "Ay süvarisi",
eşitdinmi?
Bir az aralıda
zəng çalır Bakıda Notr-dam kilsəsi...
Bir az aralıda
Parisdə Monpamasye məhəlləsi...
Cümə məscidinin azan səsi...
Bir az aralıda həsrət və qürbət...

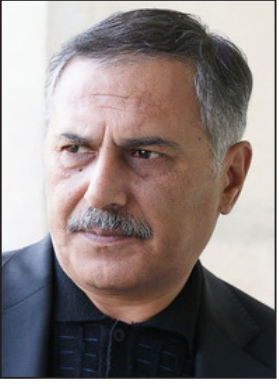
Parisə gedən qatarlara
bilet satılmır Ləki vağzalında,
Qəbristanlığında yer tapılır qərib şairinə.
Bir bax,
bir az aralıda
sevdiyən əncir ağacı əl uzadıb baş daşına...
Bir az aralıda
ana qəbri – vəfalı,
qardaş qəbri – aralı.
İnanmırdın, inanmazdın,
Bakı – Parisdən,
Ləki – Bakıdan vəfalı...

28 sentyabr 2014

***

Lalam – danışmıram sənənlə,
Karam – eşitmirəm səsinə,
Koram – səni görmürəm,
nə işlə məşğulsan,
məmləkətim?!

Saday BUDAQLI

Yaz havasına həmişə aldınırım. Aldandığımı xəstələnəndən sonra hiss eləyirəm, onda da daha iş-ışdən keçmiş olur. İndi də nə qədər isti olsa belə paltonu təzədən əynimə taxmışam. Ancaq nə yeyir, bir var xəstələnənmək üçün geyinəsən, bir də var sağalmaq üçün.

Bu gün özümü lap pis hiss eləyirəm. Elə hey titrədirəm. Ona görə işdən icazə alıb qayıtdım yataqxanaya. İş saati qurtarmadığından yataqxanada kimsəsizlikdi. Belə vaxtlar nəse narahət oluram, elə bil qatar hamını götürüb gedib, mənə perronda tək-tənha qalmışam.

Gözləməyə heç vaxt hövsələm çatmır. İşdə desələr, bax bu iki maşın dəmir-dümürü boşalt – razı olaram. Amma desələr, hər on dəqiqədən bir bayıra çıxıb bir ağız qışqır – bacarmaram. Gözləmək dərdidi ki, mətbəxlə heç aram yoxdu. İndi də dəqiqədən bir çaydanın ağzını açıram, görüm qaynadımı, o da elə bil tərsliyə düşüb.

Mətbəxin pəncərəsi metroya baxır. Evlərlə metronun arası çöllükdü, dərə-tərədi. Burdan dəmir yolu keçir. Vaxtsiz, vədəsiz ötən elektrik qatarlarının gurultusu məndən xəbərsiz keçib gedən nələrinsə sirlə səsində oxşayır.

Salam, qardaş!

Bu mərtəbəyə təzəlikcə köçdüyümüzdən hamının adını bilmirəm. Əvvəl yuxarıda qalırdıq, pəncərəmiz də elə bu mətbəx kimi çöllüyə baxırdı. Külək tutduğundan otağımız qışda sopsoyuq olurdu. Çox işiq yazdığından qızdırıcı işlətməyə də icazə vermirdilər. Yaxşı ki, axır güc-bələyla otağımızı dəyişdirə bildik – bir mərtəbə düşdük aşağı, özü də əks tərəfə. Bura küləyin əli gəlib çatmır. Otaqda üç nəfər qalırıq. Üçümüz də zavoda eyni vaxtda gəlmişik. Bu yaşid olmaq kimi bir şeydi, yəni aramızda böyük-küçək söhbəti yoxdu, kim nə bacarır onu da eləyir. İllər bizi o qədər yaxınlaşdırıb ki, bir-birimizdən inciməyə haqqımız çatır, amma bir-birimizi yaxşı tanıdığımızdan hər şeydən incimirik də.

Zavodda işləyəndən mənim üçün dünyada ən çətin şey səhər yuxudan durmaqdi. Yayda yenə hava tez işıqlanır, ertədən durub təmiz hava udmağa özümün də həvəsini gəlir. Amma qışda saatın ki, zənginə gözümlü açıram, bayır, zülmət, soyuq, külək – hamısı birdəncə yadıma düşür, həmin dəqiqə yuxu o qədər şirin olur ki, daha yüz adam da yığılsa, mənə dünyanın hansı gözəl yalanıylasa aldada bilməz.

Uşaqlar yuxu azarını bildiyindən hərdən saatın zəngini eşitməzliyə vururlar. Gözləyirlər, heç olmasa, bircə dəfə insafa gəlib onlardan qabaq mən duram, işığı yandıraram, çay qoyam, çayı dəmləyəm, hər şeyi hazır eləyəm – sonra durular. Bütün bu işləri görmək on dəqiqə vaxt aparır, amma həmin on dəqiqəni isti yorğan-döşəkdə xumarlanmaq nəyə desən deyər. Həm də on dəqiqəyə adamın yuxusu da öz-özünə dağılır, stəkan-nəlbəkinin cingiltisini eşidəndə sə pürrengi çay artıq yuxudan ləzzətli olur, göz qırpımında hoppanıb durursan.

Həmişə uşaqların gözləməyi özlərinə qalır, mən arsızlığımıza salıb durmuram, di gəl işə gecikmək qorxusundan yata da bilmirəm. Onlarsa pıqqıldışa-pıqqıldışa yerlərinin içində tərənəməyib mənə gözləyirlər. Axır ki, yenə hansısa bezib durur. Çay hazır olanda mən qəfil gözümlü açıram, guya indicə ayılmışam, kal-kal böyür-başına baxıram. Onlar bu vaxt özlərini saxlaya bilməyib gülüşürlər. Mən də onları cavabında yuxulu-yuxulu gülümsəyirəm. Daha başqa söhbət olmur, guya onların da mənə bəliyiimdən xəbəri yoxdu.

Təzə otağa, təzə mərtəbəyə nə qədər öyrəşsəm də, hər dəfə yerimdən durub tez-tələsik yuyunmağa qaçanda əvvəllər başqa mərtəbədə yaşadığım yadıma düşür. Köhnə yerdə heç vaxt xidmətçini görməmişdim. Biz yuxudan duranda artıq dəhliz də, ayaqyolu da, yuyunma otağı da tər-təmiz olurdu. Ancaq bura köçəndən hər səhər qara xalat geyinmiş xidmətçi qadınla rastlaşırım. Həmişə də tərs kimi ya yuyunma otağını təmizləyir, ya da ayaqyolunu.

Mərtəbənin köhnə sakinlərinin yan-yörəməz qurdalanan bu balaca qadını sezməmələrinə, onun yanında özlərini sərbəst aparmalarına, bir-birləri ilə şit-şit zarafat eləmələrinə, söyüş söymələrinə ilk günlər öyrəşə bilmirdim. Qadın yataqxananın oyandığı vaxtı yaxşı bilir, istəsə bu işi bir az gec, ya bir az tez görür. Amma təəccüblü odur

Əvvəl fikrim varyıdı çay içib girəm yerimə, bəlkə tərlədim. Amma çay içəndən sonra hiss elədim ki, elə tərləməmiş də babatam.

Uşaqların gəlməyinə hələ bir az qalır. Təzədən çay qoymaq lazımdı, onlar gələndə hazır olsun. Deyirəm, bəlkə elə yemək bişirim? Amma ləzzət eləyər ha uşaqlara! Necə də eləməsin. Ac, yorğun gəl işdən, gör ki, stolun üstündə yemək buğlanır.

Uşaqların necə sevindiğini təsəvvürümə gətirə-gətirə şəkafın gözümlü qurdaladım, yemək hazırlamağa bir şey yoxdu. Tor zənbili götürdüm ki, gedim bazara. Onsuz da ilq yaz havasında otaqda qalmağa səbrim çatmır.

Bazara aparın yol həmişəki kimi sakitlikdi. Ağaclar hələ yarpaqlamadığından bir-birinə oxşayan taxta evlərin həyət-bacası açıqda qalıb. Bazar uzaqda deyil, amma göz oxşayan bir şey olmadığından yol adamı bezdirir. Ona görə bazar adı gələndə qulağımızı tuturuq. Şəhərdə on bu qədər yolu gedirsən, adam heç bezmir. Cürbəcür binalar, küçələrdə ardı-arası kəsilməyən insan axını, qarşılaşdıqlarının geyimi, yerışı, hərəkəti adamı əyləndirir.

Bu da bazar.

Yazınki göy-göyərtdi, ye, canına tərər gəlsin. Zənbili göyərtdi ilə, kartof-soğanla doldurub bazardan çıxdım. Nə qədər gəzmək istəsəm də, otağa qohtuğu dolu qayıtmaq mənə lap ləzzətli görünür.

Qarşıdakı həyətdən qaça-qaça bir uşaq çıxdı, onun da arxasınca bir qadın. Qadın

Sonra çəkinə-çəkinə yaxınlaşıb qadının iki-üç addımlığında dayandı.

O nə sözüydü, ə, dedin, adam da anasına elə sözmü deyər?

Uşaq nə sözüydü onu birinci dəfə deyənə oxşamırdı. Yəqin ki, bunun üstündə tənbeh olunduğu da birinci dəfə deyildi. Öyrəşdiyi onun hər an gülməyə hazır olan dodaqlarından, qaynayan gözlərindən oxunurdu. Ayağını beş addım o yana qoyan kimi yenə yəqin ki, o sözü təkrar eləyəcəkdi. Qadın da bunu bilirdi. Çünki onun da gözlərində uşaqdan gizlətməyə çalışdığı təbəssüm varyıdı.

Qadının cizgiləri nədənsə mənə çox əziz, çox tanış göründü. Hansı xatirəylə bağlı kövrək bir hiss gözümlü ondan çəkməyə qoymurdu. Yaddaşımı ələk-vələk eləyib qadını necə, hardan tanıdığımı xatırlamağa çalışırdım. Birdən-birə öz uşaqlığım, anam, həyatımız, yelpik kimi evimizin üstünə əyilən tut ağacı, ömrümün hansı çağındasa dünyanın hiss olunmadan mənə verdiyi, sonra da hiss olunmadan aldığı adamlar yadıma düşdü. O, nəyləsə anama oxşayırdı. Bu vaxt qadın başını qaldırıb mənə baxdı. Baxışlarımız rastlaşanda özümü saxlaya bilməyib salam verdim. Qəribə idi ki, qadın salamımı aldı və ancaq onda bildim ki, doğrudan da, qadını tanıyıram. Səhərin yuxulu toranlığı, qara xalatda tualeti yuyan qadın gözümlü qabağına gəldi. Həmin qadın idi. Yerışimi yavaşdıb indi

Bir göz gümüşü

ki, qadın da uşaqlara fikir vermir, elə bil kərdi, kordu, heç nə görmür, heç nə eşitmir, başını aşağı salıb dinməz-söyləməz öz işini görür.

Daha mən də uşaqlar kimi heç kəsin sezmədiyi, salam verib, salam almadığı bu qadını görməməyə çalışıram. Di gəl yenə səhər onunla rastlaşanda əvvəl çaşıb qalırım, sonra acığımı tutur, sonra da utanıram.

İşdən çıxanda uşaqlarla zavodun ağzında bir-birimizi gözləmirik. Hərdən havalar xoş olanda görüşürük ki, bir yerdə gedib bazara, dükanə dəyək. Qışdasa çıxan qaçır yataqxanaya, çünki hamımız zavoddan çimib çıxırıq, soyuqda dayanmağa qorxuruq. Onda otaqda görüşürük, yenə kim birinci gəlir, o, heç olmasa, çay qoyur. Çay içib canımızı qızdırandan sonra yemək haqqında fikirləşirik. Ancaq yorulduğumuzdan bazara, dükanə dəyməyə ərinirik. Çox söz-söhbətdən sonra başlayırıq domino oynamağa. Hamını udan qalır bəy kimi evdə, əlini ağdan qaraya vurmur, ən tez uduzub çıxan işin ən çətinini görür, o biri qalanını. Bəzən dominomuz o qədər çəkir ki, artıq bazar bağlanmış olur, axırdan-axıra uduzan durub götürülür dükanə, kolbasadan, konservdən, ürəyimiz istəyəndə də araqdan-çaxırdan tapıb gətirir. Yeyib içəndən sonra yorğun bədənimiz daha da süstləşir, özümüzü yuxuluq çarpayıya, başlayırıq laqırtıya. Həmişə söhbətimiz oxuduğumuz bir kitabın davamına oxşayır. Hərə öz həyatından indiyə qədər danışmadığı şeyləri danışır, ya da bir vaxt üstündən

elə-belə keçdiyi əhvalatı bu dəfə lap yerli-yataqlı xatırlayır. Söhbətlərdən sonra bizə elə gəlir ki, heç vaxt bir-birimizə xəyanət eləyə bilmərik, bir-birimizdən uzaqlaşa bilmərik, uzaqlaşmağı bacarmırıq. Söhbətimiz get-gedə qırılır, bir də gözümlü açanda görürük səhərdi, işə tələsmək lazımdı...

lap zənlə qadına baxdıqca, rezin boru ilə tualeti yuyan, yanında hər cür söz danışdığımız, saymadığımız qadınla uşağa acıqlanan yaşıl donlu qadın arasında heç bir oxşarlıq görmürdüm. İndi qadın anama da oxşamırdı. Elə bil bircə anda sifəti dəyişmişdi.

Yolla gedə-gedə verdiyim salama görə özümü söyürdüm, özümdən zəhləm gedirdi. Hər gün rastlaşsam da, ilk dəfə idi ona salam vermişdim. Sabah isə qadını yenə qara xalatda, şit zarafatlarımızı eşidə-eşidə parketi yuduğu yerdə görəcəkdim. Ancaq daha salam verib-erməyəcəyimi bilmirdim.

Döngəyə çatmış geri boylandım. Qadın uşağın əlindən tutub evə aparırdı. Mən indi onların nə üzünü seçirdim, nə səsini eşidirdim. Yenə uzaq bir xatirə kimi anamı xatırladım. Birdəncə mənə elə gəldi ki, rastlaşdığım adamlara diqqətlə baxsam, onların anama, atama, qardaşıma, bacıma oxşadığını görürəm, bu oxşarlığı taparam, onda mən həmin adamlara pis olmağı bacarmaram. Əsas məsələ necə baxmaqdadı.

Özüm də hiss eləmədən addımlarımı yeyinlətmişdim. Elə bil səhranın ortasında əlimdə buz tutmuşam. Onu kimsə çatdırana qədər əridəcəyimdən qorxuram.

daha uşağın arxasınca qaçmayıb elə qapının ağzından onu səslədi:

- Arif, Arif, ədə, dayan, bura gəl görüm.

Uşaq bir ayağını qaçaraq qoyub bic-bic uzaqdan baxırdı. Deyəsən, gəlməyə ürək eləməirdi.

“Dünyanı özünə yaradıcılıq laboratoriyası bilməlisən”

yazıcının mətbəxi

Yazıçı Vaqif Nəsb hələ çap olunmamış sonuncu romanını köhnə-külüş əşyaların yığıldığı, künc-bucağına boş likör, viski şüşələrinin atıldığı bu alaqaranlıq, dağınıq otaqdakı sınıq-salxaq divanın üstündə yazıb. İlk cümləsindən son cümləsinə kimi.

Yazanda işıqlanıram, mətndə mənimçün qaranlıq yer qalmır, əksinə, yeni şeylər ortaya çıxır. Yarımçıq mövzularım çoxdur, əlimdə heç nə olmayanda onlara qayıdıram”.

“Yazıçılıq asılılıqdır”

“Yazıçı beyni gecə-gündüz yazacaqlarını düşünür, o, mətnə uzaqda da yazıçıdır. Yazıçılıq qanla gəlsə, boyun qaçır bilməzsən. Biz də bir növ yazı narkomanıyıq. Yazmayanda elə bil havam çatır. Yazdıqca, işlədikcə yavaş-yavaş sakitləşirəm”.

“Həmin gün dünyada ancaq bir musiqi səsi eşidilirdi. O gün Yer kürəsi sanki züly səsi üstündə fırlanırdı”. Üç hekayətdən ibarət “Sənsizlik, mənsizlik, onsuzluq” adlı roman belə başlanır.

Günə 20 səhifə

Həmişə bu otaqda işləyir. Çox vaxt hamı yatandan sonra çəkilir bu guşəyə. Əslində heç səs-küy də ona mane olmur: “Bir də görürsən, gecənin bir aləmi ovqatına düşür, gedirəm mağazaya, arağ alıram, tək-təkçənə özümə xudmani süfrə açırım. Bir az içirəm, sonra başlayıram yazmağa. Ovqatım korlananda da sərəsar içirəm. İnsanın elə vaxtı olur, az qalır özünü assın...”

Yaradıcı adamların qeybdən vəhy aldığına inanır. Bu romanı da sanki kim-sə diqətə eləyib, o isə köçürüb: “Yazdıqlarım içimə elə hopub ki...”

Onun üçün yazmağın gecəsi-gündüzi, vaxtı-vədəsi yoxdur. Gəldimi, yazır: “İllər boyu sistemli işim, müəyyən rejimim, konkret iş saatım olmayıb. İndinin özündə də günüm öz-özünə başlayır. Bir gün gedib dostumla yeyib-icirəm, evə qayıdandan sonra masa arxasına keçirəm. Gəzirəm də, yeyib-icirəm də, yazıram da. Bir dostum demiş, mənim üzümü ağardan hər şəraitdə yazma bilməyimdirdi.

Hər gün ağ kağızla üz-üzəyəm. Qələmlə işləyirəm. Bir gündə iyirmi səhifəyə qədər yazma bilirəm. Hekayələrimi birnəfəsə döşəyirəm, başladım axıra çıxmalıyam. Son nöqtəni qoymasam, ayağa qalxmıram.

Dezir ki, zəngin həyat yaşamış yazıçı üçün əsas material onun keçdiyi ömür yoludur: “Adam var həmin materialdan heykəl yonur, adam var musiqi bəstələyir, adam da var əsər yazır. Yazıçı gərək material axtarışına da çıxsın, xalq arasında olsun, insanlarla ünsiyyət bağlasın. Deyirlər, qulaq gündə təzə söz eşitməyə, kar olar. Yazıçı da tez-tez təzə əhvalat eşitməyə, yeni hadisəylə üzləşməyə, qələmi korşalar”.

Baş çəkdiyi ünvanlar, evinə gəlib-gedən adamlar, gündəlik qayğılar Vaqif Nəsbə yaradıcılıqdan, yazdığı əsərin ab-havasından ayırır: “Bir yerə gedirsən, təzə adamlarla tanış olursan, yeni sözlər eşidirsən. Bu görüşlər, tanışlıqlar yazıçı üçün vacibdir. Axtardığını bəzən toy məclisində tapırsan, bəzən yas mərasimində. Yazıçı müşahidəsi bir növ tilovdur.

Bir dostuma “Uzundərə” kitabımı bağışlamışdım. Qayıtdı ki, sənə oğurluğa görə iş düşür. Soruşdum, niyə? Dedi, mənim danışdıqlarımın hamısı bu kitabdadır... Cavabında qayıtdım ki, yazıçı, şair arıdır, amma güllərdən yox, insanlardan şirə çəkir.

Mən obrazlarımı tanıdığım adamların arasından seçirəm. Bizim kənddə hərəyə bir ləqəb, ayama qoşublar: Tülkü Məmməd, Bic Səfər, Pis Məmməd... Hazır obrazlardır, ayamasına baxıb ardını gətirirsən”.

İlham pərisinin intizarını çəkmək...

Həm nəsr, həm də şeir yazan Vaqif Nəsbə görə, poeziya ovqat məhsuludur. Harda gəldi, gəldi: “Küçədə getdiyim yerdə məni

şeyrin tutması tuta bilər. Həmin vaxt onu bir yerə qeyd eləməsəm, uçub gedir. Doğrudan da, bu, bir sirdir, yaşlaşdıqca daha yaxşı hiss eləyirəm.

Poeziya zərgərlikdir, nəsr misgərlik. Gördüm poeziyada özümü tam ifadə eləyə bilmirəm, qolumu çırmaıy keçdim nəsrə. Əsl nasir üçün ovqat gözləmək, ilham pərisinin intizarını çəkmək vaxtı bada verməkdir.

Nəsr üçün gərək çoxlu gəzəsən, çoxlu adam tanıyasın, tanıdıklarının fərqli cəhətlərini üzə çıxarasın. Yazıçı həyatda adamları fərqləndirə bilmirsə, cürbəcür obrazları necə yarada bilər? Mövzu aydın olanda tanıdığın adamlar özü sənəin ədəbi səltənətinin vətəndaşına çevrilir.

O gün Mircəfər Bağrovun köhnə evinin qabağında otəndə ağılımdan bir hekayə keçdi: “Rəhbərin qürub günü”. Güllələnməyə aparılarda heç bir dostu onunla vidalaşmağa gəlməmişdi, Azərbaycan ordusunun generalı Əbilovdan başqa. Deyir o, öz qürubuna baxıb elə kədərlənibmiş ki, az qalırmiş ağlasın...”

Vaqif Nəsb bu fikirdədir ki, şeyrin də, nəsrin də bir zəhmət tərəfi var. Zəhmətdən qorxdunda, səndən yazıçı olmayacaq: “Dünyanı özünə yaradıcılıq laboratoriyası bilməlisən. Qələmi saz saxladında, sənə yaşın gücü yetməyəcək.

Bir də deyirlər guya ailə yaradıcılığa mane olur. Yalan deyirlər. Əksinə, ailə həyatı yazıçıya qol-qanad verir. Yazma bilməyəne bunlar hamısı bəhanədir. Bir yazıçımız deyib ki, kənarından ədəbiyyatın şöhrəti görünür, zəhməti isə gözə dəymir. Doğrudan da elədir. Elə bilirlər yazıçı olmaq asandır. Səməd Vurğunun şən-şöhrətindən danışsalar, amma çəkdiyi zülmələri unudurlar”.

Yağışın altında şeir

Vaqif Nəsbə yazıçı eləyən nə olub? Başqa mühiətdə, başqa zamanda başqa həyat yaşasaydı, yəni bu adam ola bilərdimi?

“Gözümü dava-qıtlıq dövründə açmışam. 1946-cı ildə birinci sinfə getmişəm. Məktəbimizdə üç sinfin bir yazı lövhəsi vardı, dava düşürdü ki, onu kim tez öz sinfinə aparacaq. Məhrumiyətlər dövrüydü, bir yandan da qışda yaman qar yağır... Bizə Allahın yazığı gəldi. Hamının sabaha inamı vardı. Ürəkdən nəğmələr oxuyurdun, şeirlər deyirdik. Səməd Vurğun tez-tez Qazağa gəlirdi, nəinki özü, Nazim Hikməti və daha kimləri, kimləri də gətirirdi. Üzeyir Hacıbəyov da rayonumuza gəlmişdi.

Yadımdadır, Səməd Vurğun yazıçı dostlarıyla Molla Pənah Vaqifin heykəlinin açılışına gəlmişdi. Hamı yağışın altında oturub onlara qulaq asırdı. Ora toplaşan adamların hamısı şair-yazıçı olmaq istəyirdi. Məni bu mühitə yola səfərbər elədi...”

Bu da axırı

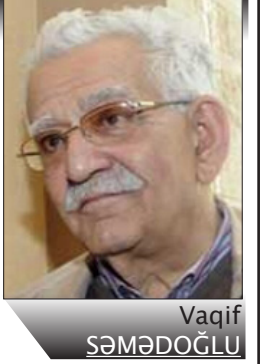
İçərişəhərdəki evinin kəndarında şairlə sağollaşanda bir giley elədi: “Burda özümə kəndistan mühiti yaratmışam. Ancaq deyəsən, bizi burdan köçürəcəklər...”

Görünür, bu köç şairin söz mətbəxinin biş-düşünürü də çətinə salacaq.

Sevinc FƏDAİ

yazıcının tribunası

Hamınızı yasıma dəvət eləyirəm...

Nədən başlayım? 75 yaş mənim üçün çox azdır. Yaşamaq istəyirəm, çox yaşamaq istəyirəm, Nüşabə xanımı daha çox görmək, səsinə daha çox eşitmək istəyirəm.

Həyatım elə gətirib ki, dünyanın bir çox tanınmış insanların görmək mənası olub. 1951-ci ildə Kreml sarayında Yeni il şənliyi keçirilirdi. Yaxşı yadımdadır, Çexoslovakiyadan olan bir qızla vals oynayırdım. Birdən çaxnaşma düşdü, darvaza açıldı və Kommunist Partiyasının o vaxtkı rəyasət heyəti içəri daxil oldu. Əvvəllər mənə elə gəlirdi Stalin İçərişəhərin qoşa qala qapısından da keçməz, başı tır dəyər. Sən demə, Stalin balaca bir kişiymiş. Ağ hərbi forma geyinmişdi, gözümü ondan çəkə bilmirdim.

Mən yaşda az adam olar ki, Boris Pasternakla arağ içsin, Fədeyevlə, İlya Erenburqla görüşsün.

Azərbaycanda indi klassik dediyimiz insanların çoxuna “əmi” demişəm. Yaxşı xatirədir, bu muzeydə (Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat Muzeyi nəzərdə tutulur - red.) Nizami Gəncəvinin portretinin müzakirəsi keçirilirdi. Birdən Zeynal Xəlil dedi ki, bu portretdəki kişilər hamısı çox gözəldir, nə bilirək, bəlkə Nizami adı adam olub? Atam da razılaşdı, dedi kişi düz deyir də, bəlkə Nizami Gəncəvi elə Zeynala oxşayıb – ikisi də gəncəlidir axı...

Həyatımın ən parlaq səhifələrindən biri Moskva konservatoriyasında oxuduğum dövrüdür. Təsəvvür eləyin, dəhlizlərlə gedirsən və bilirən ki, nə vaxtsa bu dəhlizlərdən Çaykovski, Raxmaninov keçib.

Son vaxtlar əlim nə qələm tutur, nə də piano çala bilirəm. Diktofon da mənlilik deyil, bir neçə dəfə cəhd elədim, alınmadı. Get-gedə xatirələr elə qəlizləşir, elə qəddarlaşır ki, ha çalışsın səni sevindirən yaxşı bir xatirə yada salasan, mümkün olmur. Xatirələrin qəddarlığı, sualların artması, cavabların tükənməsi məni incidir. Daha heç bir suala cavabım yoxdur. Görünür, ölümün müdrikliyi də budur, dünyaya suallarla gəlib, ömür boyu bu sualların cavabları ilə mübarizə aparıb, elə suallarla da ölüürük. Suallara məğlub olurduq... Bu, dəhşətli məğlubiyətdir.

Amma rahat ölürsən, çünki bilirən ki, sənəin kimi başqaları da bu suallara cavab tapa bilməyib. Bütün suallara cavab tapılışdı, Allahın necə olduğunu, kim olduğunu və harada olduğunu bildirdik. Görünməyə də, bir işarə verərdi.

Üç-dörd ay əvvəl məşhur gürcü kinorejissoru, dostum Otar İoseliani Parisdən zəng vurmuşdu, ağlaya-ağlaya dedi ki, Vaqif, istəmirəm Gürcüstan kapitalizmin cənginə keçsin. Elə bunu deyib dəstəyi asdı... Milli azadlıq hərəkatı oldu, meydanlara çıxdıq, mübarizə apardıq, amma indi görürəm ki, kapitalizmin bizə verdiyi azad ticarət, demokratiya özü də dəhşətli və cavabsız suallarmış.

Bilirsiniz, deməyə nə qədər söz var? Amma bu sözlərin qarşısını xərçəng adlanan bir açar bağlayıb, danışmağa qoymur. Yaxşı ki, düşünməyə, arzulara mane ola bilmir.

Mən bilmirəm ölüm yaxındır, ya uzaq, mən bilmirəm ölüm istidir, ya sazaq. Bircə onu bilirəm ki, mən ölsəm, Nüşabə yazıq olacaq...

Ölümdən qətiyyəni qorxmuram, inanın səmimiyyətimə. Bilmədiyim şeydən niyə qorxmalıyam ki? Üstümə quduz it gəlsə, qorxaram, bilərəm ki, quduzdur. Üstümə ac pələng şığısa, gizlənərəm. Amma ölümdən qorxmuram. Bilmirəm axı necədir, siması nədir...

O dünyadan da qətiyyəni qorxmuram. Bilmirəm orada neçə dil var, məsafə necə ölçülür, çəki vahidi nədir, məhəbbət varmı?.. Hər halda məhəbbət olsa, pis olmaz. Ancaq bir şərtlə ki, mən öləndən əlli il sonra Nüşabə xanım da gəlsin, ona təzədən aşiq olum və deyim ki, mən səni sevirəm.

Nə deyim? Ölüm haqdır. Bəxtimdən yas məclisləri də ucuzlaşdı. Dünyamı dəyişsəm, hamınızı bəri başdan yasıma dəvət eləyirəm, gözüm üstə yeriniz var.

Ay Allah, bircə arzum var: öləndən sonra tək olanda kiminsə yadına düşüm. Ağlamasa da, gözləri dolsun...

(Redaksiyadan: Vaqif Səmədoğlunun ingilis dilində nəşr olunmuş “Zülmətdə günəşə mahni” kitabının təqdimat mərasimində etdiyi çıxışın mətni əsasında yazını Leyla Əliyeva çapa hazırlayıb)

Анна Ахматова

Высокомерьем дух твой помрачен,
И оттого ты не познаешь света.
Ты говоришь, что вера наша — сон
И марево — столица эта.

Ты говоришь — моя страна грешна,
А я скажу — твоя страна безбожна.
Пусть на нас еще лежит вина, —
Все искупить и все исправить можно.

Вокруг тебя — и воды, и цветы.
Зачем же к нищей грешнице стучишься?
Я знаю, чем так тяжело болен ты:
Ты смерти ищешь и конца боишься.

Слетнево
1 января 1917

Anna Axmatova

Sənin ruhun təşəxxüsdən qaralıb,
Elə ona görə də işığı dərk edə bilmirsən.
Sən deyirsən ki, inamımız bir yuxu,
Bu paytaxtsa ilğım kimi bir şeydir.

Sən deyirsən bu ölkədir günahkar,
Mənsə sənə deyirəm ki,
sənin ölkən tanrısızdır.
Qoy hələ boynumuzda günah yükü
qalsın —
Hər şeyin bədalini ödəmək və hər şeyi
düzəltmək mümkündür.

Sənin ətrafında sular da var, çiçəklər də.
Bəs onda məzlum, günahkar qadının
qarısını niyə döyürsən?
Mən bilirəm ki, sən hansı xəstəliyə
çox ağır tutulmuşan:
Sən ölüm axtarırsan və
sonundan qorxursan.

1 yanvar 1917
Слетнево

Satri tərcümə İlqar Əlfioğlunundur

Bu rubrikada redaksiyanın seçdiyi bir şeirin, yaxud nəsr parçasının bir neçə tərcümə variantını təqdim edirik. Tərcüməçiləri də redaksiya seçir. Onlar bir-birinin tərcüməsindən, təbii ki, xəbərsiz olurlar. Daha sonra tərcümələri nömrələyib, münsifə göndəririk. Aydın ki, münsif tərcüməçilərin kimliyindən, hansı variantın hansı tərcüməçiyə məxsus olduğundan xəbərsiz qalır.

Bu layihədə təqdim etdiyimiz ilk səhifənin münsifi həm də mükəmməl poetik tərcümələri ilə tanıdığımız şair Ramiz Rövşəndir.

Bir şeirin
dörd tərcüməsi

Tərcümə 1

Təkəbbür ruhunu kirlədiy sənin,
O üzdən işığa-nura korsan sən.
Yuxudur, deyirsən, etiqad-iman,
Bu paytaxt ilğımdır, ilğım, deyirsən.

Deyirsən, bu ölkə günaha batıb,
Yox, allahsızdır sadəcə ölkən.
Qoy olsun, günahkar olsaq da, nolar,
Hər şeydən arınmaq, qurtulmaq mümkündür.

Dörd yanın sulardır, güllərdir, sənsə
Məzlum, bəzi qızın qarısındanan?
Dərdini bilirəm, dərdin ağırdır,
Ölüm istəyirsən, gəl, qorxursan sondan.

Etimad Başkeçid çevirib

Tərcümə 2

Qürurun ruhunu yoldan çıxarıb,
İşıq da yad gəlir odur ki, sənə.
Yuxudu deyirsən inamımız da,
İlğım tək görünür paytaxt gözünə.

Deyirsən, günaha batıbdı ölkən —
Mənsə deyirdim ki, ağ yalandı o.
Günah günah üstə qalanıb, neynək,
Yuyub ağardarıq, — ağarandı o.

Alıb dörd yanını sular, çiçəklər,
Suçlu qarısını sən az döy, az vur.
Bilirəm nə dərdi canını saran
Sən ölüm gəzirsən, — sonsa qorxudur...

Zahid Sartorpaq çevirib

Tərcümə 3

Ruhun sənin təkəbbürdən boğulur,
Odur ki, bir işıq görcək, şəkənlə
Deyirsən, bəs inancımız — yuxudur,
Paytaxtı da ilğımdır bu ölkənin.

Deyirsən ki, günahdır mənim ölkəm,
Səninki də allahsızdır — qoy deyim.
Lap günahla yaşayarıq, qəmin kəm,
Tövbə qarısı ki açıqdır daim.

Dörd tərəfin gül-çiçəkdir, çeşmədir —
Umduğun nə bəs bu suç yiyəsindən?
Mən bilirəm tutulduğun dərd nədir:
Sən sonundan qaçıb, ölüm gəzirsən.

Mahir N. Qarayev çevirib

Tərcümə 4

Təkəbbürdən bəsirətin bağlıdı,
İşığı yox, qaranlığı sevirsən.
Deyirsən ki, inancımız nağıldı,
Və ilğımdı paytaxtımız — deyirsən.

Ölkəm günahkardı — deyirsən, fəqət,
Mənsə deyirəm ki, allahsız olar.
Eybi yox, qoy bizim olsun bu qələt,
Bütün günahların kəffarəsi var.

Yan-yörən bulaqlar, bağ-bağat, çəmən.
Mən kiməm — bir yoxsul, günahkar bəndə.
Ölmək istəyirsən, başa düşərəm,
Amma aqibətdən qorxursan həm də.

Qismət çevirib

Ramiz Rövşənin rəyi

Məncə, tərcümələrin ən əsas qüsuru budur ki, tərcüməçilər dilimizə çevirmək istədikləri poetik mətni içdən yaşamaıblar, qıraqdan, misra-misra baxıb tərcümə ediblər. Odur ki, rus dilini bəlkə də çox yaxşı bilən bu tərcüməçilərin heç biri Anna Axmatovanın üçüç bəndlik bu balaca şeirini yəqin əzbər bilmir. Hər halda, soruşub dəqiqləşdirmək mümkündür. Tərcümə etdiyi şeiri içdən yaşamayan, indi dəbdə olan sözlə desək, özəlləşdirə bilməyən tərcüməçinin ortaya qoyduğu mətnin ana dilimizdə təbii səslənməsi, yaşaması çox çətindir. Və bu poetik tərcümələrin ikinci qüsuru da

məhz tərcümə mətni olduqlarının açıq-aşkar hiss edilməsindədir. Bu baxımdan, 2-ci tərcümənin ilk iki bəndi nisbətən təbii səslənir. Amma bu tərcümə də (xüsusən, 2-ci bənd), təəssüf ki, orijinaldan çox fərqli və yüngüldür. Ümumiyyətlə, tərcüməçilər orijinalın 2-ci bəndinin mahiyyətinə varmayıblar. Bunun da səbəbi, yəqin ki, onların şeirin altındakı yazılma tarixinə fikir verməməsidir. Şeir 1917-ci il yanvarın 1-də yazılıb. Bir ay sonra Fevral inqilabı, bir neçə ay sonra Oktyabr inqilabı baş verdi. Yəni, bu şeiri Anna Axmatova 2-ci bənddə dedi-yi həmin o "günahkar və allahsız" ölkənin dağılması ərəfəsində

yazıb. Təəssüf ki, "hələ günahları yumağın və hər şeyi düzəltməyin mümkünlüyü" ilə bağlı müəllifin ümidləri özünü doğrultmadı. Anna Axmatova mənim ən çox sevdiyim və oxuduğum rus şairlərindən biri olsa da, onun bu şeiri əvvəllər diqqətimi çəkmədiyindən, sözün düzü, bu misraların kimə ünvanlandığını dəqiq deməyə bir az çətinlik çəkirəm. Amma sonuncu bənddəki bəzi ifadələr ("sular, çiçəklər...") ekzotik mövzularda, dənizlərdən, okeanlardan yazdığı çox sevən, o dövrün tanınmış şairi, Anna Axmatovanın birinci əri Nikolay Qumilyova işarə ola bilər. Bu şeirin yazıldığı gündən təxminən üç-dörd il sonra Nikolay Qumilyovun bolşeviklər tərəfindən əksinqilabçı kimi güllələndiyini nəzərə alsaq, şeirin son misrası

("Sən həm ölümünü axtarırsan, həm də sondan qorxursan") daha təsirli və faciəvi səslənir. Nəyin sonundan? Bir insan ömrününmü? Yoxsa bir ölkəninmi? Bu dediklərim kiməsə lirik bir sevgi şeirini guya orada olmayan ictimai məzmunla yükləmək kimi də görünə bilər. Ancaq Anna Axmatova yaradıcılığına bələd olanlar onun bir çox lirik şeirlərinin alt qatında dərin fəlsəfi-ictimai məna gizləndiyindən xəbərdardırlar... Sonda bu tərcümələrlə bağlı bəzi texniki məqamları, dil və üslub xətalarını da qeyd etmək istərdim. Bu tərcümələrdə, oxuyarkən "dil burxulan" köntöy misralara da ("o üzdən işığa-nura korsan sən", "hər şeydən arınmaq-qurtulmaq mümkün" - 1-ci tərcümə), bu şeirə

yad arxaik ifadələrə də ("təkəbbürdən bəsirətin bağlıdır", "bütün günahların kəffarəsi var" - 4-cü tərcümə) rast gəlmək mümkündür. 3-cü tərcümənin birinci bəndindəki qafiyələnmə sistemi isə Anna Axmatovanın yox, başqa bir rus şairinin, Nobel mükafatı laureatı İosif Brodskinin şeirləri üçün daha xarakterikdir. Tənqidi qeydlərdən sonra onu da deyim ki, bu tərcüməçilərin heç birinin istedadına və peşəkarlığına mənim şübhəm yoxdur. Eyni şeirin bu cür fərqli dörd tərcüməsi də məhz hər bir tərcüməçinin özünəməxsus fərdi yanaşmasından xəbər verir. Mən onların hər birinə bundan sonra tərcümə edəcəkləri şeirlərə qarşı daha diqqətli olmağı arzulayıram. Hətta o şeirlərin yazılma tarixlərinə də...

Tərcümə sənəti haqqında

Tərcümə nədir, tərcüməçi kimdir?

Tərcümə - orijinal və ya tərcümə olunmuş ədəbi, elmi, texniki mətnin kitab halında, jurnalda, dövrü nəşrdə dərc olunmaq, yaxud teatrda tamaşaya qoyulmaq, kinoda, radio verilişlərində, televiziya və ya hər hansı digər KİV-də səsləndirmək məqsədi ilə bir dildən başqa dilə çevrilməsi deməkdir.

Tərcüməçi - ədəbi, elmi, yaxud texniki əsərlərin mütərcimidir.

İstifadəçi - tərcümədən istifadə edən fiziki, yaxud hüquqi şəxsdir.

YUNESKO-nun "Tərcüməçilərin və tərcümələrin hüquqlarının mühafizəsi və tərcüməçilərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması praktik vasitələri haqqında tövsiyə"sindən

Bədii tərcümə

Bədii tərcümə - ədəbi yaradıcılıq növü, bir dildəki bədii əsərin başqa dilə çevrilməsidir. Bədii tərcümə başqa tərcümələrdən orijinal bədii yaradıcılıqla bilavasitə bağlılığına görə seçilir.

Bədii tərcümədə söz estetik mahiyyət kəsb edir, buna görə də onun problemləri bədii yaradıcılığın spesifik qanunlarına daxildir.

Bədii tərcümə orijinal yaradıcılıqdan öz obyektindən asılılığı ilə fərqlənir. Bu sənətin tarixi hər bir ölkənin ədəbiyyat tarixinin ayrılmaz hissəsidir. Bütün xalqların qədim yazılı abidələrində tərcüməçilik fəaliyyəti nəzərə çarpır.

Qədim dövrlərdən bədii tərcüməyə baxışda bir-birinə zidd iki tələb (tərcümənin orijinal mətnə və oxucu qavrayışına yaxınlığı) mövcud olub.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasından

Maarifin poçt atları

○ Tərcümə geniş mənada insanlar arasında ünsiyyət vasitəsidir. Birinə anlamadığını anlatmaq üçün yeganə yol məsələyə onun bildiyi anlayışlar vasitəsilə açar tapmaqdır. Bilmədiyi sözün mənasını soruşanda valideyn uşağını yalnız onun bildiyi sözlərlə başa salır. Bu zaman söz ehtiyatı böyük olan valideynin dilindən söz ehtiyatı az olan uşağın dilinə tərcümə işi baş verir.

Mənimsədiyimiz söz, ifadə və qavrayışlarla elmi anlayışların sadə tərifini vermək də elmi dildən daha sadə dilə tərcümə deməkdir. Kimsə bilərəkdən, süni surətdə və ya bacarıqsızlıq üzündən anlaşılmaz ifadələrlə danışsın, müsahibləri onu yüngülcə qınayırlar: "Tərcümə et, görək nə deyirsən".

Dilimizdə işlətdiyimiz "Tarixi-Nadiri yarıya qədər oxumuşam, amma sənənin nə danışdığını başa düşmürəm" kimi ifadələr də bəzən doğma dil daxilində tərcüməyə ehtiyac olduğuna işarədir.

Beləliklə, eyni dildə danışanlar belə öz aralarında arası kəsilmədən tərcümə fəaliyyətindədirlər...

***

Tərcümə həm böyük coğrafi məkanda, ölkələr və xalqlar arasında, həm də keçmişlə bu gün arasında əsas ünsiyyət vasitəsidir, gediş-gəlişi təmin edən körpüdür. Tərcümə müəyyən bir yerdə və ya dövrdə əldə olunmuş məlumatları, elmi-texnoloji nailiyyətləri, bədii gözəllikləri başqa yerə və ya başqa dövrə daşıyan zəhmətkeşdir. Puşkin gözəl demişdi: "Tərcüməçilər maarifin poçt atlarıdır".

***

Elmi-ədəbi aləmdə tərcümə termini əsasən bir dildə danışılanların və ya həmin dildə yazılmış əsərlərin başqa dilə çevrilməsini izah etmək üçün işlədilir. Azərbaycanca bunu "tərcümə" (bəzən onunla eynigüclü hesab olunan "çevirmə") sözüylə ifadə edirlər, sadəcə iki növ tərcüməni fərqləndirmək üçün "yazılı tərcümə" və "şifahi tərcümə" ifadələrini də işlədirlər. Geniş yayılmasa da, şifahi tərcümə edəni "dilmanc" adlandırırırlar.

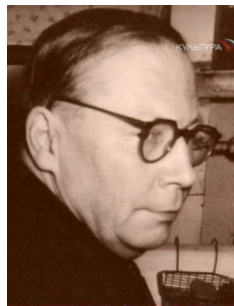
***

Əsər hansı dildən tərcümə olunursa, yəni orijinal hansı dildədirsə, ona "qaynaq (mənbə, resurs) dil", tərcümə hansı dilə olunursa, ona "hədəf" və ya "alan (reseptor) dil" deyilir.

Hamlet İSAXANLI

"Poetik tərcümə. Məhdud çərçivələr içində xoş ahəng və gözəllik axtarışı" adlı məqaləsindən

Tərcüməçinin qeydləri

Nikolay ZABOLOTSKIY

1. Tərcüməçi xalqların dostluğuna, onların mədəniyyət sahəsində qarşılıqlı inkişafına xidmət edir. Bütövlükdə tərcüməçi əməyi və peşəkar təcrübəsi əsasən buna yönəlib.

2. Tərcüməçi qarşısında tərcümənin iki gözü var: birincisi orijinalın müəllifi, ikincisi tərcümənin oxucusu. Tərcümənin hər iki gözü tarazlığını qoruyanda tərcümə mükəmməl sayılır.

3. Tərcümənin uğuru dəqiqlik və təbiilik meyarlarının nə dərəcədə uyğunlaşdırılmasından asılıdır.

4. Elə tərcüməçi var, çevirdiyi şeirə əcnəbi dil üslubunun xüsusiyyətlərini qatmağa çalışır. Bu, doğru deyil. Bülbül ququ quşu kimi ququqdaya, ququ quşu isə qaratomyuq kimi oxuya bilməz.

5. Hər yaxşı şair usta tərcüməçi ola bilməz, məsələn, Tütçev kimi... Hər yaxşı şairdə yaxşı tərcüməçilik qabiliyyəti olmur. Buna Blok misal gətirə bilərik. Zəif şairdənsə yaxşı tərcüməçi çıxmaz.

6. Bəziləri hesab edir ki, yaxşı poeziyada qüsur olmamalıdır. Elə deyil... Yaxşı poeziyada hər şey öz yerindədir. Yad dilə tərcümədə bir xeyli şərtliliklər ortaya çıxır, onu həmin dilə uyğunlaşdırmağa böyük ustalığa gərəkdir.

7. Bəzən tərcüməçiləri haqlı olaraq tərcümə etdikləri dili bilməməkdə suçlayırlar. Halbuki tərcüməçinin boynuna düşən əsas öhdəlik yazdığı dili mükəmməl bilməkdir.

8. Tərcümə - ədəbi dildən verilən imtahandır. O, sənətin söz ehtiyatını aşkarlayır, sənətin Uşakov və Daldan nə dərəcədə xəbərdar olduğunu göstərir.

9. Sətri tərcümə Kolizey xarabalığına oxşayır. Həmin xarabalığı yenidən qurub yarıdan adam Roma tarixinə, onun məişətinə, adətlərinə, incəsənətinə, memarlığına bələd olmalıdır. Təsadüfi tərcüməçi bunun öhdəsindən gələ bilməz.

10. Çevirdiyi bütün şairləri eyni üsluba salan tərcüməçi oxucunu yarıda bilməz. Bu, adətən, tərcüməçinin tərcümə etdiyi şairi yox, özünü ifadə etməkdə maraqlı olmasından irəli gəlir. Məsələn, Balmont belədir...

11. Əgər sən sətirləri etinasız şəkildə tərcümə etmisənsə, oxucunun onu həyacanla oxuyacağını düşünə bilərsənmi?

12. Xarici dildən tərcümə orijinal əsər kimi oxunmursa, demək, ya orta səviyyəli, ya da uğursuz tərcümədir.

13. Lermontovun tərcüməsində "Dağ zirvələri" Hötenin orijinalından yaxşıdır. Bunlar heç vaxt qanuna çevrilməyəcək istisnalardır.

14. Bizim əsas düşmənimiz ütülü yazmaqdır. Ütülü yazmaq ürək qızdırmamağı və oxucuya hörmətsizliyi göstərir.

15. Üslub və üslubçuluq - ayrı-ayrı anlayışlardır. Quru üslubçuluq süni nitqə gətirib çıxarır.

16. Linqvistik üsulla işləyən tərcüməçi mətn üzərində böcək kimi sürünür, hər sözə nəhəng zərərinə baxır. Onun mətnində söz "elmə əsasən" çevrilir, ancaq həmin tərcümə kitabını oxumaq məşəqqət olur... Axı bədii əsərin tərcüməsi sözün tərcüməsi deyil.

17. Sənətin tərcümə etdiyin şairin səhə necə qarşılanaçağını hardan bilmək olar? Sən onu indi görüldüyü kimi çevir.

18. Əsər XII əsrdə yazılıbsa, onu "İqor polku haqqında dastan"nın dilində tərcümə etməlisən.

19. Gürcü ölçülərini təqlid edən tərcüməçi xırdalıqların ardınca qaçıb əhəmiyyətli şeyləri itirir. Ölçülər güc-bala ilə tən gəlir, amma şeiri oxumaq, mahiyyətini anlamaq olmur.

20. Onqat qafiyələrə rast gəlinən Şərq dillərindən çevirmədə tərcüməçi istənilən məzmunu təsnifatlandırmağa bilər: любовь - крость - свекровь - морковь (sevgi - qan - qaynana - yerkökü). Bu şeirlər son dərəcə qəribə görünsə də, çap edilib.

21. Müəllifin elə obrazları olur, orijinalda oxucunu ağıltsa da, başqa dilə hərfi tərcümədə gülüş doğurur. Adamları ağıladan sözü gülüş hədəfinəmi çevirəcəksən?

22. Bəyəm çevirdiyin şairin yaradıcılığı ömürlük mülk kimi sənə bağlıdır? İndiyə qədər Şekspir dəfələrlə tərcümə olunub, bundan sonra da olunacaq. Tərcümənin uğuruna zaman hökm verir - onun uğuru heç vaxt orijinal qədər uzunömürlü olmur.

1956

NARINGÜL çevirib

Tərcüməçilər tərcümə haqqında

Tərcümə zamanı sözlərin orijinal musiqisi itir. Lakin orijinal mətnə hörmət bəsləyən, ona sadıq qalan tərcüməçi duyduğu musiqiyə uyğun yenisini yaradır. İş vaxtı o, kəməççi yazıçı roluna oynayır. Bu, tərcüməni yaradıcılıq prosesinə çevirir. Amma bu iş xeyli yorucu işdir. Bütün dünyada çevirmə işinə qul əməyi kimi baxıldığına görə tərcümə nadir hallarda sənətə çevrilir.

Tərcüməçi yalnız çevirdiyi mətnlə birləşəndə alacağı zəhməthaqqına əhəmiyyət vermədən yeni musiqi yaradır. Tərcüməçilik çox çətin, incə, müasir dünyada lazımınca qiymətləndirilməyən sənətdir.

Eduardo QALEANO (Uruqvay)

***

Görkəmli alman tərcüməçisi Ralf Maheim bu peşə sahiblərini müəllifin obrazına girib onun demək istədiklərini öz dilində oxuculara çatdıran aktyora oxşadır. Bu tərifin mürəkkəbləşdirilmiş və qıcıqlandırıcı variantı da var, həmin fikri tərcümənin keyfiyyətini yalnız onun anlaşılıqlı olub-olmaması ilə ölçən tənqidçilər işlədir. Belələri üçün həmişə nəseə anlaşılmaz qalır. Onların qorxaq təriflərində çətinliklə gizlədilmiş ittihamı çatdırmağa çalışsam, mənəcə, əslində demək istədikləri budur ki, tərcüməçi lazım olmayan dərəcədə mütilik göstərərək görünməz olur.

Bu amansız öhdəliyi öz üzərinə götürmək yalnız o zaman arzulandı ki, tərcüməçilər Babil Qülləsinin dağılmasına və həmin hadisənin insanlıq üçün səbəb olduğu nəticələrə görə şəxsən cavabdeh olaydılar.

Orijinala sədəqət, əlbəttə, bizim başlıca məqsədimizdir. Ancaq tərcümə - mətnin surətini çıxarmaq deyil.

Məlumdur ki, dil uzunmüddətli mürəkəb tarixi proses nəticəsində formalaşır. Mədəniyyət ənənələrinin "dərəcə"sindən asılı olmayaraq, hər hansı iki dil heç vaxt üst-üstə düşmür. Bəli, orijinala sədəqət tərcümənin ən vacib amilidir. Amma sözlərə sadıq qalmaq mümkün deyil, onlar dildən-dilə fərqlənir. Sintaksisi qoruyub saxlamaq da çətin, çünki sintaktik quruluş hər dildə başqa cürdür və tərcümə olunmur. Məqsədə, mənaya sadıq qalmaqsə mümkün deyil.

Borxə öz tərcüməçilərinə təkidlə deyirdi: "Dediymi yox, demək istədiyimi tərcümə eləyin".

Edit QROSSMAN (ABŞ)

“Ovcumun içi kimi bilirəm...”

Əl – qiymətli məlumat xəzinəsidir, onu kitab kimi oxuyub insanın keçmiş, gələcəyi, xarakteri, eləcə də sağlamlığı barədə gərəklı məlumatlar əldə etmək olar. Ancaq bundan ötrü əlləri doğru-dürüst oxumaq lazımdır.

Ovuc içinin qırmızıya çalması qaraciyər zəhərlənməsinin, hepatit, ya da hepatoz xəstəliyinin əlaməti ola bilər. Ovucdakı marmərəbənzər ləkələr vegetativ sinir sisteminə olan problemlərin göstəricisidir.

Ovucun dərisinin rəngi sarımtıdırsa, bu, qaraciyər, ya da öd kisəsi xəstəliklərindən (hepatit, öddəşi xəstəliyi, öd yollarının xəstəliyi, xolangit, xolesistit) xəbər verir. Barmaqların, xüsusən, ovucun dərisi xırda lövhəciklər şəklində soyulursa, deməli, orqanizmdə A və D vitaminləri çatışmır. Ovuc parça-parça soyulursa, dərhal dermatoloqa müraciət edin, əlinizdə göbələk xəstəliyi əmələ gəlir.

Səhhətin barometri

Soyuq əllər – periferik qan dövranı pozuntusunun və orqanizmdə nikotin turşusu çatışmazlığının əlamətidir. Bu çatışmazlığı aradan qaldırmaq üçün vitamin preparatları qəbul etmək, ya da qida rasionuna nikotin turşusu ilə zəngin yeməklər – süd məhsulları, ət, balıq, göbələk, qarabaşaq, lobyə, kələm əlavə etmək olar.

Ovcunuzun içi istidən alışıb yanırırsa, deməli, dərman, spirtli içki, kimyəvi maddələrlə zəhərlənmiş qaraciyəriniz öz funksiyasını yerinə yetirə bilmir.

“Qarışqa gəzişməsi” sindromu endokrin sisteminin problemli olduğunu göstərir. Əlləriniz tərləyirsə, bu da endokrinoloji problemlərdən xəbər verir. Bu hal qalxanabənzər vəzin hiperfunksiyasının əlaməti də ola bilər. Ovuc içinin quru və solğun olması isə əksinə – qalxanabənzər vəzin hipofunksiyası (hipotireoz) əlamətidir.

Barmaqların ucundakı ləkələr də xəstəlik əlaməti sayıla bilər. Əgər çəçələ barmaq tez-tez keyləşirsə, bu, ürək-damar sistemi nasazlığından xəbər verir. Baş barmağın keyləşməsi isə tənəffüs sistemi xəstəliyinin əlamətidir. Barmaqların sonuncu falanqasının dərisində qırıxa oxşar uzun-dərin kəsiklər varsa, endokrinoloji sistemə diqqət yetirmək gərəkdir. Bu ya hipotireoz, ya da şəkərli diabet əlaməti ola bilər.

Əgər barmaqların ucu al-qırmızı rəngdədirsə, həzm sisteminin qeydinə qalmaq lazımdır. Tünd-qırmızı, hətta bənövşəyi rəngdə olması böyrək və qaraciyərdəki problemi göstərir. Venera təciciyindəki ləkələr (xiromantlar baş barmağın başlanğıcındakı təciciyi belə adlandırılır) cinsiyyət orqanlarında hansısa xəstəliklə bağlı ola bilər.

Sağ əlin işarə barmağının yan səthi qaşınırsa, deməli, yoğun bağırsağın fəaliyyəti pozulub. Şəhadət barmağın arxa səthində dərinin kobudlaşması daha çox öd kisəsi xəstəlikləri zamanı müşahidə olunur.

Oynaq şaqıltısı

Oynaqların vəziyyəti də bəzi xəstəliklərin xəbərdarlıq siqnalıdır.

Barmaq əzələlərinin ümumi tonusunun düşməsi ilə müşayiət olunan, həddindən artıq elastik (yaxud əksinə, elastikliyi itirmiş) oynaqlar qaraciyər və öd kisəsinin fəaliyyətində nasazlığı göstərir.

Oynaqların xırçıldaması orqanizmdə kalsiumun çatışmazlığına işarədir. Oynaqların formasının deformasiyaya uğraması – artrozu bildirir. Bu, ən çox podaqradan əziyyət çəkən insanlarda müşahidə olunur.

Oynaqlarda ağrıyla müşayiət olunan şiş, qızartı varsa, təcili həkimə müraciət etmək lazımdır, çünki bu, poliartrit əlamətidir. Adsız və işarə barmaqlarının ikinci və üçüncü falanqasında müşahidə edilən ağrı isə diz oynaqlarında ciddi fəsadla əlaqədardır.

Əlin forması da xəstəlik göstəricisi ola bilər. Hələ qədimdən məlumdur ki, ovuc nə qədər genişdirsə, insan o qədər sağlamdır. Ancaq geniş ovuc, gödək barmaqlı adamlar daha çox qan dövranının pozulması və qan təzyiqi xəstəliyinə meyilli olurlar.

Uzun barmaqlı, dar ovuc və solğun dəriyə adamların sinir sistemi zəif olur. Belə adamlar həm də temperaturun və ya atmosfer təzyiqinin qəfil dəyişkənliyinə, eləcə də, saat qurşağının əvəzlənməsinə, gür səə, emosional gərginliyə qarşı həssas olurlar. Gödək barmaqlı adamın olduqca həssas vegetativ sinir sistemi var. Beləsi daha çox bronxial astma, düz bağırsağın iltihabı və hipotoniya xəstəliklərindən əziyyət çəkir.

Ovcunun içi ətli adamlarda daha çox qan dövranı problemləri müşahidə olunur. Maddələr mübadiləsinin pozulması, qalxanabənzər vəzin fəaliyyətinin aşağı düşməsi də onlarda tez-tez rast gəlinən xəstəliklərdəndir.

Ağrı nöqtəsi konkret orqanın xəstəliyini göstərir. Çünki təbabətə görə, bədənin energetik mərkəzi ovucun ortasında yerləşir. Ovucun içini barmaqla möhkəm sıxanda ağrı hiss olunursa, bu, həmin adamın sağlamlığında ciddi problemlərin varlığından xəbər verir.

Naringül hazırlayıb

Bir müddət irəli televiziya verilişlərinin birində belə bir hadisə diqqətimi çəkdi: dörd uşaq anası olan gənc qadın çıxılmaz vəziyyətdə olduğunu deyir, kömək istəyirdi. Studiyada olanlar isə ona yol göstərə bilmir, əksinə, qadını hey danlayır, ittiham edirdilər.

Vəziyyət beləydi: bir neçə il əvvəl onu özündən yaşca böyük bir kişiylə əvə vermişdilər. Kişidən iki uşaq doğmuşdu. Amma günlərin bir günü əri onu qoyub Rusiyaya getmişdi, səbəb kimi də gəlinin ona dəfələrlə xəyanət elədiyini göstərmişdi. Bundan sonra qadın təsadüfən tanış olduğu adamlardan daha iki uşaq dünyaya gətirmişdi. Studiyaya gələndə qucağındakı körpənin yaşı tamam deyildi. Valideynləri nə ona, nə də o dörd uşağa yiyə çıxı bilirdi. Ortada taleyin ümidinə buraxılmış atasız, alimətsiz dörd körpə vardı...

Adamlar problemin kökünü axtarı, qadını əxlaqsızlıqda, məsuliyyətsizlikdə, onun valideynlərini, uşaqların atasını isə daşürəkli olmaqda qınayırdılar.

Faciənin kökündə isə sadə bir səbəb dururdu: qadın əlil idi – ağıldan əlil...

...Bu gün Azərbaycanda əqli qüsurlu insanların evlənməsi, daha doğrusu, evləndirilməsi ortaya böyük problemlər çıxarı. Azərbaycan qanunları bu cür insanların nikaha girməsini qadağan edir. Amma insanların ya bu qanundan xəbəri yoxdur, ya da ona məhəl qoymurlar. Hələ ağısaqqallarımızın belə vəziyyətdə “köməyə gələn” deyim-məsləhəti də var: “Evləndirin, ağıllanacaq...”

Bəs bu cür evliliklərə qanun necə baxır? Məsələyə tibbi, hüquqi və dini baxış necədir? Cavab üçün mütəxəssislərə üz tutduq.

Tibb elmləri doktoru Adil Qeybull əqli qüsurlu insanların nəsillər artırımının millətin genetik fonduna mənfi təsir göstərməsindən narahatdır: “Məsələ burasındadır ki, dünyaya gələsi uşaq ata-anasında olan ən yaxşı genlərə meyllənir. Onlardan biri xəstə olanda isə uşağın seçim imkanı daralır. İnsanda normal halda 25 minə yaxın unikal gen var. Bu genlərdən hər birinin müxtəlif təsirlərdən mutasiyaya uğraması növbəti nəsillə problem törədə bilər. Bir də var tamamilə mutasiyaya uğramış, formasını dəyişmiş gen. Burada, əlbəttə, sağlam uşaqlardan söhbət gedə bilməz”.

Adil həkim ağıllı zəifliyinin formalarını bu cür sıralayır: debillik, imbesillik və idiotizm: “Bunların arasında debil doğulmuş uşaqlar çoxluq təşkil edir. Onlar sosial həyatda özlərinə yer tapa bilmirlər, amma millətin ümumi intellektual indeksinə neqativ təsir göstərirlər. Millətin gələcəyi, genetik fondun təmizlənməsi üçün bu məsələlərə ciddi yanaşmalıyıq. Dünya alimləri bu qənaətə gəliblər ki, nəsillər cavanlaşması üçün yeni genlər lazımdır. Buna görə də indi nəinki yaxın qohumların, eyni nəsiləndən olan insanların

belə ailə qurmalarına qarşı kampaniya aparılır”.

Mütəxəssis çıxış yolu kimi ölkəmizdə genetik sağlamlığa nəzarət eləyəsi xüsusi bir qurum yaratmağı təklif edir: “Gördüyünüz kimi, təkə in-zibati yolla, qanunlarla, ya təbliğatla bunun qarşısını almaq mümkün deyil”.

girdiyini deyir: “Çünki qanun onların rəsmi nikaha girməsini yasaqlayır. Bununla belə, bu cür şəxslərin rəsmi nikah bağlamasını qarşısını alacaq prosedur yoxdur. Azərbaycan qanunlarına görə, evlənen şəxslər tibbi müayinədən keçməli, ancaq bu, məcburi deyil. Yaxşı olardı ki, nikaha

girən vətəndaşların tibbi müayinədən keçməsi üçün məcburi qayda qoyulaydı, ya da psixoloji dispanserlərdə qeydiyyatda olmadıqları haqda onlardan arayış istənəydi. Bu tədbirlər problemi kökündən həll eləyə bilməz, ancaq çətinlikləri bir xeyli azaldar”.

Qızılgül ABDİNOVA

“Evləndirin, ağıllanacaq...”

Ağıldan əlilə kim yiyə dursun?

İlahiyyətçi alim, fəlsəfə doktoru Elşən Mustafaoğlu şəriətin bu məsələyə baxışını belə açıqlayır: “Əsas şərt budur ki, ailə quran tərəflər nikah bağlanan zaman ailə qurduqlarını əqlən dərk eləsinlər. Nikah əqdi oxunanda dilləriylə dediklərini şüurla da anlasınlar. Belə bir şəriət hökmü də var ki, əgər tərəflərdən biri ailə quranda öz əqli çatışmazlığını gizlədib, qarşı tərəf bundan xəbər tutandan sonra boşana bilər”.

Psixoloq Təhminə Çələbi problemin kökünün valideynlərdə olduğunu düşünür: “Azərbaycan ailələrində uşaqların psixoloji durumunu diqqətdə saxlamaq ənənəsi yoxdur. Valideynlər övladlarında aqressiya, ya özünə qapanma kimi qəribə hallar görsəndə bunun əqli qüsurla əlaqəli olduğunu etiraf etmək istəməzlər. Deyirlər bir az əsəbidir, xasiyyəti ağırdır. Hal-buki vaxtında mütəxəssis nəzarətinə götürülsələr, onlar müalicə oluna bilərlər. Ən azı patologiyaları azaltmaq olar”.

Təhminə Çələbi əqli qüsurlu gənclərin evləndirilməsini zərərli sayır: “Bəzən valideyn düşünür ki, əqli qüsurlu övladını evləndirsə, uşaq ağıllanacaq, sakitləşəcək. Çoxları evliliyə dərman kimi baxır, hətta övladlarının aqressiyasını psixi problem kimi qəbul eləməzlər, deyirlər uşaq evlənmək istəyir, ona görə aqressivdir. Ailə qurandan sonra isə patologiya daha kəskin formada üzə çıxır. Son illər baş verən bir çox məişət cinayətinin kökündə elə bu problem dayanır. Bizə üz tutan qadınların çoxu ərinin aqressiyasından əziyyət çəkir. Araşdırma aparanda məlum olur ki, ərin psixoloji problemləri var”.

Hüquqşünas İradə Cavadova əqli qüsurlu şəxslərin daha çox vətəndaş nikahına

Nərgiz CABBARLI

Dəyərlərin ucuzlaşdırılması, onlara barmaqarası yanaşma həyatımızın hər sahəsinə olduğu kimi ədəbiyyatımıza, mədəniyyətimizə də nüfuz edib. Hətta o dərəcədə ki, ciddi bir təhsil müəssisəsinin – Bakı Dövlət Universitetinin uşaq ədəbiyyatı dərslərində müasir dövr uşaq ədəbiyyatı Gülzar nənə və onun yardıcılığı ilə xarakterizə olunur. Məsələn bu yaradıcılığın bəsitliyində deyil. Belə bir yanaşma problemin özünü ucuzlaşdırmaq olardı. Məsələn müasir uşaq ədəbiyyatının ümumi mənzərəsinin görünməzliyində, pərakəndəliyində, sistemsizliyindədir. Bu isə adi problem deyil.

Gəlin "uşaq ədəbiyyatıdır" deyib keçməyək. Çünki bu, sadəcə ədəbiyyat məsələsi hesab oluna bilməz. Söhbət elə böyük bir sistemdən gedir ki, onun yoxluğunun ağır nəticələri görmək istəməsək və ya görməyi bacarmasaq da, göz önündədir. Hər şey sözdən, xüsusilə də sözün yaratdığı nağıl qəhrəmanından başlanır. Bir yazıçının düşüncəsindən ağ müstəviyə - kağıza, ya monitora düşən qəhrəmanın yolu isə həddindən artıq uzundur. Uşaqların nağılları dünyasını yaratmaq, rəngləndirmək, təxəyyül gücünü zənginləşdirmək onun üzündə olan, görünən missiyasıdır. Əsl yol isə başqadır: nağılçının dünyasından rəssamın fırçasına, oradan rənglərlə dolu kitablara, kitablardan dəftərlərə, jurnallara, oradan cizgi filmlərinə – uşaqların sevimli qəhrəmanına qədər... Oradan da oyuncaqlar aləminə, yapışqanlar dünyasına, uşaq mebelləri aləminə; hələ uşaqlar üçün geyimləri, yataq dəstlərini, ayaqqabılarına, çantaları, qələmdanları demirik. Göründüyü kimi, söhbət uşaq ədəbiyyatının böyük bir industriyanın tərkibinə daxil olması prosesindən gedir və burada dövlət nəzarətinin (ideoloji tərbiyə məsələsi də işin içində olduğundan) mütləqliyi prosesin ayrılmaz şərtinə çevrilir.

Bu məsələdə biz uduzmuşuq – bu, faktıdır. Uzağa getmədən kiçik yaşlı uşağı olanlar bir cə anlıq başlarını qaldırıb balalarının əşyalarına fikir versinlər; düşüncələrindən, danışmalarından, mənəvi dünyalarından əvvəl məhz əşyalarına. Çünki onların dünyasını ilk növbədə əşyaları,

o əşyaların ifadə etdiyi zövq bəsləyir. Elə oxuduqları, sevdikləri ədəbiyyatı da, nağıl qəhrəmanlarını da bu yolla görə bilərsiniz.

Mənzərə belədir: uşaqların ən çox sevdiyi nağıl qəhrəmanları – Kayo, Arı Maya, Marsupilami, Maşa, Mişa, Ben, Şrek... Ən yaxşı halda türk ekranlarının yerli cizgi qəhrəmanları – Minə, Mügə, Pepe, Şıla, Jüjü, Nanə, Limon, Mincir...

Nağıllarımızın bir cə qəhrəmanı varmı? Biz hələ müasir nağıl qəhrəmanlarını demirik. Çünki yeni yaranan nağılların qəhrəmanları ya mətnədə, ya da ən yaxşı halda kitab səhifəsində qalır. Səbəb yalnız onun uşaq sevgisi qazanmamasında deyil, həm də təqdimatındadır. Bu haqda bir az sonra.

Hələlikse "Bizim məşhur nağıl qəhrəmanlarımız var", - deyənlərə cavab verək.

uşaqlar üçün kitablar çap edib. Bizdə də XX əsrin 30-cu illərindən başlayaraq cizgi filmlərinin çəkilməsi üçün çox iş aparılıb. "Cırtıdan", "Ayı və siçan", "Şir və öküz", "Fitnə", "Pıspısa xanım və Siçan bəy", "Cücələrim", "Tülkü həccə gedir", "Meşəyə insan gəlir", "Humayın yuxusu" kimi filmlər yadımdadır. Ən çətin dövrdə - 1990-cı illərdə 19 cizgi filmi çəkmiş "Azanfilm"-in fəaliyyətini də, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişləri ilə "3D" formatında yeni cizgi filmi çəkildiyini də əlavə edə bilərik.

Heydər Əliyev Fondunun Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birgə Azərbaycan cizgi filmləri topluluğu

Uşaqlara "böyük" hədiyyə

Hansısa bir uşaq "ana, mənə Cırtıdan al", ya da "Tıq-tıq xanımın oyuncağını istəyirəm" deyirmi? Çətin. Əvvəla, onlar "yoxdurlar". İkincisi, üzə çıxsalar belə, müasir uşaq dünyagörüşünə və zövqünə görə artıq keçmişdə qalıblar. Onlar bizim uşaqlığımızın qəhrəmanları idilər. XXI əsrin balacası tam fərqlidir.

Bu məsələ açılan kimi bizdə də uşaq cizgi filmləri çəkildiyi, uşaq nəşrləri hazırlandığı, hətta yeni nağıllar, əsərlər yarandığı deyiləcək. Haqlı olaraq İlyas Tapdıq, Zahid Xəlil, Ələmdar Quluzadə, Rafiq Yusifoğlu, Qəşəm İsabəyli... uşaq şeirləri yazırlar. Sevindir Nuruçızı, Gülzar nənə, Aygün Bünyadzadə... uşaq nağılları qələmə alırlar (mətnlərin keyfiyyəti haqqında başqa zaman danışarıq. Mövzu, dediyimiz kimi, bəsit və bir yazılıq deyil).

Bizdə də "Göyərçin", "Göy qurşağı", "Yuva", "Elli", "Bala dili", "Bahar", "Arzu", "Günəş", "Sehirli xalat", "Ailəm" jurnalları, "Savalan", "Şəkər villası", "Tonqal", "Tumurcuq" qəzetləri çap olunur. Bizdə də "Təhsil", "Altun" və "Beşik" nəşriyyatları

hazırladığını da söyləmək lazımdır. Bunlar faktıdır. Amma bütöv bir sistemin parçası olmadıqca yetərsizdir, pərakəndədir. Belədə qeyri-peşəkar işlə peşəkar işin qarışığından yaranmış qeyri-müəyyən mənzərə yaranır.

Proses isə adətən bu cür reallaşır: ya uğurlu bir mətn zəif rəssam işi ilə təqdim olunmuş kitabda "ölür", ya da uğurlu mətnlə uğurlu rəssam işinin oxucuya uğurlu təqdimatı reallaşa bilmir və yarıda qırılır (televiziya, animasiya, multiplikasiya variantları yaranmır, oxucuya çatdırılma prosesi baş tutmur). Məsələn, Elçinin "Mənə niyə güllürlər" nağılı və Ələkbər Salahzadənin "Oxatan kirpi" şeirli nağılı vardı ki ("Beşik" nəşriyyatında dərc olunub), onlarda yeni obraz yaranmışdı. Rəssam təxəyyülü ilə yazıçı təxəyyülünün uğurlu işbirliyi baş tutmuşdu. O yol davam etdirilməli idi, amma kitablara "bağlandı".

Bir sözlə, uşaqlara çatma, sevilmə, dəyər qazanma, nağıl qəhrəmanına çevrilmə prosesi bizdə "kitab mərhələsi"ni adlaya bilmir. Halbuki bütün bunlar bir-biri ilə sıx bağlı olan, biri digərini tənzimləyən, hərəkətə gətirən, tətikləyən proseslərdir.

Nəticədə bu gün kiçik yaşlı uşağı olanlar yuxarıda sadələşdirmiş nağıl qəhrəmanlarının obrazına xeyli pul xərcləyirlər. Evlərimiz, uşaqlarımızın əyni-başı, otaqları, ən əsası beyinləri arımayalarla, kayolarla, marsupilamilərlə, ş r e k l ə r l ə

doludur. Ən acınacaqlısı, bunu uşağın özü istəyir. Biz hələ uşaqlarımızın əsasən türk kanalları vasitəsilə (məsələn, "Yumurcaq", "TRT cocuq") tanıdığı nağıl qəhrəmanlarının dili ilə danışmağa başlamasını, onları yamsılmasını demirik...

Uşaq tərbiyəsi, uşaq psixologiyası məsələləri ilə məşğul olanlar bu faktın yetərinə narahatlıq doğurmaları olduğunu təsdiqləyirlər.

"Qloballaşan dünyada bu, adi haldır", - deyənlər də tapılacaq. Olsun. Qoy uşaqlarımız onları da tanıсын, sevsin. Amma məsələnin məğzi başqadır. Məsələn bizim olan və ya olmalı olan nağıllarda, uşaq ədəbiyyatında, onun qəhrəmanlarıdır; bizim olmalı, hələ dünyaya demirik, öz uşaqlarımıza təqdim etməli olduğumuz cizgi filmlərindədir; onların təqdimatı üçün ayrılmış xüsusi uşaq kanalındadır; bu qəhrəmanları uşaqların məişətinə - əşyalarına qədər daşınmalı olan sistemimizin yoxluğundadır.

"Kadr yoxdur", "yazan yoxdur", "çəkən yoxdur" deyiləcək. Yanlış fikirdir. Məsələn, kiçik bir uşaq nəşriyyatı olan "Beşik" nağıl qəhrəmanı yaratmağa çalışan 20 rəssamla işləyirdi - onların yalnız ikisi orta nəslə aid idi, qalanları tələbə gənclərdi ki, kiçik bir təkana ehtiyacları vardı. Az da olsa qonorrar verdiyi üçün nəşriyyata axın-axın gəlirdilər.

Bu misalları artırmaq da olar. Amma artırmadan nəticəni vurğulayaq: sistem qurulmalıdır. Məndən son nöqtəyə - əşya dünyasına qədər yolu izləyəcək bir sistem olmalıdır. Bu məsələni "nağıl yazılır", "uşaq rəssamı yoxdur", "animator tapılmır" kimi problemlərlə məhdudlaşdırıb dar çərçivədə düşünmək yanlışdır. Daha geniş perspektivdə görmək gərəkdir. Yerdə qalan kadrları da itirmədən.

Uşaq ədəbiyyatının keyfiyyət göstəricisi isə başqa yazının mövzusu olacaq.

Kim necə tərbiyə verir?

Uşaq tərbiyəsi bütün dövrlərdə aktual və mübahisə doğuran mövzu olub. Bu problem ənənələrlə elmi dəlillərin üz-üzə gəlib dil tapmadığı məsələ sayılıb... Müasir dünyada artıq uşaq tərbiyəsi ənənə ilə elmi yanaşmanın sintezi əsasında qurulur. Bu baxımdan bəzi ölkələrdəki tərbiyə üsulları çox maraqlıdır.

Almaniyada gənclər valideyn olmağa tələsmirlər ki, uşağı təminatlı böyütsünlər. Ona görə də almanlar təxminən 30 yaşında ata-ana olurlar. Hamiləlik zamanı gələcək ana uşaq otağı, oyun meydançası hazırlayır, körpəni evdə 3 yaşına qədər tərbiyə edəcək dayə axtarır. 4 yaşından uşağı "oyun qrupuna" göndərilir ki, o, başqa uşaqlarla ünsiyyətdə daha yaxşı inkişaf eləsin. Bundan sonra uşaq bağçada tərbiyə alır.

Bağçada uşağa onun müstəqil düşüncə qərar çıxarmaq qabiliyyətini inkişaf etdirən oyunlar öyrədirlər. Müxtəlif mövzulara (oyuncaqların yığılması, böyüklərə kömək, pis davranış və s.) həsr olunmuş ümumi toplantılarda uşaqlar öz fikirlərini sərbəst deyər və müstəqil qərar verə bilər, ardınca qərarın həyata keçirilməsini izləyirlər.

Almanlar övladlarına onların hüquqlarını hələ uşaqkən başa salırlar. Almaniyada uşağı döymək, təhqir etmək, üstünə qışqırmaq və cəzalandırmaq olmaz. Burada avtoritar tərbiyə yoxdur, yalnız qaydalar və ənənələr var. Uşaq hər şeyi sərbəst etməyə öyrəşir - yuxulıbsa, özü durmalı, suyu yerə dağıdıbsa, özü silməlidir.

Balacalar öz otaqlarında istədiklərini eləyər bilərlər, çünki bu, onların ərazisidir, ancaq başqa otağa keçəndə özlərini ədəbli aparmağa borcludurlar.

Uşaq ata-anasının əşyalarına icazəsiz əl vura bilməz. Gəzintiyə çıxmaq, televizora baxmaq, qonaq getmək kimi məsələlər isə ailədaxili qrafik əsasında baş tutur.

Fransada əksər analar uşaq doğulandan təxminən bir ay sonra işə çıxır, uşağı isə dayəyə tapşıırırlar. Ölkədə analıq məzuniyyətinin müddəti 10 həftədir. Bu, bahalıq və uşağın xərclərinin çox olması ilə bağlıdır.

Övladını çox erkən bağçaya verən fransızların fikrincə, uşaq kollektivdə daha yaxşı inkişaf edir, oyun oynamağı, oxumağı, saymağı, yazmağı, şəkil çəkməyi daha tez öyrənir, intizamlı və müstəqil olur. Doğulan kimi uşağı əvvəlcə körpələr evinə, sonra uşaq bağçasına, daha sonra məktəbə göndərilir. Fransada uşaq çox tez sərbəstləşir: məktəbə, alış-verişə özü gedir, hətta yemək də bişirir.

Ailədə ikinci, üçüncü uşaq dünyaya gəlsə, əksər hallarda ana işdən çıxıb uşaqların tərbiyəsi ilə məşğul olur. Fransada işləməyən ananın uşağını dövlət uşaq bağçasına götürürlər.

Almaniyada olduğu kimi Fransada da uşağı cəzalandırmaq yolverilməzdir, ana uzaq başı uşağa acıqlana bilər. Uşaq qayğıyla əhatə olunsa da, bir günah işləyəndə valideynlər onu qayğıdan məhrum edir, övladlarını yaxşı işlərə həvəsləndirmək üçün ona pul da verirlər.

Özünü yaxşı aparmağı, böyüklərə qulaq asmağı, şıltaqlıq eləməməyi, dalaşmamağı fransızlar uşağa lap erkən yaşlarından təlim edirlər. Bu cür tərbiyə uşağın sonralar özünü kollektivdə də tərbiyəli aparmasını şərtləndirir. Nənə-babalar nəvələrini yalnız bayramlarda, bir də tətilərdə görə bilirlər.

İtaliyada uşağın dünyaya gəlməsi həm ailə, həm də yaxınlar üçün böyük bayramdır. Ənənəyə görə, novyə nənə-baba göz qoyur. İtalyanlar uşağı çox tərifləyirlər, bu da çox vaxt onun tərbiyəsini korlayır. Burada uşaq bağçasına yaxın-doğması olmayan, ya da nənələri işləyən uşaqlar gedirlər.

İtalyan tərbiyəsindəki problemlər üç amillə bağlıdır: uşağın tərbiyəsinə həm ailədə, həm məktəbdə çox da diqqətli yanaşmırlar; italyan valideynlər heç də həmişə uşağa yaxşı nümunə ola bilmirlər; bir də uşağı gec, hardasa 10-12 yaşlarında tərbiyə etməyə başlayırlar. Erkən yaşda isə, demək olar, uşağın tərbiyəsinə məhəl qoymurlar.

İtalyanlar ailə naharına və bayramlara böyük əhəmiyyət verirlər. Bayramlarda bütün ailə, qohum-əqrəba iri masa arxasında toplaşır.

Norveçdə tərbiyənin əsas prinsipi uşağın rahatlığını təmin etməkdir. Bütün uşaq müəssisələrində azyaşlıların rahatlığı, tədris onları yormaması, gərginləşdirməməsi üçün hər şərait yaradılır. Bu səbəbdən Norveçdə uşaqların inkişaf səviyyəsi başqa ölkələrdəkindən fərqlənir.

Hüquq bərabərliyi uğrunda mübarizə Norveçdə hər iki cinsdən olan uşaqların tərbiyəsinə də ciddi təsir göstərir. Bu ölkədə faktiki olaraq oğlan və qız oyuncaqları, oğlan və qız idman növləri yoxdur. Hər kəs istədiyi oyunu oynaya, istədiyi peşəni seçə bilər.

Norveçdə "Kişi ol!", "Sən qızsan, qız belə hərəkət eləməz!", "Qız bu işlə məşğul olmaz!", "Kişi ağlamaz!" kimi iradlara rast gəlmək mümkün deyil.

Davamı 22-ci səhifədə

Kim necə tərbiyə verir?

Əvvəli 21-ci səhifədə

Finlandiyada uşaq doğulanda ana ilə yanaşı ata da məzuniyyətə çıxır. Məktəblərin çoxuna uşağı bilik səviyyəsini yoxlamadan götürürlər. Məktəbdə bütün fənlər kurs kimi keçilir, daha doğrusu, əvvəlcə bir fənn, sonra başqa fənn üzrə kurs keçilir. Burada paralel öyrənmə üsulu yoxdur.

Finlandiyada uşağa qarşı fiziki zorakılığa qanuni qadağa var. Uşağına şillə vuran valideyn həтта həbsxanaya salına bilər. Bu ölkədə uşaqlar özləri polisə gedir, valideynlərindən şikayət eləyib onları həbsxanaya saldırlar.

Böyük Britaniyada uşaqları ciddi tərbiyə altında böyüdürlər. Hələ körpəlikdən uşağa bir sıra qadağalar qoyur, hisslərini büruzə verməməyi öyrədirlər. İngilis valideyn uşağına hədsiz sevgi göstərib onu əzizləmir. Bu da uşağda möhkəm xarakterin və cəmiyyətdə nəcib davranışın formalaşmasına gətirib çıxarır.

ABŞ vətəndaşlarının əsas devizi belədir: uşaq tək böyüməməlidir! Buna görə də amerikalı ailələrdə ən azı iki uşaq olur. Amerikalıların fikrincə, tək uşağın böyüməsi də, inkişafı da çox çətindir. Valideynlər uşaqlarını özləriylə hər yerə aparırlar. Amerikada ailənin uşaqlarla birgə kinoya, ya hansısa gecəyə getməsi yürüşü xatırladır. Məhz buna görə bir çox ictimai müəssisələrdə uşaqları yedirmək və geyindirmək üçün ayrıca otaqlar var.

Çin qanunlarına görə, ailədə yalnız bir uşaq ola bilər. Bu qaydanı pozan ailələri böyük məbləğdə cərimə gözləyir. Əksər ailələr oğlan uşağına üstünlük verirlər deyər qız olacağını bilən qadınları abort elətdirirlər.

Tərbiyəyə gəlincə, Çində uşaq 3 aylıqdan körpələr evinə verilir, 6 aylıq uşaq isə artıq bağçaya gedir. Çinlilər 2 yaşlı bütün normal uşaqlara saymağı, yazmağı və oxumağı öyrədirlər.

Yapon tərbiyəsi ixtilafsızlıq prinsipi üzərində qurulub. Uşaqları sakit tərzdə danlayırlar, qışqırmaq isə ümumiyyətlə məqbul deyil. Yapon ailəsində 5 yaşına qədər uşağa heç bir qadağa yoxdur. Uşağı əzizləyir, heç vaxt danlamır, nə istəsə eləməyə icazə verirlər. Bu yolla uşaq özü dünyanı dərk edir.

Orta məktəbə gedəndə uşağa münasibət bir az sərtləşir, onları qabiliyyətinə görə ayırır, davranışına və uğurlarına görə həvəsləndirirlər. Bu yolla yapon uşaqları arasında rəqabət, intellektual yarış mühiti yaradılır.

Yaponlar uşaqlara böyüyənə qədər iki həqiqəti təlqin edirlər: başqasıyla onun istədiyi kimi rəftar elə ki, səninlə də o cür davransınlar; valideynlərin hərəkətini mühakimə etmə.

Afrika adətində görə, ana övladını küreyinə şəlləyib özüylə hər yerə aparır. Avropadan gələn uşaq arabaları burada antimitilli element sayılır və ənənəyə sadıq olanlar arasında böyük etirazla qarşılanırlar.

Puerto-Rikoda valideynlər südəmər uşaqlarını 5 yaşına qədər olan böyük bacı-qardaşlarının öhdəsinə verirlər.

Honkonqda isə əksinə, ana uşağını heç kəsə etibar eləmir, həтта övladını qucağına alan atanı da bir dəqiqə gözəndə qoymur.

Qərbi ölkələrində uşağı ağlayandan təxminən üç dəqiqə sonra sakitləşdirir, onu qucağına alıb yelləyirlər. **Afrikada** isə uşağın ağlamağına 10 saniyə keçməmiş reaksiya verir, körpəni dərhal əmizdirirlər. **Balıda** uşağı cədvəl üzrə yox, tələbatına uyğun yedirmək qəbul olunub.

Bunda başqa, Qərbdə uşağı gündüz yatırma anlayışı da yoxdur. Qərblilərin fikrincə, uşaq gün ərzində yorulmalıdır ki, gecə rahat yatsın. Maraqlıdır, **Çində** və **Yaponiyada** uşaqlar valideynləri ilə yatırlar. Bu, bir yandan yerə qənaət məqsədi güdür, o biri yandan da hesab edirlər ki, uşaq qaranlıqdan qorxmur və rahat yatır.

Faktlar göstərir ki, tərbiyə uşağın intellektual inkişafına əsaslı təsir edir. Məsələn, **Nigeriyada** 2 yaşlı uşaqların 90 faizi sərbəst yuyunur, 75 faizi alış-veriş edir, 39 faizi isə boşqab yuya bilir. **ABŞ-da** isə mütəxəssislər məsləhət görürlər ki, valideynlər 2 yaşlı uşağa təkərli arabanı çəkməyi öyrətsinlər.

Hazırladı: Naringül ƏLİYEV

Dövr dəyişir, zəmanə uşaqları yeni nağıllar istəyirlər. Dünya ədəbiyyatı bu istəyi qarşılamaya çalışır. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı isə hələ də "Cırtan"da ilişib qalıb. Belə getsə, elə Cırtan boyda da qalacaq. Tanınmış uşaq yazıçısı, professor Zahid Xəlil Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının bugünkü vəziyyətiylə bağlı narahatlığını bölüşür:

- Bugün uşaq ədəbiyyatının ağırlığını qocalar çəkir. Sovet dövründə yazanların əksəriyyəti inersiya ilə köhnə işi davam elətdirir. Mövzular dəyişib, çalışırlar dövrə uyğun işləsinlər, amma bütövlükdə bu ədəbiyyatı yaşadan onlardır.

Uşaq ədəbiyyatına təzə gələnlər də var. Mənimlə görüşürlər, kitablarını gətirirlər. Onlar da təqəüdə çıxmış müəllimlərdir. Fikirləşirlər ki, uşaq ədəbiyyatının məqsədi tərbiyə etməkdir, mən də bir-iki tərbiyəvi əsər yazım, olsun uşaq ədəbiyyatı. Mən Yazıçılar Birliyinə gedəndə cavan uşaq yazarları yaxınlaşırlar, şeirlərini oxuyurlar. Baxıram, ədəbiyyatın qayda-qanunlarını yaxşı bilmirlər.

Bu gün uşaq ədəbiyyatına gəliş yox dərəcəsinədir. Belə getsə, 20 ildən sonra "müasir uşaq ədəbiyyatı" ifadəsini işlədə bilməyəcəyik. Bunun qayğısına qalmalıyıq. Niyə sovet dövründə bizim uşaq ədəbiyyatımız yaxşı inkişaf eləmişdi, SSRİ miqyasında ən qabaqcıl yerlərdən birini tuturdu? Ona görə ki, Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının inkişafı üçün çox böyük xidmət göstərən, ona dayaq duran insanlar, instansiyalar vardı. Televiziya, radioda proqramlar açılmışdı, uşaq yazıçıları gəlib çıxış edirdi, uşaqlarla görüşürdülər. Yazıçılar İttifaqının o zamankı sədri Mirzə İbrahimov qərar çıxarmışdı ki, "Azərbaycan" jurnalı hər nömrə uşaq ədəbiyyatına yer versin. Bu, ona gətirdi ki, İlyas Tapdıq, Qəşəm İsabəyli, Aləmdar Əlizadə, Rafiq Yusifov kimi uşaq yazıçıları yetişdi.

- Sizcə, ənənəni dirçəltmək üçün neyləmək lazımdır?

- Birinci növbədə, uşaq yazıçılara qayğı göstərməliyik. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin beş-altı nəşri var. Hər birinə tapşırılmalıdır ki, mütləq uşaq səhifəsi verməlisiniz. 9-10-cu sinif şagirdləri tez-tez mənə öz şeirlərini göndərir. Onları azacıq düzəltməklə çap eləmək olar. Demirəm yazdıqları sədevdir, amma onları çap eləməyə, fərhələnlər, sözsənətə maraqları artar.

Televiziyalarda o qədər əttökən verilişlər var, niyə efrə bir uşaq yazıçısını çıxarıb uşaqlarla beş-altı kəlmə danışdırmırlar? Mən 25 il televiziya uşaqlar üçün veriliş aparmışam. Tanınmış rus yazıçısı Yuri Kuşak yazırdı ki, həтта Moska televiziyasında belə veriliş görməmişəm... Filip Mironov vardı, Moldova yazıçısı; deyirdi, təəssüf ki, bizim televiziyanımız Azərbaycanı tutmur, yoxsa o verilişə məmnuniyyətlə baxardım... Bu ənənələri bərpa eləmək lazımdır. Axı uşaq ədəbiyyatı olmadan uşaqları necə tərbiyələndirmək olar?

- Uşaqlar üçün yazılmış dünyaca məşhur əsərlərin siri nədədir? O əsərləri yalnız uşaqlar oxumur, böyüklər də mütaliə edirlər...

- Nə qədər çox bilsən, o qədər yaxşıdır. Xüsusilə fizikanı, astronomiyanı bilmək gərəkdir. "Alisa möcüzələr diyarında" əsərinin müəllifi Luis Kerroll fizika-riyaziyyat mütəxəssisi idi. O, kəşf eləmişdi ki, yerin mərkəzində bir nöqtə var, orada saat dəyişmir. Herbert Uelsin

- İndi elə bir yazar varmı ki, deyəsiniz, bundan yaxşı uşaq yazıçısı çıxar?

- Elə bir adam tanımıram. Sevinc Çilgün imzalı yazar var, onun hekayəsini oxudum, gördüm qabiliyyətlidir. Mütaliəsini genişləndirsə, dünya ədəbiyyatına lazımı səviyə

"Uşaqlar kimi uşaq ədəbiyyatına da qayğı gərəkdir"

Zahid Xəlil: "İyirmi ildən sonra "müasir uşaq ədəbiyyatı" deyə bilməyəcəyik"

- Dünya uşaq ədəbiyyatı fəlsəfə üzərində qurulub. Məsələn, Andersenin "Noxud üstündə yatan şahzadə qız" əsəri - onu yalnız uşaq ədəbiyyatı saymalıyıq? Bu, Andersenin cəmiyyətdə hökm sürən qaydalarına etirazı idi. Fikrimcə, dünya uşaq ədəbiyyatı özündə böyük mənə daşdığına görə yaşayır. Onun ömrü ona görə uzundur.

- O cür ədəbiyyatı, doğrudanmı, uşaqlar oxuyurlar?

- Uşaqlar oxuyurlar. Amma o nağılın üst qatında olan mənanı götürürlər.

- Hər halda bu nağıllardakı ideyalar onların şüuraltısına ciddi təsir göstərir...

- Əlbəttə! Dünyada "Uzuncorab Peppi"ni, "Balaca və damda yaşayan Karlson"u yazan Astrid Lindgren var. Canni Rodari var, söz nəhəngi, onun "Çippolinonun başına gələnlər" əsərini xatırlayın. Hər birinin arxasında bir mesaj, bir ideya, böyük bir məqsəd dayanır.

- Yaxşı uşaq yazıçısı olmaq üçün nə tələb olunur, nələri bilmək, haraya qədər məlumatlı olmaq lazımdır?

yədə bələd olsa, uşaq yazıçısı ola bilər.

- Dünya ədəbiyyatını oxumadan yaxşı uşaq yazıçısı olmaq mümkün deyil?

- Olar, amma az sonra istedadın tükənəcəkdir, yazdıqların məhdud dairədə qalacaq, Azərbaycan xalq ədəbiyyatı ənənələrindən kənara çıxma bilməyəcək. Halbuki biz o çərçivələri vurub dağıtmalıyıq.

- Yeri gəlmişkən, Azərbaycan xalq nağılları haqda nə deyə bilərsiniz? Bəzən deyirlər ki, bu nağıllar normal psixologiya üzərində qurulmayıb. Götürək elə qardaşlarımızın Məlikməmmədi quyuya sallamasını...

- Biz pisləməklə, ya tərifləməklə deyil, xalqın yaxşı cəhətləriylə yanaşı neqativ tərəfləri də var axı. Məgər bizdə qardaş qardaşı öldürür? Oğul var, anasını öldürür ki, niyə bu torpağı mənə yox, qardaşıma verdin? "Məlikməmməd" yaxşı nağıldır... Uşaq yazıçısı folklorun qidalanmalıdır. Məsələn, mən Cırtanın adını götürmüşəm, amma tamam başqa bir obraza salmışam. Bir qırıq boyu var, özü də çox zirəkdir, oddan yaranıb. Başqa bir nağılda "Çinqi" var, o da Cırtanın kiçik qardaşıdır, qığılcımdır. O, doğulan kimi başlayır qardaşını axtarmağa və gəlib Cırtanı tapır.

- Niyə oddan yaranıb onlar?

- Bizdə zirək uşaq haqqında deyirlər ki, od parçasıdır.

- Yəni burada başqa bir mənə, məsələn, dini çalar yoxdur?

- Yox. Mən o tərəfini qabaqdan düşünmüşəm ki, deyəcəklər, şeytan da oddan yaranıb, amma mənim nağılımda elə deyil.

- Sizcə, din uşaq ədəbiyyatına sifayət etməlidirmi?

- Bunu heç vaxt eləməmişəm. Allaha inanıram. Amma mənə, dini motivlər uşaq ədəbiyyatına daxil edilməməlidir. İslam dininin çox gözəl tərbiyə üsulları var. Bununla belə, dini uşaq ədəbiyyatına gətirməyin tərəfdarı deyiləm.

QIZILGÜL

PƏTƏK

Arılar bal doldurub pətəyin gözlərinə. Arılar yer qoymayıb pətəkdə özlərinə.

GÜLLÜ GƏBƏ

Natəvan düşündü ki, gəbənin gülü azdı. Çəməndən güllər dərib bir-bir gəbədən asdı...

Balıq ovunda

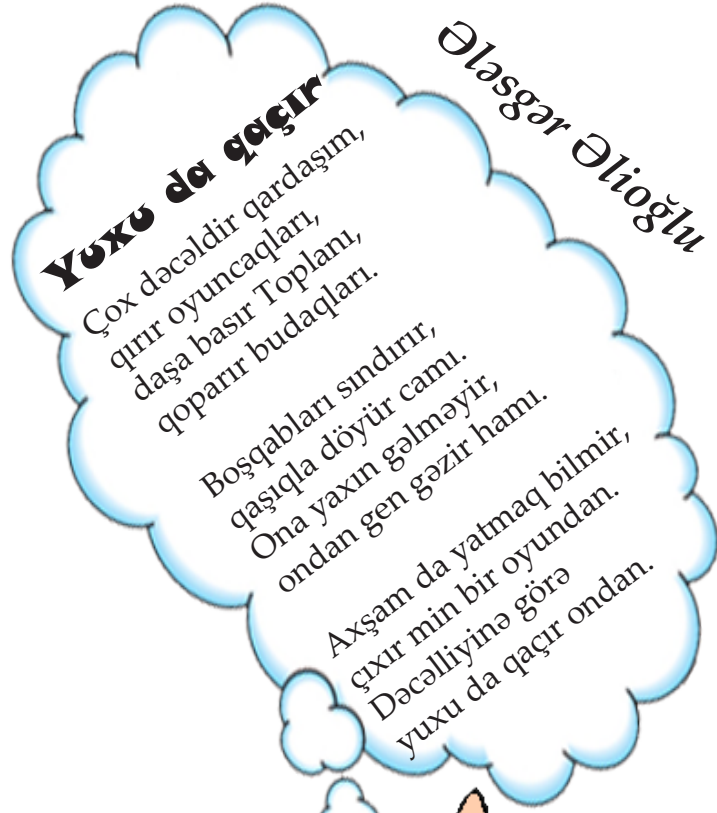
Qarmaq sallayıb gölə Azər bir balıq tutdu. Tezəcə su tökdü qaba, balığı ora atdı.

Kiçik bacısı dedi: - Azər, belə iş olar?! Çox su tökmüsən qaba, axı balıq boğular!..

Tənək

Tənəyin üzümünü kal-kal yeymiş Mələk. Mələkdən küsüb axır, ağaca çıxdı tənək.

Yuxu da qaçır
Çox dəcəldir qardaşım,
qıvrı oyuncaqları,
daşa basır Toplamı,
qoparır budaqları.

Boşqabları sındırır,
qaşığı döyür camı.
Ona yaxın gəlməyir,
ondan gen gəzir hamı.

Axşam da yatmaq bilmir,
çuxır min bir oyundan.
Dəcəlliyinə görə
yuxu da qaçır ondan.

gülməcələr

Zahid XƏLİL

Orxanın qaz olması

Orxan bir dəfə qaz oldu. Yanını basa-basa yeridi və bərkədən "qa-qa-qa" dedi.

Hardansa bir dəstə qaz gəldi. Orxanın qırmızı köynəyini görüb, onun üstünə cumdular. Orxan qaçıb canını güclə qurtardı. Sonra uşaqlara dedi:

- Qaz kimi qaçsaydım, mənə tutacaqdılar. Adam kimi qaçdım.

O vaxtdan Orxan daha qaz olmur.

Orxanın burnu, qulaqları və dili

Bir dəfə Orxanın qulaqları dilləndi:

- Bizim işimiz çox çətindir. Gərək hər şeyi eşidək.

Burun yanıqlı bir ah çəkdi:

- Siz iki, mən isə təkəm. Sizin gördüklərinizin hamısına baş çəkməliyəm ki, görüm nə var, nə yox.

Dil zarıdı:

- Orxan gördüklərini, eşitdiklərini o qədər danışır ki, az qalırım təqaüdə çıxam.

Zahidin təyyarəsi

Uşaqlar mətbəx stullarını bir-birinin ardınca düzüb qatar düzəltdimşilər. Hamı aylaşmışdı, ancaq Zahidə yer qalmamışdı. Bir də gördülər ki, Zahid yastığı başının üzərinə qaldırıb təyyarə kimi uğuldadı və hamudan qabağa keçdi. Ondən soruşdular:

- Sən neyləyirsən?

- Heç nə, gördüm qatara çata bilmirəm, təyyarəyə mindim ki, sizi ötüm.

Ağıllı siçan

Hər gün anbardan bir tay un oğurlanırdı. Heç kəs oğrunu tapa bilmirdi. Siçan yatmayıb axşamı gözlədi. Oğru onu aparmaq istəyəndə siçan tayın küncündən balaca bir deşik açdı. Səhər ev sahibi küncdən tökülən unun iziylə gedib oğrunu tapdı.

Valentin RASPUTİN

Uşaq gözlərini açdı və tavan boyunca o baş-bu başa gəzişən milçəyə bir müddət tamaşa eləyəndən sonra yatağında dikəlib qışqırdı:

- Ana, mən oyanmışam!

Ancaq heç kəs ona cavab vermədi.

- Ana, mənə əhsən, mən oyanmışam.

Yenə səs gəlmədi. Uşaq atılıb çarpayından düşdü və qonşu otağa qaçdı. Otaq boş idi. Növbə ilə kresloya, masaya, kitab dolabına baxdı, sonra mətbəxə və vannaya otağına yüyürdü. Heç kəs yox idi.

- Ana! - var gücüylə bir də qışqırdı.

Otağa təzədən sükut çökdü. Uşaq gözlərinə inanmayıb öz otağına qayıtdı. Bu dəfə sakit, mülayim səslə çağırırdı:

- Ana, mən oyanmışam, bəs sən yoxsan axı.

Sükut.

- Ana, sən doğrudan yoxsan?

Səs gəlmədi, uşaq da ağlamağa başladı; ağlaya-ağlaya qapıya yaxınlaşdı, dəstəkdən yapışdı, ancaq qapı açılmadı. Qapını yumruqladı, təkildə, sonra keçib otağın ortasında durdu. İsti, iri göz yaşları yanağından süzülüb döşəməyə tökülürdü.

Otaqda nə vardısı, hamısı səsinə qısıb uşağı dinşəyirdi. Birdən ona elə gəldi ki, indicə arxadan ayaq səsi eşidiləcək. Ancaq ayaq səsi eşidilmədi və uşaq yerə uzanıb daha bərkədən ağlamağa, hıçqırmağa başladı. Nə qədər ağladığını özü də bilmədi, amma birdən hiss elədi ki, evdə kimsə var. Tez ayağa qalxıb otağa göz gəzdirdi, qaçıb mətbəxə baxdı. Heç kəs yox idi. Hıçqıra-hıçqıra öz otağına qayıtdı. Gözlərini bir-iki dəfə yumub açdı. Yenə heç kəs yox idi. Bir az fikrə gedib, öz-özünə dedi:

- Daha ağlamayacam, anam gələndə də əhsən olacam.

Ana harasa gedib

Üz-gözünün yaşını yorğana silib otaqda fırlanmağa başladı. Birdən ağına misilsiz bir fikir gəldi:

- Anacan, mən tualet istəyirəm!

Bunu yalandan deyirdi. Bilirdi ki, anası evdədirsə, hökmən özünü yetirəcək. Ancaq anasının səsi gəlmədi və uşaq onun evdə olmadığını qəti inanıb öz-özünə dedi:

- Bir az oynayaram, anam da gələr.

Ən sevimli oyuncağı olan dovşanı qucağına aldı. Dovşanın bir ayağı qopmuşdu. Atasını yapışdırmaq istəyəndə qoyunmuşdu: hər iki ayağı sağlam olandan sonra dovşanı bu qədər sevməzdi ki!

- Dovşan, gəl oynayaq. Sən xəstəsən, ayağın ağrıyır. İndi iynə vuraram, sağalarsan.

Dovşanı yatağına uzadıb mis-marı götürdü, istekli oyuncağının qarnına iynə vurdu. İynəyə öyrəşdiyindən dovşan tərpanib eləmədi. Uşaq təzədən qonşu otağa keçdi. Heç kəs yox idi. Köks ötürüb geri qayıtdı. Dovşan çarpayıda eləcə uzanmışdı.

- İndi mən dovşan olacam, sən də mənə sağaldacaqsan.

Dovşanı stulun üstünə qoyub özü çarpayıda uzandı, ayağının birini qısıb ağladı. Dovşan iri gözlərini ona dikib təc-cüblə baxırdı.

- Mən dovşanam, mənə ayağım ağrıyır...

Dovşan susurdu.

- Dovşan, ay dovşan, bilmirsən ana hara gedib?

Dovşan cavab vermədi.

- Axı sən oyaq idin, sən bilirsən ana hara gedib, eləmi? - deyib onu əlinə aldı. Yadından çıxdı ki, dovşan heç vaxt danışmır, dovşanın əvəzinə həmişə özü cavab verir.

- Dillən, dovşan, de görüm ana hara gedib?!

Dovşan susurdu.

Götürüb sevimli oyuncağını yerə çırpdı, sonra çarpayıda döşəməyə atılıb hirsli təkildəyə başladı:

- De görüm! De! De! De!

Dovşan heç nə demirdi, yazıq qaçıb canını da qurtara bilmirdi. Çünki bir ayağı yox idi. Uşaq birdən bunu xatırlayıb əl saxladı, üzü üstə yerə yıxılan dovşanın səssizcə ağlamasına tamaşa elədi. Hətta dovşanın səsinə də eşitdi, öyilib onun belinə sığal çəkməyə başladı. Sonra peşman-peşman dedi:

- Ana harasa gedib.

Birdən pilləkəndə ayaq səsləri eşidildi.

- Ana!

Var gücü ilə qışqırıb qapıya sarı qaçdı, ancaq kresloya ilişib yığıldı. Qalxıb qulağını qapıya dirədi. Yox, səs-səmir eşidilmirdi. Bir az da beləcə durub, çölə qulaq kəsildi. Sonra ağlamağa başladı.

...O, ayağının ağrısından, bir də tək qaldığına görə ağlırdı. Ağrının nə olduğunu artıq bilirdi, tənalıqla isə ilk dəfəydi ki, qarşılaşırdı...

Mahir N. QARAYEV çevirib

YƏL

N 01(01) 24.10.2014

ELAN

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bədii tərcümə əməyinin dəyərləndirilməsi, tərcümə sahəsinin inkişafının stimullaşdırılması məqsədi ilə "Dəf(i) nə yarpağı" adlı Bədii Tərcümə Mükafatı təsis edib. Müsəbiqənin 2 ildən bir keçirilməsi nəzərdə tutulur. Tərcümə əsərlərinin qəbul müddəti bu ilin oktyabr ayının 24-dən dekabr ayının 20-sinə qədər müəyyən edilir. Qalıbların adı 2015-ci ilin mart ayının sonlarında keçiriləcək mükafatlandırma mərasimində elan olunacaq.

* Müsəbiqəyə nəsr və poeziya üzrə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər qəbul edilir.

* Müsəbiqəyə təqdim edilən əsərlərin həcmi aşağıdakı qaydada müəyyən edilir:

nəsr əsərləri – 20.000 işarəyə qədər

poeziya nümunələri – 100 misraya qədər

* Hər nominasiya üzrə mükafat bir müəllifə və bir əsərə təqdim edilə bilər.

* Bir şəxs mükafata bir nominasiya üzrə yalnız bir əsər təqdim edə bilər.

* Müsəbiqədə iştirak edən namizədlər üçün yaş məhdudiyəti yoxdur.

Müsəbiqəyə təqdim üçün zəruri olan sənədlər:

a) Tərcümə edilmiş əsər elektron poçtla göndərilmiş, çap olunmuş şəkildə 5 nüsxə;

dəfina yarpağı

b) Şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;

c) Müsəbiqə iştirakçısının əlaqə nömrəsi;

ç) Tərcüməçinin digər işlərinin siyahısı (mənbəyi göstərməklə);

d) Tərcümə əsərləri elektron (press@aztc.gov.az ünvanına) və kağız formatında təqdim edilə bilər.

Qeyd: Göndərilən nüsxədə əsərin Azərbaycan dilinə hansı dildən çevrildiyinin qeyd edilməsi zəruridir;

Müsəbiqə şərtlərinə əməl olunmadan təqdim edilən əsərlər müsəbiqədə iştirak etmir.

Əsərlər AZTM-in Mətbuat və nəşr məsələləri üzrə müşavirliyi tərəfindən qəbul edilir.

Mükafat fondu:

Tərcümə edilən nəsr əsərləri üçün:

I yer – 3000 (üç min) manat

II yer – 2000 (iki min) manat

III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Tərcümə edilən poeziya nümunələri üçün:

I yer – 3000 (üç min) manat

II yer – 2000 (iki min) manat

III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Müsəbiqənin gedişatı barədə:

Qəbul edilən əsərlər nömrələnməmiş qaydada (imzasız) ekspertlərə verilir, ikinci mərhələyə – 20-iyə çıxan əsərlər Mükafat Komissiyasına təqdim edilir.

Qalib əsərlərin seçimi iki mərhələ üzrə aparılır. Birinci mərhələdə seçilmiş 20-likdən 10-luq seçilir. İkinci mərhələdə qalıblar müəyyən edilir.

Əsərlər 5-dən 10-a qədər olan bal sistemi ilə qiymətləndirilir.

Ekspertlərin və Mükafat Komissiyası üzvlərinin adları mükafatlandırma mərasimində qədər gizli saxlanılır.

Mükafat diplom və pul təltifindən ibarətdir.

Ünvan: Ə.Topçubaşov 74

Email: press@aztc.gov.az

Telefon: 595-10-42

Mob: (050) 263-02-95

Yaddaş zəifliyi müasir insanın bəlalərindən biridir. Bu problemin yaranmasının müxtəlif səbəbləri ola bilər – uzun sürən depressiya, stress, yuxusuzluq, müxtəlif dərman preparatlarının, o cümlədən ağrıkəsicilərin qəbulu, qeyri-sağlam həyat tərzini (spirtli içki, siqaret), avitaminoz, kəllə-beyin travmaları, baş-beyin patologiyaları və s. Qaraciyər serozu, vərəm kimi xəstəliklərdən əziyyət çəkən insanlarda da bəzən beyin fəaliyyətinin pozulmasına, yaddaşın korşalmasına rast gəlinir.

Beyin fəaliyyətini gücləndirmək üçün musiqi terapiyası, xarici dil öyrənmək, şeir əzbərləmək kimi bir sıra metodlar var. Daha bir üsul ABŞ neyrobioloqu Lourens Katsın yaratdığı beyin fəaliyyətini aktivləşdirən təmrinlər kompleksidir. Əzələlər kimi beyin də gimnastikaya ehtiyacı var. Bu təmrinlər yaddaşı gücləndirir, baş beyin fəaliyyətini nizam salır və insanın ovqatını yaxşılaşdırır.

Alimlər sübut eləyiblər ki, vərdişlər insan beyinini korşaldır, beyin hüceyrələrində impuls mübadiləsini pozur. Daim eyni işlə məşğul olan, məlum tapşırıq və öhdəlikləri

Neyrobika uşaqlara da, böyüklərə də faydalıdır. Bu üsul uşaqların diqqətini yeni biliklərə yönəltməyə kömək edir. Böyüklərə isə yaşla bağlı yaranan yaddaş problemlərinin qarşısını almaqda yardım göstərir.

Neyrobika həm də təxəyyülün, abstrakt təfəkkürün inkişafına, depressiyanın azalmasına, sinir hüceyrələrinin bərpasına təkan verir.

Neyrobika ilə istənilən zamanda, istənilən şəraitdə məşğul olmaq mümkündür.

Neyrobika təmrinləri

➔ İstifadə etdiyiniz marşrutu vaxtaşırı dəyişin. Hər gün eyni yolu getmək reallıq qavrayışını korşaldır. Ona görə də yeni marşrutlar tapın. İşə öz maşınıızla gedirsinizsə, tez-tez maşını tanımadığınız küçələrlə sürün.

➔ İşlək əlinizi dəyişin. Saçınızı sağ əlinizlə darayrsınızsa, sol əllə darayın, dişinizi sol əllə təmizləyin, yemək yeyəndə qaşığı sol əllə tutun. Solaxaysınızsa, əksinə, bu işləri sağ əlinizlə görün. Bu təmrin neyronlar arasında əlaqəni stimullaşdırır, beyin aktiv olmayan yarımkürəsini dirildir ki, bu da intellektin inkişafına müsbət təsir göstərir.

neyrobika

Ucadan mətn oxuyun, sol əllə yazın, qaranlıqda düş qəbul edin

yerinə yetirən adam diqqətini yeni iş üzərində cəmləşdirməkdə çətinlik çəkir. Yeni təəssüratlar, stress və qeyri-standart vəziyyətlər nə qədər çox olsa, beyin o qədər stabil və məhsuldar işləyər.

Neyrobikanın əsasında vərdiş və stereotiplərin sındırılması durur. Onun tətbiqi zamanı insana məxsus 5 hissini (görmə, eşitmə, iy-bilmə, dadbilmə, toxunma) hamısı aktivləşir. Bu xüsusiyyətinə görə neyrobika beyin fəaliyyətini yaxşılaşdırır və inkişaf etdirən başqa üsullardan fərqlənir.

Neyrobikanın əsas prinsipi

Əsas prinsip özünü və ətrafındakıları daim dəyişməkdir. Yəni gündəlik işlərə yeni təəssürat qatıb, heç olmasa bir hiss orqanına təsir etmək lazımdır. Buna gündəlik məişət işlərini qeyri-adi üsullarla görmək də aiddir. Beyin gimnastikası həyat tərzinə çevrilməlidir. Ancaq bütün bunlar o demək deyil ki, uzun müddət ətrafınızda olmuş adamlarla vidalaşmalısınız. Baş beyini fəallaşdırmaq üçün sadəcə həyat tərzini dəyişmək kifayətdir.

➔ Kafedə, restoranda dadmadığınız yeməklər içkilər sifariş verin.

➔ Efir yağı flakonları alıb hər gün fərqli ətir vurmaq da faydalıdır. Hər səhər yeni ətir vurmaq beyin aktivləşdirir.

➔ Axşamlar işığı yandırmadan evdə gözüyumulu hərəkət edin. Məsələn, gözüyumulu düş qəbul edə bilərsiniz.

➔ Qarderobunuza diqqət yetirin, özünü zə təzə geyimlər alın. Mütəxəssislər sübuta yetiriblər ki, insanın geyimdən asılılığı nəinki onun hissənə, həm də fikirlərinin obrazına təsir göstərir.

➔ Jest dilini və Brayl şriftini (korlar üçün) öyrənin. Brayl şriftini öyrənmək çox çətinidir. Ona görə də ünsiyyət üçün standart cümlələri öyrənsəniz, yetər.

➔ Hərdən bacarmadığınız işləri öhdənizə götürün. Bilmədiyinizi özünüz üçün aydınlaşdıranda beyin tez aktivləşir.

➔ Ənənəvi suallara qeyri-standart cavab verməyə çalışın, məsələn, "Necəsən?" sualını cavablandırmağın onlarla variantını fikirləşin.

➔ Əvvəllər maraqlanmadığınız mövzulara toxunan qəzet-jurnalları oxuyun.

➔ Hərdən televizora səssiz baxıb, təsvirlərə görə danışılanın monoloq, ya dialoq olduğunu tapmağa çalışın.

➔ İstirahət günlərini fərqli keçirin. Əvvəllər şəhərə çıxırdınızsa, indi təbiət qoynuna yollanın. Əgər operanı sevmirsinizsə, ope-raya qulaq asın...

➔ Alışdığınız həyat tempini dəyişin. Tempini iki dəfə artırmaqla siz beyininizi məşq etdirirsiniz. Yox, hər işi tələsik görürsünüzsə, indi daha ləng tərpənin.

➔ İmkəniniz varsa, səyahətə çıxın, yeni insanlarla tanış olun. Başqa dildə danışmağa çalışın.

➔ Yeni idman növləriylə məşğul olmaq, cürbəcür hobbilər də beyin fəaliyyətini aktivləşdirən amillərdir.

➔ Ən təsirli neyrobika təmrinlərindən biri hər hansı mətni ucadan oxumaqdır. Bu, dərhal beyin qabığının bir neçə sahəsinə fəallaşdırır.

Neyrobika təmrinləri tək-cə bunlardan ibarət deyil. Bu metoda həm də yaradıcı yanaşmaq lazımdır. Hər kəs özünə, həyat tərzinə uyğun neyrobika təmrinləri düşünə bilər. Beyin hüceyrələri yeni, qeyri-ənənəvi sxemlərlə nə qədər işləsə, şablon olmayan tapşırıqları yerinə yetirsə, beyin fəaliyyəti bir o qədər aktivləşər, yaddaş güclənər.

Nəringül ƏLİYEVƏ hazırladı